

HÁBORÚ

ÉS

POLITIKA

ÍRTA

KEMÉNYFY K. DÁNIEL

A KÖNYV TISZTA JÖVEDELME
A ZICHY NÁNDOR GRÓF EMLÉKÉRE ÉPÜLŐ
FOGADALMI EMLÉKMŰ JAVÁRA FORDÍTVA.

ESZTERGOM, 1917

NYOMATOTT LAISZKY JÁNOS KÖNYVNYOMDÁJÁBAN, SIMOR JÁNOS U. 20.

(850)

A néppárt 20 éves jubileumán

Gróf Zichy Nándor
halhatatlan emlékének
kegyelettel ajánlva.

A háború s a keresztény politika szüksége.

Szent István király szelleme mindenkor, de különösen eme hazánk sorsáért folyó nagy világháborúban nagy lelki számadásra int bennünket. Amíg egyrészt e nagy apostol, e szent király vezette be a magyart a római kereszténységbe s általa Európa államiságába; másrészt ő rakta le a magyar alkotmány s politika alapjait keresztény talajra, hogy isteni kéz intézze a magyar sorsát s a nemzeti hivatás szelleme szállja meg lelkét. Erre a háborúban, a legnagyobb nemzeti megpróbáltatás idejében emlékezni, mintegy nemzeti becsület dolga és érette hálát adni fogadalmi kötelesség. Szent István elhódította számunkra a civilizációt, államalapító és apostol, a jövőbe látó jós szellem, aki hogy biztosítsa az állam fennmaradását, odaláncolja azt sz. Péter sziklájához és ezzel új irányok felé vezeti népe fejlődését. Ezért tűzött ki Isten számunkra nagy feladatokat, nemzeti becsvágyunkhoz méltó hivatást. Ezért nyílt meg lelkünkben nagy eszmék, nagy elvek s egész az áldozatkészségig fokozott energiák forrása. Ezért jöttek összhangba az ősi magyar jellem,

a magyar erkölcs és a nemzeti intézmények a kereszténység szellemével, az európai művelődés haladási ösztönével. Es a megpróbáltatások, a hanyatlás, a pártviszály, a háborúk napjaiban első sorban az egyház volt felrázója a nemzeti közszellemnek és azon világosságához vezette a magyart, amelynek isteni fénye ezredév után is fölötte ragyog.

Minden nemzet ereje s politikai jelentősége egyenes arányban áll azzal a hagyományos tudattal, mellyel vallási s nemzeti hivatását őrzi s annak elért eredményeihez ragaszkodik. Amely állam a kereszténységgel való szövetségben épült, annak e szövetséghez ragaszkodni kell, hogy a jövőben is keresztény maradjon. A jelen alakulásai között se lehet más cél, más hivatás nemzeti érdekeink állami s kulturális törekvései előtt, mint ami ezer éves múltunkat a kereszténység jegyében betölti. Ha pedig ezen hivatásunknak az új viszonyok között se szabad megszűnnie, akkor szükséges, hogy ezen törekvéseknek emeltyűje is fenntartassák: a keresztény szellemű politikai irányzat.

A kereszténység bevitele a politikába nem papiuralom, nem felekezetieskedés, mint ellenfeleink a közönség középkori rémítgetésére híresztelik. Minden józan politikai elme tisztában van, hogy papi uralom a politikában ma már chiméra. Mások jogait veszélyeztető hatalmi állásra nem törekszik a keresztény politika, se más felekezetek jogait s szabadságát nem fenyegeti. A keresztény politika tulajdonképpen nemzeti apológia, a kereszténység elveinek s tanításának védelmét jelenti az

államban. XIII. Leó pápa az Államok Szervezetéről szóló (1885. nov. 7.) híres enciklikájában maga ajánlja a politikai szervezkedést, hogy ezzel „a katolikus vallás bölcs tanát és erejét, mint egészséges nedvet és éltető vért, az államszervezet ereibe bevezessék.” De különben is nincs messze azon idő, a szele már érezhető, amikor a politikai élet küzdőporondján csak két nagy világnézet fog egymással szemben állani: a liberalizmust túlélő szociáldemokrata (radikalizmus) és a keresztény világnézet. Radikális pártalakulások kerülnek felszínre. A nagy társadalmi rázkódtatások kihatásait a háború máris érezteti. Ha nem is lehet előre tudni, hogy milyen lesz a jövő, de azért pozitív jeléket máris kapunk. Nehéz és bonyodalmas problémák, új irodalmi alakulatok, új népjogok, új érdekkörök kerülnek felszínre. Végigszánt rajtunk a háború a megújulás szántóekéjével, hogy a bojtorján és maszlag helyett átalakító megújhódás álljon elő a kor lelki állapotában. A megrendült s a megszokott életberendezésből kizökkent nemzet az áldozat és hősiességbe belefáradva, szinte mámoros lélekkel fog ahhoz csatlakozni, aki a küzdelmes pálmaág helyett a megnyugtató, a mentés, a szabadítás, a megenyhítés olajágával fog feléje közeledni s lelkét képes lesz meggyőzően lefoglalni és foglalkoztatni. A türelmetlenséget, a kishitúséget, az elvadulást, a szélsőségeket, az elégedetlenséget, a vészkuvikok kiáltását és az erkölcsi romlást kell a lelkekből kiemelni. Az energia olaját kell meggyújtani újból, hogy tudjon bízni a nem-

zet jövőjében és legyen benne lelkerő ellenállni a radikális szélsőségeknek.

Rendkívüli nagy értéke lesz az emberi életnek, a produkciónak, mert érzi mindenki, hogy amikor egy-egy órában, mint valami nagy eposz fejezetében, akárhányszor tízezrekből szakadt ki az élet a csatamezőkön, ugyanakkor ugyanannyi család sorsa is sommásan dőlt be az élet tragédiájába. Hát a rokkantak s foglyok közül hányan térnek vissza a polgári életbe testileg s szellemileg megtörve? A szocializmus mélyen fog bevágni a jövő alakulásokba annyival is inkább, mert a világháború tulajdonképpen a kapitalizmus imperialista terjeszkedésének volt eredménye. Az eddigi nemzetközi széttagoltság s jelszavak mellé nemzeti vonásokat fog a szociáldemokrácia felvenni, hogy a történeti s uralkodó osztályok ellen hazafias alapon harcolhasson. Mivel a háború után amúgy is a szociális igények fogják az állami berendezkedést uralni, az államszocializmust minden párt vezérlő programjának fogja hirdetni. Ezt a háború úgyszólván kikényszeríti. Hisz például a dolgozó polgári osztályok, a kisüzemek, kisiparosok, kiskereskedők, első sorban sínylik a háború következményeit. A földművelést a munkaerő s az állatok hiánya fogja sújtani. A középosztály, a hivatalnok elem a megélhetés gondjaival lesz elfoglalva. E mellett rengeteg nemzeti vagyont pusztult el, a kereskedelem szűk korlátok közé szorul, az adó módfelett fel fog szállni, a kamatláb megnő, a megélhetés drága lesz. A háborús pótkiadások

(nyugdíjak, kárpótlások, elpusztult helyek rekonstrukciója, rokkantak, hadiözvegyek s hadiárvák ellátása) óriási költséget fognak még felemészteni az államadósság keretében. A hadviselő felek bizony pénzügyi romlás lejtőjére is kerülhetnek, a pénzérték csökken s a háborús meggazdagodás eredménye javarészt értékpapírokban lesz meg. Hozzájárul, hogy a munkás s munkaadó között még nagyobb differenciák lépnek előtérbe, mert a munkabér, a kevés produkció s drágasághoz képest elég alacsony lesz. Mindezek ellensúlyozására s megjavítására egy nagy edző munka fog megindulnia politikai s a közgazdasági, a hitélet s a kulturális munka terén és itt annak hatását fogja a nép legjobban érezni, aki a telkekhez a közérdek és a közgazdasági erők igazságosabb megosztásának szempontjából fog férközni.

Ebben a munkában áll elő a liberalizmus s a keresztény irányzat mérkőzése. A liberalizmus éppen azért, mert a radikálisabb árnyalatoknak szülője, a saját szülöttei ellen nem bír erővel fellépni. Amikor fékezni, építeni kell a lerombolt korlátok helyett, elveszíti erejét s megakad. így lehetséges, hogy a nagybankokba fut össze az ország közgazdasági életének csaknem minden szála. A liberalizmus nyomában járó túltengő merkantil szabadság az okozója javarészt belső bajainknak. Nem fojtotta el a visszaéléseket, nem fordított kellő gondot népünk gazdasági megnevelésére. Ahol a kufárszellem, szállítási nyerészkeedés, élelmezési uzsora még a világháború derekán is valósággal orgiákat ül, ott nem szabad a libe-

rálizmus kormányzati hivatottságáról beszélünk, ott nem bízhatunk meg a szociális bajok orvoslásában. Parlamenti életünk kezelése beteg, mert a liberális kormányzat a parlamentet nem tartotta az alkotmány bástyájának, csak a párturalom eszközeként. Ennek érdekében a törvénytelen választásokkal, lélekvásárlással s parlamenti erőszakkal száműzte Verböczy mondását, melyet mint jogtélt állított fel a politikáról: *solum virtus nobilitat*.

Ezért a háború után a politikai élet egyensúlya az államszocializmus értékelése a keresztény alapon álló politikai berendezkedés talaján valósítható meg legintenzívebben. A nemzetet újra vissza kell vezetni a Megváltóhoz s ezt csak a haza szenvedéseit átérző, a milliók küzdelmeivel együtt küzdő, a szociális bajokat megosztó, rendező s enyhítő politikával, mely Krisztus tanításából csinál törvényt, lehet elérni. A kereszténység isteni s így örök hivatása címén kér részt a kormányzattól, A hatalom kezelését az isteni törvény szellemében vezetni isteni rendelés. A keresztény politika tehát tulajdonképpen az isteni törvény jogfolytonosságát tartja fenn, hogy ébren tartsa a nemzet lelkiismeretét, ellenőrizze a kormányzat erőszakát és megvédelmezhesse a jog és eskü szentségét. A kereszténység ellenfelei minden társadalmi, politikai s művelődési hasznos eszközt felhasználnak elveik érvényesítésére. A keresztény irányzatnak tehát szintén e tarka mezőre kell kivonulnia, hogy arányosak legyenek fegyverei. A keresztény világnézet politikájának sikere attól függ, hogy minő

tekintélyi, szellemi, morális s szociális erőket fog tudni a küzdelembe vetni. Ha az egyik ellenségnek ágyúi vannak, a másiknak meg nincsenek; az utóbbi, forgassa bár kardját legvitézében, nem boldogul.

E mellett az a párt, mely a keresztény politikát csinálja, ne legyen speciális közjogi párt, hanem a keresztény világnézet alapján álló politikai szervezet, mely arra törekszik, hogy Magyarország keresztény állam maradjon. A közjogi berendezkedés nála csak eszköz, de nem cél. Nem azt kérdezi, hogy 67-es vagy 48-as e valaki, hanem, hogy keresztény államot akar-e vagy nem? Azért a keresztény politikai pártban 48-as és 67-es egyaránt helyet foglalhat. Csak a párt-programm lényegéhez tartozik mindenki alkalmazkodni. A németországi keresztény politikai pártban, a centrupártban is vannak, nem sarkalatos kérdésekben különbségek, amelyek nem pártkérdések. Annak idején a septennatus kérdésében mennyire megoszlott, anélkül, hogy a pártegység szenvedett volna. Nálunk a közjogi alaphoz való merev ragaszkodás csak kárára van egy keresztény politikai pártnak, mert egységesítés helyett szétforgácsolja a keresztény politika erejét és sok kerületet elvon tőle, ahol különben talaja lenne. Amíg a közjogi kérdések kötik le egy párt életét, addig mindig mellékfeladat lesz nála a nagy szociális kérdések megoldása, amely pedig tengelye a keresztény politikai párt működésének is. A keresztény politika feladata éppen az, hogy igyekezzék a nemzet keresztény irányú politikusait tömöríteni s olyan politikai ideálokat,

teremteni, melyek alturistává tegyék a nemzetet.

Egész légiója lesz, mint látjuk, a kérdéseknek, melyek a háború után a parlamentben okvetlen felszínre kerülnek. Ki védi meg a keresztény nemzeti érdeket, ha nem a keresztény politikai párt. Hogy ezen beálló nagy küzdelem ne találja a magyar kereszténységet, készületlenül már elvi szempontból is feltétlenül szükséges a keresztény politikai mozgalmak minél intenzívebb megindítása s felkarolása. A katolikus politikai passzivitás mindenkor kárral járt. Amikor legnagyobb homágiummal voltunk a hatalom iránt, akkor voltunk legerőtlenebbek s akkor kaptuk a legkeserűbb labdacsokat. Tessék a múlt század 70-es éveinek egyházpolitikáját s abban a katholicizmus szereplését megfigyelni, hát megtanulhatjuk, hogy a közönbösség, a politikai opportünizmus, a tojástánc-járás, a liberális politika támogatása micsoda szomorú eredményeket hozott, olyan dekadenciát, hogy a 90-es évek elején azután szépen elverték rajtunk a port az egyházpolitikai törvényekkel.

El kell jönni nálunk is azon időnek, hogy a keresztény politikai pártot nem sorsára hagyni, hanem ápolni kell. De ugyanakkor elő fog állani a pártszervezés mellett való tömörülés is. És föl kell újulnia a lelkiismeretbeli bátorság ama fajának is, mely az állami s társadalmi élet nagy erőpróbáiban képessé fogja tenni a közéleti katolikus egyházi s világi vezéreket a legnemesebb áldozatokra s a legszigorúbb erőfeszítésekre a keresztény politika propagandája mellett.

A néppárt önállósága.

A háborút követő politikai jövőre nézve gyakran halljuk felvetni a kérdést: mi lesz a néppárttal? Mit fog a néppárt a politikai tusákban csinálni? Milyen taktika irányítja érvényesülésben? A kérdésre természetesen különbözők a feleletek. Sokan, s ezek az ellenségek, szeretnék a néppártot eltemetni s számítanak arra, hogy mint 1867 óta annyiszor, úgy most is, fölülről fogják a keresztény alapon álló politikai érvényesülést félretolni, mint fölösleges kölöncöt, azzal érvelve, hogy a klérus, mint a keresztény alapon álló politika hátvéde, amúgy is tartozik a főkegyúr kormányát támogatni. Mások ismét, bár elvben a keresztény politikát nem bánják, annak jogosultságát elismerik, a paktum, a megalkuvás útjára lépnének s úgy szeretnék a néppártot a politikai alakulásokba beilleszteni, hogy az amolyan csendes társa, szükségbeli tartalékserege legyen az uralkodó kormánypártnak, arra építve álláspontjukat, hogy így a kormány nem fog keresztény, főképpen klérusellenes törvényjavaslatokkal előállni. Ezeket tehát az egyház érdekét szem előtt tartó opportunisták vezeti, ami ha egyéni érde-

kektől ment, jóhiszemű meggyőződésnek lehet mondani. Számos viszont azok száma, akik a keresztény politika mai letéteményesének, a néppártnak a jövőjét egy önálló, saját lábán járó politikai taktikában látják, amelynek jegyében a néppárt ne kapcsolja magát a kormánypárthoz; de ne vegyen részt semmiféle ellenzéki párti koalícióban vagy fúzióban se. Úgy a kormánypárt, mint a többi párt amúgy is liberális lévén, azoktól úgyszólván egy világ választja el a néppártot. Azért a legcélszerűbb s legkövetkezetesebb álláspont, hogy a néppárt megőrizve elvi s cselekvő függetlenségét, legyen úgynevezett centрупártja a parlamenti életnek, támogatva mindent, akár a kormánypárttól, akár más párttól jó, ami a nemzeti politikára keresztény szempontból jó és hasznos, ami az ő politikai programjával nem ellentétes.

Ezen három, meglehetősen kialakult álláspont közül az első mint liberális elv, a kereszténység politika hivatásának tagadását jelenti. Azokét, akik a kereszténységet nem ismerik el az állami s társadalmi berendezkedés alapjának, akik a keresztény vallásos meggyőződést elválasztják a politikaitól s az államot a vallás, a kereszténység fölött álló szervezetnek tartják. Ez az álláspont a keresztény világnézeten álló politikai berendezkedésnek örökös ellensége s ha katolikus pap támogatja ezen irányzatot, ellentétbe kerül saját egyházának küldetésével.

A másik két álláspont már megérdemli a vele való foglalkozást.

A második álláspont első látszatra behízeltető és szinte van abban valami praktikus igazság, hogy a keresztény politikai párt, a magasabb érdekek miatt, az állam kormányával állandó jó viszonyban legyen. Csakhogy ki biztos arról, hogy dacára a király apostoli főkegyuraságának, a kormány ebben a sok felekezeti országban megmarad-e legalább is a tolerancia álláspontján a katholicizmussal s az egyházzal szemben? Ki biztos arról, hogy a kormány nem követ-e el olyan lépést, mely alkotmányválságba sodorja az államot s az erőszak abszolútizmusát inaugurálja? A közel múltban erre elég tapasztalatunk van. Ezért ilyen kapcsolatban a keresztény párt is eljártassa szerepét.

A múlt század 90-es éveinek nagy egyházpolitikája előtt, keresztény gondolkozású világi előkelőségeinkből legtöbben s maga a magyar katolikus egyház, opportunizmusból annyira a kormány táborában volt, hogy a Sennyei-féle keresztény színezetű pártalakulás is visszafejlődött s ellenzéki katolikus pap elég ritkaság számba ment. És mégis ránk hozták az egyházpolitikai törvényeket, mint megtorlást. Nem volt elég erős az egyház azok meghiúsítására. Régi igazság, hogy amíg nem látja a liberális állam szükségesnek s elérkezettnek, nem csinál egyházellenes politikát. Amint azonban érdekei, a koráramlat s esetleg ha az ellenzék szorítja, akkor ütőkártyának s az ellenzék megosztására, előveszi az egyházpolitikát. A 90-es évek nagy nemzeti háborgásában, egyszerre elfordította a kormány a

a véderőjavaslat nyomában kelt forrongástól az országgyűlés figyelmét, amint az egyházpolitikát a politika serpenyőjébe bedobta. Ki biztosít arról, hogy ha a nemzeti hangulat elfordításának szüksége kívánja, nem hozakodik-e elő a kormány, ne mondjuk hogy Tisza Istváné, hanem az utána következőké, újból valami egyházpolitikai aktussal? Támogassa őt százszor is a néppárt, a történelem megtanított bennünket arra, hogy a kormányok, sőt akárhányszor felsőbb helyen is a vallási ügyeket a politikai érdekeknek akárhányszor föláldozták. Ha erőnket fölülmúló áldozat kellett a hadseregbe, ha be kellett tömni az ellenzék száját, ha el kellett terelni a nemzet figyelmét a közjogi követelésektől, az elhagyottságot, az ütőkártyát mindig a katolikus egyház s a vele érző irányzat érezte.

Az egyházpolitikai törvényjavaslatok törvényre jutása előtt, hogy bizakodtunk, hogy végső pillanatban a szentesítés elmarad- A budapesti katolikus nagygyűlés impozáns megnyilatkozása annak idején mekkora optimizmust táplált. És mégis, egy kormányválság árán az egyházpolitikai törvények meglettek. Ne altassa magát semmiféle komoly, előrelátással gondolkodó, az egyház és állam viszonyának történeti aktáit ismerő s kulisszák mögé látó keresztény politikus azzal, hogy ha lesz egy tartalék kormánypárti politikai párt, majd képesek leszünk föltartóztatni bármely egyházellenes kormánypolitikát. Az ilyen egyházellenes felmerülő áramlatot a hirtelenség, az ötlet, a kortézia jellemzi. A kormány-

politika hamar megy át színváltáson, sokszor saját megmentése érdekében is. A keresztény politikai párt pedig nem teheti ki magát annak, hogy a politikai színváltás beállásával, mint kifacsart citromot, alkalomadtán félredobják.

Azután, ha a kormány paktumot kötne mondjuk a néppárttal, hol van az megírva, hogy az a paktum egy utána következő kormányt kötne? Más szempontokból, más politikai konnexiókból vezetve, egy új kormány, mint a legtöbb kormányválság bizonyítja, felboríthatja az előző kormány taktikai megállapodásait. És ha, mondjuk, ad interim létesül is paktum a kormány és egy nem kormánypárti párt között, pl. a néppárt között, nem teszi-e ez gyanússá az illető pártot, pl. a néppártot a közvélemény előtt? Nem töri-e le a néppárti választók bizalmát a párt programja iránt, ha egy liberális párttal mintegy „ösmeret-ségi” viszonyban van egy keresztény alapon álló párt? Vagy a néppártra megtisztelő, ha e viszony alapján, azt énekelhetné politikai múltjára vonatkozólag: „Én is voltam valaha, szép aszszonynak kocsisa.” Arra is kell gondolni, hogy az ilyen paktum megköti a keresztény politika kezét s ha mégis önállóbban lépne fel egynémely kérdésben, emlékezzünk arra, hogy nemcsak a pártok, hanem az eszmék is mérköznek. Például: a kormány táborában volt a múlt század 70-es éveiben az egyház, sőt a Deák-pártban szép számmal voltak a katolikus politikai szellemet megközelítő képviselők is, azért ez még se tartotta vissza az Andrásy-kormányt, hogy a csalhatatlansági

dogma ellen ne gyakoroljon a vatikáni zsinatra induló főpapságra nyomást s ne cselekedje meg Jekelfalussy püspöknek a minisztertanács előtt való megdorgálását.

Hát az alkotmányjogi, a politikai dekórumbeli szempontok nem jöhetnek számba? Csak általános tényt hangoztatunk, minden célzás nélkül a jelenre. Hányszor megtörténik, hogy egy kormány uralma biztosítására törvényellenes eszközökhöz nyúl, panamázik, s az alkotmánybiztosító zsilipeket széttöri. Megtisztelő-e a kormánytól elvi alapon különböző pártra, mely az ilyen kormánnyal szövetséget vagy legalább is csöndes barátságot tart? Hogy növekedjék az ilyen párt iránt a politikai becsület bizalma, amely párt az önkény, erőszak, törvénytíprás kormányának úgyszólván csatlósa lenne. Ez se nem egészséges, se nem természetes állapot és amelletts belső meghasonlást jelentene, amelynek jellemzésére elég a bécsi fiakkeresek két szóból álló címosztogatása: „selber aner.”

A harmadik álláspont felel meg az állami s keresztény politikai érdekek elsősorban. Ne legyen a néppárt a demagógia, az úgynevezett tigris ellenzékeskedés pártja, de ne kösse le létét, jövőjét a kormányhoz se. Legyen objektív, minden szélsőségektől ment és a többi pártoktól független bírálója s törvényhozója a parlamentnek. Ne azt nézze, hogy honnan, kitől jó valami, hanem hogy jó-e, megfelelő-e és elfogadható-e, hacsak általánosságban is keresztény szempontból, akár a kormánypárttól, akár más ellenzéki párttól jön is

az a javaslat. Tartson, ha nagy eszmék keresztülvitele szükségleti, nagy nemzeti s szociális mozgalmakban a többi hazafias pártokkal ad hoc ad interim összeköttetést vagy fegyverbarátságot, de ne lépjen be direkt semmiféle koalícióba, mert az nemcsak kötelezettségekkel, de mint a közelmúlt tapasztalatai igazolják, programjának háttérbe szorításával is jár és visszás helyzetbe hozza a sokszor hozzá igazán nem való politikai társaságban. (Pl. Bokányi, Vázsonyi, Jászi.) Azok az állandó s kötelező együttes szereplések a gyűléseken s a közös konferenciákon megtévesztik a közönséget a néppárt keresztény álláspontjára nézve és hasznát annak a néppárt soha sem vette. Sőt inkább azt a véleményt élesztette, hogy a sok „együttes”-ben, a néppárt súlyát nem igen vették észre.

A magyar keresztény politika előtt a német centrum lehet csak ideál. Ez nincs lekötve se a liberális kormánynak, se a liberális ellenzéknek: nincs hozzászögezve semmiféle közjogi költökhöz. A politikai taktika ügyességével tartja kezében úgy a parlamenti ügyek kezelését, hogy tőle függ a kormány vagy az ellenzéknek többsége s ezért szószerint is valósággal centruma a német parlamenti mozgalmaknak. A háború után, ha nem is mindjárt az első választásnál, az új választójog s a választó közönségben mind inkább tért hódító reál-politikai felfogás révén, – úgy fog alakulni a parlamenti helyzet, hogy a kormány pártnak nem lesz abszolút többsége. A többféle pártberendezkedés fog nálunk is érvé-

nyesülni s a pártokat a közgazdasági s társadalmi kérdések fogják irányítani. Ehhez természetesen három dolog kell. Először a politikai önzetlenség vezetőembereink szereplésében, távol minden demagógiától. Másodsor a helyes és fegyelmezett ítélőképesség az ügyek megbírálásában, mely alkalmas időben, mint a delejtű, magához vonzza magát az ügyet. Harmadsor az elhatározás szilárdsága az elvek mellett, párosulva a vezéri tekintély imponáló erejével. Ezzel a hármas vértezettél ellátott keresztény párt tényező lesz úgy a kormány, mint a többi pártok előtt s egyik is, másik is súlyt helyez megnyerésére.

Nem a hatalomért kell alkuba bocsátkozni, paktumokat kötni, kikapcsolni, bekapcsolni elveket, jelszót cserélni, hanem a kitűzött lobogó mellett megállani s annak a tiszteletet még az ellenségtől is kivívni. A hatalom, amit a kormányhatalom ad, az törékeny, oszlékony s ködpára; az elvekben való kitartás, az azért való tántoríthatatlan küzdés ad igazi hatalmat, mellyel azután, mint a német centrum tanulsága igazolja, számol minden politikai tényező.

Néppárt vagy keresztényszocialista párt?

Felvetődött azon kérdés, hogy a keresztény politikának, a városok megmozgatása érdekében, több szociális tartalomra lenne szüksége. Ezzel kapcsolatban vannak akik amellet törnek pálcát, hogy legyen két keresztény párt: néppárt és keresztényszocialista párt, hogy küzdjünk „különválasztva,” de győzzünk együtt!

Ami a néppárt szociális tartalmát illeti, elmondhatjuk minden nagyítás nélkül, hogy 20 év óta, amióta áll a néppárt, ő emelte a parlamentben a szociális politikai érzéket. A liberális kormányzó párt nem követett szociális politikát, mely törhetlen erővel a kapitalizmus érdekeit s a párturalom hatalmát volt kénytelen szolgálni. A gyermekvé-

Csekély kilengésektől eltekintve, az ellenzéki liberális pártok se melegedtek fel céltudatosan a szociális kérdések iránt. A közjogi harcok felémésztették munkásságukat. A szociális gazdasági kérdések csak akkor jutottak szóhoz, ha a kiegyezési s a kereskedelmi szerződések kerültek tárgyalásra. A szociális kérdések modem szempontjainak a néppárt adott először a mi parla-

mentünkben életei. Az alsóbb néposztályok politikai s gazdasági védelmét a költségvetési vitákba a néppárt vitte be. Az uzsorának, a nép tudatlanságával visszaélő csalásoknak szigorú büntetését, e párt szorgalmazta hatékonyan. A szövetkezetek terjesztése, a munkásvédelmi törvények sürgetése, a mostaninál demokratikusabb s igazságosabb választójog támogatása a párt szociális karakterét öregbítette. A nagy vállalatok állami szubvencionálása ellen kemény harcot indított, ostromozta a nagy tőkének adott adó s szállítási kedvezményeket. Ismeretesek a nagybankok ellen vívott harca, hogy az egyéni erők vállalkozását előmozdítsa. A néppárt parlamenti működésében, anélkül, hogy direkt szociális pártnak nevezte volna magát, igen erős szociális vonások voltak mindenkor s ha nem kellett volna a saját fennmaradásáért folyton küzdenie, bizonyára még erősebben nyilvánult volna meg szociális jellege.

Ami már most a felvetett kérdést illeti, a kettős berendezkedésű keresztény pártéletet, ezen felfogás, a keresztény politika közérdekének s egységének szempontjából nem vezetne győzelemhez, de még időleges sikerhez se. Hisz, mint a néppárt helyzete igazolja, nálunk még egy keresztény politikai párt se tud ez idő szerint győzelemre vergődni, gyökeret verni; nemhogy két párt tudna annyi ellenféllel szemben politikai sikerekért erővel küzdeni. Ebben a 7 nemzetiségű s vallású országban, egy keresztény párt is vörös posztó a politikai versengésben; két párt alapjában amúgy is azonos programmal,

csak még jobban kiélezné a liberális falanxot ellenünk. A katolikusok tömege, ebben a tagolt és mindenféle kísértésnek (politikait értünk) kitett társadalomban, egy keresztény pártot is alig tud kitartással s következetességgel elbírní, nemhogy kettőt tudna melegengetni s eltartani. Azután ez a kettős berendezkedés a keresztény politikai pártküzdelmekben belső torzsalkodást, széthúzást szítna. Es ami legveszedelmesebb lenne a politikai önállóságra, hol egyik, hol másik pártot játszanák ki, használnák föl egymás ellen a liberális kormányok, ami végül is vagy a „liberális katholicizmus” térfoglalását, vagy a keresztény politika lejárátását eredményezné. Az inter duos litigantes között a harmadik, a liberalizmus nevetne.

A katolikusok politikai egységének hiányán, a kettős keresztény párt berendezkedéssel nem lenne segítve, mert két párttal az egység még inkább meg lenne bontva. Aztán minden párt saját céljáért függetlenül szeret küzdeni s a külön pártállás már magában véve ellentétet s elkülönítést jelent a katolikus egység rovására.

Azok, akik más pártban, például a munkapártban, alkotmánypártban, vagy függetlenségi pártban mint hívó s jó nevű katolikusok ismeretesekek, azok tényleg a katolikusok politikai egységéhez nem tartozhatnak, mert politikai meggyőződésükben nem állanak a keresztény politikai világnézet alapján. Lehetnek egyes kérdésekben, főleg társadalmiakban s főleg hitbuzgalmiakban a katholicizmussal egy véleményen, mint például Zichy János, Apponyi Albert s má-

sok vannak, de azért nem tekinthetők keresztény politikusoknak, mint például Zichy Nándor, Rakovszky István, kik egész politikai felfogásukban igazán a keresztény világnézet alapján állanak s azért valósággal epikai harcot vívtak, mindenkor a katolicizmus teljes uniformisában. Apponyi s Zichy János inkább a Montalambert, De Mun féle keresztény színezetű politikusokra emlékeztetnek. Zichy Nándor ellenben Windhorst egyéniségével s szellemével ölelkezett. A nem keresztény alapon álló pártok katolikus kitűnőségeinél a katolicizmus afféle szálon-katolicizmus, mely nemes szavakon kezdődik s ugyanazokkal végződik, mint valami fénysugár. A direkt keresztény alapon álló politikusoké ellenben evangéliumi politika, mely népies réteget mozgósít, valóságos pasztoráció a politikában, s a modern szociális fejlődés tevékenységére mélyíti jövőjét, azért dolgozik, izzad, szenved és tűr.

Ezt az irányt, ezt az aktuális politikai katolicizmust nálunk a néppárt képviseli és a keresztény szocializmus, bár ez utóbbi megközelítőleg se élte át azt a küzdelmet és nehéz harcot, mit a néppárt átélt. Ezek után most már felvetődik önként a kérdés, – hogy a két párt külön-külön, vagy egységesen egybeforrva szolgálja-e a keresztény politikai szervezkedést? Hogy külön-külön nem érünk révparthoz s oldott kéve leszünk, arra imént röviden rámutattunk. Marad tehát a kérdés másik fele.

Azok, akik állást foglalnak a keresztény szocializmus mint külön párt mellett, maguk is elismerik, hogy hálátlanság s rövidlátás lenne a néppárt jogosultságát kétségbevonni; amely párt „iskolázta a magyar népet politikailag és ébresztette azt keresztény öntudatra úgy politikai, mint társadalmi akciókban.” Arany igazság. Szerintünk, éppen ezzel a kijelentéssel meg van adva az alap, amelyre tovább is építeni lehet. Amely párt ekkora regeneráló erőt tud felmutatni, az asszimiláló erővel is bír. Magába tudja szívni, be tudja fogadni, értékesíteni képes mindazt, amire még szüksége van, hogy például a szociális politika légáramlatát teljesen kövesse. A néppártnak az igaz, van most is szociális programja, de ha azt még hatalmasabb hajtásokkal kiegészíti, annál terebélyesebben tudja majd ágait kiterjeszteni s magát a városokban, az ipari munkásoknál is érvényesíteni. Minden gazdasági, állami s politikai organizmus céljai szerint újít s alakít. És mert politikai nevelés és politikai élet van a néppártban, tehát ő is tágíthatja a célszerűség szerint programját, alapelvei megtartásával. Ezzel nem a néppárt politikai iránya változik, hisz a keresztény világnézet változhatlan mindenkor, – hanem a körülmények és az erőviszonyok. A Program tágítást nem a párt belső természetéből, hanem helyzetéből kell magyarázni, amelyet erősebbé szükséges tenni. Tulajdonképen ez a célszerűségi, azaz utilitarius berendezkedés vall gyakorlati politikai érzékre. Ez tulajdonképen a

politikai érvényesülés krédója s processzusa. Ez a politikai egyéniség kialakulásának folyamata, vezetve a kor uralkodó elveitől, okulva az idők kritikájának tanulságain. A keresztény politika embereinek vezetniök kell s nem szabad se magukra, se hátra maradniok. A néppárt is ennek tudatában megtalálja a módját, hogy a keresztény szocializmusnak minden igényeit magába olvassza. Az érzelmi politika, a negáció és az önmagával való elégedettség makacs politikája csak mindig politikai probléma marad, ha azt reális s megvalósításra váró korszerű tartalom nem követi, Bármily kiváló hadvezér is valaki, ha előnytelen s olyan pozícióból vezényel, melyben győzni nem lehet, bátor, de rossz hadvezérnek fogják mondani. Aminthogy a politikában se lehet érvényesülni, ha a megfelelő pozíciót s korszerű igényeket a pártok fel nem fedezik és tulajdonná nem teszik.

A népért és nemzetért dolgozni keresztény és szociális kötelesség. Minél több szellemi és anyagi gazdagsággal rendelkezik valaki, annál nagyobb a hivatása s kötelessége a népért munkálkodni. Ebben a gondolatban azt a szociális eszmét akarjuk kifejezni, hogy íme a néppártban megvan a szellemi tőke s erő a nemzet katholicitásáért fáradni; csak legyen azután az felkarolás s az illetékes anyagi támogatás is a párt szellemi tőkájével egyenértékű, nehogy lemaradjon a magyar politikai kereszténység a most már igazán utolsó vonatról.

Midőn tehát ezeket feltárva s előrebocsátva fel-

vetik a kérdést, hogy néppárt vagy keresztény szocializmus? Mi azt feleljük, hogy mindkettő, csak egybeforrva, egységesen kell és szükséges. Amint a néppárt azonosítja magát lényegében a keresztény szocialisták közgazdasági programjával, már keresztényszocialista. Es amint a keresztényszocialista párt elveit egy nagyobb, régibb, már parlamenti múlttal bíró párt kebelében érvényesülni és beolvadva látja, előrehaladásában a keresztény politika egységének tekintélye és súlya miatt mást nem tehet, mint fuzionál.

Ausztriában egy ideig meg volt a kettős keresztény pártberendezkedés. Di Pauli s Ebenhöch katolikus néppártja s Lueger keresztényszocialista pártja. Idővel belátták ott is, hogy a kettős pártberendezkedés szétforgácsolja a keresztény politika erejét s a liberális pártok malmára hajtja a vizet. Létrejött az első Körber kormány alatt a fúzió. A néppárt mint kisebb párt (30 taggal) beolvadt a nagyobb keresztényszocialista pártba s azóta az osztrák birodalmi gyűlésen a keresztény politika letéteményeseként, a keresztényszocialista párt a vezető pártok között van. Nálunk csak 1, ker. szocialista képviselő van, az is a néppárti volt s így mint a kisebbség, természetes alapon egyesülhet az anyapárttal.

A néppárt és a papság.

(Emléksorok a néppárt jubileumán.)

A néppárt 20 éves parlamenti határkövénel Isten után az első hódolat, hála s kegyelet Zichy Nándor emlékének szóljon. A míg kormány és papság folyton gondolkodott, panaszkodott és konferenciázott, hogy mi jöjjön a ránk szakadt egyház politikai törvények után, – egy főúr, Zichy Nándor jelent meg a sáncokon, leborult keresztény multunk nagysága előtt s a hanyatló keresztény Magyarországnak azt kiáltotta oda: e föld, ezen állam a keresztény magyaroké, tartsuk meg! És mintha isteni kéz érintette volna lelkét,... apostoli hivatás szelleme szállja meg őt, kitűzi a keresztény nemzeti politika zászlóját, végig söpör a liberalismus sorain s hirdeti a kereszt tövében a keresztény politikai restsuráció tavaszát- Aki ott állt az új magyar alkotmány bölcsőjénél s érte fogságot szenvedett, az most ugyancsak odaállott a keresztény visszahódítás oltárához. És nyomában Székesfehérváron megtörtént a magyar keresztény politikai zászlóbontása, Budapesten pedig a keresztény alapon nyugvó politikai pártnak, a néppártnak a megalakulása.

Ezóta vetették fel politikánkban határozottan először e kérdést: a liberalizmust vagy a kereszténységet szükséges-e Magyarországon politikai kormányzási elvül elfogadni? A kereszténység az isteni kinyilatkoztatás alapján tanítja, hogy minden hatalom Istentől van, az államhatalom kezelése is kell tehát, hogy az isteni törvény szellemében vezettség. És ha erre más eszköz nem elégséges, a nemzet keresztény társadalmá politikailag szervezkedik, hogy az alkotmányosság segítségével vitessék be az ország kormányzásába azon igazság: az állam kormányzás ne választassék el a keresztény vallástól.

Zichy Nándor zászlóbontása után most 20 éve, hogy a keresztény politikai párt, a néppárt, a magyar törvényhozásban is életre kelt. Ezen 20 év alatt még nem beszélhetünk a magyar keresztény politika nagy diadalairól, de szólhatunk dicsőségesen átharcolt küzdelmeiről.

Az a 20 éves múlt, amely a néppárt mögött áll, szükségességéről s életerejéről tett tanúbizonyosságot. A parlamenti aréna annál nehezebb volt számára, mert az uralmon levő párt részéről jött gyanúsítás, lekicsinylés s leszólás mellett, még az ellenzéki pártok is féltékenyen s sanda szemmel nézték s az érvényesüléstől minden politikai tényező el akarta ütni-

Mindezek ellenére a párt a parlamentben mégis pozíciót vívott ki, több tagja a parlamenti előkelőség színvonalára emelkedett és nemcsak bevitte a törvényhozásba a politikának keresztény szellemben való tárgyalását, hanem megfékezte

az egyházellenes támadásokat is. Elérte, hogy az országgyűlésen higgadtabban hallgatják a keresztény szempontokat, ébren tartja vallási kérdésekben a politikusok lelkiismeretét és érezteti, hogy a keresztény politikai elveket az ellenfélnek is komolyan kell számba vennie.

A politikai tevékenység mellett az országos társadalmi katolikus mozgalmakban is vezető szerepet vitt a néppárt. Nemcsak a törvényhozásban, ahol azelőtt keresztény politikáról alig esett szó, éreztette hatását, hanem a közélet egyéb fórumain is.

A katolikus nagygyűlések, a népszövetség, az iskolaügy, a hitbuzgalmi egyesületek sokat köszönhetnek a néppárt közreműködő tevékenységének s vezető irányításának. Mindezeknek, a mozgalmas katolikus köztevékenység idején, – amely nálunk 1893-tól úgy körülbelül a szegedi kath. nagygyűlésig tartott s amelyet a modern magyar katolicizmus renaissancénak szoktak mondani, – a néppárti erők voltak nagyrésztben spiritus rektorai.

Mindeme nyílt és feltűnő érdemes munkáság dacára, de a néppárt politikai térfoglalása sokkal kisebb, mint amennyit jogosan várhatnak. Bár az említett, katolikus társadalmi szervezetekben éreztetett hatás szintén eredményt s térfoglalást jelent, mégis politikai szempontból a párt fejlődése s ezzel jövője folytonos vajúadás. A jubiláris 20 év után, sajnos alig van a pártnak annyi tagja az országgyűlésen, mint amennyivel 20 év előtt, a híres Bánffy-féle választások után, a parlamenti arénán megjelent. Cserben hagyták so-

kan, akiknek emelkedését a néppárt mozdította elő. A hatalom keresése, a politikai érvényesülés türelmetlensége, hiába itt is szédített

Része van a néppárt leszorításban tagadhatatlanul a többi pártnak, főképen a kormányzó pártnak, mely a választásokon pusztító s terrorizáló hadjáratot indított a párt ellen. Hogy a közjogi alap nem nyílt kérdés, kétségtelenül ez is akadályozta a 48-as kerületekben való terjeszkedését. A világos és perfekt keresztény világnézet, amelyen a néppárt áll, elválasztja őt a többi pártoktól, amelyek mind a liberális világnézet alapján állanak. Még ha alkalomadtán a közös politikai ellenség ellen szövetkeznek is a pártok a néppárttal egységes küzdelemre, azért az elvi féltékenység, a sanda irigység, a cirkulusok zavarása ríkióan kitűnt, még a koalíciós kormányzás alatt is. A liberalizmus talaján élő pártok természetesen érezték, hogy amily mértékben erősödik a néppárt, oly mértékben hanyatlanak le a liberalizmus pártjai,

Hisz a mi a liberális pártokat nálunk egymástól elválasztja, az nem liberális elvi, hanem közjogi vagy közgazdasági (merkantilizmus vagy agrarizmus) különbség. Ha az elhatározó pillanat elérkezik, mint az egyházpolitikai nagy küzdelmek alatt láttuk, még a mérsékeltliberális pártok is összefognak. Legfeljebb a módban, az időszerűségben, az opportunizmusban s radikális offenzívában van közöttük különbség.

Ez okozta, hogy az egyházpolitika a személyi érzelmek, tárgyi, időszerűségi tekintetek miatt

secessiót vitt be ugyan egyes pártokba, anélkül azonban, hogy az illető secessionista képviselő magát nyíltan keresztény alapon álló politikusnak vallotta volna. A secessio után is liberálisnak mondta magát, mert félt a klerikális jelzőtől. Szórványos eset, hogy egyik-másik secessionista, pl. Kubina, Förster, Szmracsányi, Asbóth néppárti lett.

A liberális pártok hatalmi versengésénél nem kevésbé mozdította elő a néppárt leszorítását, a papság egy tekintélyes részének állásfoglalása.

A papság eleinte szépen, lelkesen tömörült a néppárt felé. Volt ebben sok heroicus vonás. Idővel azonban, mert nem volt a papságnak hátvédje, sokan visszavonultak. Sőt előállt később sok helyen az abnormis helyzet, hogy a kovászt, melytől dagadt a néppártellenes hangulat, sokszor dagasztották papok is. Sok pap mozgott a liberális hatalom bolygóján s néppártellenes álláspontjával a liberalizmus gyakorlati ápolója lett. Ha nem lenne úgynevezett „liberális pap”, aki az emelkedéseért, a nagyobb egyházi javadalom elnyerhetéseért, a keresztény politikát nem támogatja, a keresztény politikai mozgalom is előbb lenne. A liberális pap a liberális pártok igazságtalanságainak bűnrészese. Mert azok rendszere, világelve ellen nem küzdve, sőt kebelükben helyet foglalva, felelős, a párt minden tetteért. A pap tehetségével, tudományával s társadalmi pozíciójával súllyal bíró egyéniség mindenütt. Még passzivitással is előmozdítja a liberalizmus ügyét. Ha pedig aktíve közreműködik, akkor egyénisé-

gének s tekintélyének súlyával többet használ a liberális ügynek, mintha pénzt adna.

Így lesz a liberális pap, a liberális hatalom kegyeit esengő pap az intelligenciának is megtévesztője. Az intelligencia nagy része az ilyen elvű pap magatartása után ítél, kitér a kapacitás alól, jóhiszeműleg jószínből látja azt, ami az egyházzal szemben tulajdonképpen szekta. A külsőségek így ingatják meg az embereket hithű meggyőződésükben. Minderre azért kell rámutatnunk, mert sehol másutt, ahol a keresztény politikai mozgalom örömtüzei kigyulladtak, nem bántak egyházi körök oly mostohán keresztény politikai párttal, mint Magyarországon a néppárttal. Elítélik, anélkül, hogy igazán ismernék programját. Gáncsolják anélkül, hogy áldozattal segíteni tudnának helyette a katolicizmus érdekein. Hagyják hanyatnivettetni, hogy a keresztény politika igazságaira a közvélemény előtt méginkább a kétely fátyolát borítsák. Akik a néppártért küzdöttek világiak, azok közül is sokan nem csoda, ha idővel visszavonultak, mikor látniok kellett, hogy a néppártiság nem jó ajánlólevél fölfelé. Csalatkozva látták hithű világiaink, hogy sok pap, úgy a felsőbb mint az alsóbb rétegekből, elutasítja a támogatást, a néppárttal való összeköttetést. Nem kaptak hátvédet s így a küzdelem hevében magokra maradtak azok a lelkes néppárti világiak. Sok pap a passzivitással is ártott az ügynek. Oly nagy arányú volt sok egyházi embernek passzivitása a néppárt iránt, mintha egy papnak nem szabadna megéreznie s megértenie az idők jelét,

azt a nagy küzdő korszakot, a mikor a két nagy világnézet pártja fog egymással szemben állani: a liberalizmust túlélő radikális szociáldemokrácia és a krisztianizmus.

Hogy ezen nagy küzdelem ne találjon bennünket készületlenül, már csak elvi s önvédelmi szempontból is erkölcsi kötelesség és hivatás a néppárt egyházi felkarolása s támogatása az egész vonalon. Ha egyházi tényezők skrupulusokkal, jozefinisztikus nézettel, opportunistá tendenciával nézik a néppárt leszorítását, úgy az ő felelősségük is, hogy a nép új eszményt, új rendet annak a rendszernek s társadalmi rendnek romjain talál a háború után, mely rajtuk segíteni nem tudott. Ha az egyháziak túlzott óvatossága s a kormányhatalomtól való félelem akadály a néppárti politika fejlődésében, akkor az ilyen visszavonulás joggal vezethet azon téves feltevésre, hogy a magyar katolikus papság az új magyar állam gépezetében már nem oly fontos tényező, hogy önálló politikai képessége komoly számításba vétessék.

1867-től a magyar egyházi körök tekintélyes része a pártválságok adott alkalmával, elmulasztotta felhasználni az alkalmat a keresztény politikai mozgalmak megindítására. Időnként mintha gyújtottak volna mécset, de a tettek ereje valahol fátumszerűleg mindig megrekedt. A kiegyezéskor hagyták a konzervatív-pártot széthullani, Apponyi György pozsonyi zászlóbontására nem reflektáltak. A Deák-párt bomlásakor Tisza Kálmán híres kissingeni levelétől nem ocsúdtak fel, hogy mi

készül. A fúzióval engedték Sennyei pártját le-
 törni, pedig Sennyei az 1877-iki kabinetválságnál,
 kis pártja ellenére meg volt kínálva a kabinetala-
 kítással s maga a liberális-párt egy ideig azon
 reformeszmékből élt, amelyeket Sennyei az ő
 zempléni pontjaiban kitűzött. Apponyi Albert egy
 ideig tartotta még Sennyei zászlóját, de az 1878.-i
 választásoknál ő is látta, hogy a papság túltengő
 módon támogatta a Tisza-kormányt s a papok
 szinte versengtek a liberális-párti képviselőjelöltek
 között. Hogy a liberális-párt mennyire maga mellé
 akarta kötni a papságot, bizonyítja Tisza Kálmán
 1884-iki római intervenciója, hogy a zsidó-keresz-
 tény házasság megbukását követő katolikus fel-
 pezdüléskor a külön pártalakítást célzó törekvé-
 sek leintessenek. És volt-e alkalmasabb idő a ke-
 resztény politikai párt megalakítására, mint a 90-es
 évek egyházpolitikai mozgalmi, az 1894-iki buda-
 pesti katolikus nagygyűlésen megnyilatkozott köz-
 szellem és a kormánypárt s a 48-as párt szecesz-
 ziója az egyházpolitika miatt. A kiléptek orszá-
 gos pártszervezésbe is belementek, egy ötös bi-
 zottságban az egyház is képviselve volt, párt-
 program is készült és mégis a dolog abban
 maradt ... Mikor aztán Zichy Nándor sok vajúdas
 után mégis megalakította a keresztény politikai
 pártot a néppárttal, csak néhány főúr, néhány vi-
 lági celebritás s a papság egy tömege lelkesedett
 az új mozgalom mellett... A papságnak másik
 fele, tovább is „instrumentum regni” maradt s
 elfeledte az ősi elvet: sacerdotium cum populo . . .
 A magyar papságnak hasonló szereplését kü-

lönben Palásthy Pál püspök, esztergomi kanonok, legnagyobb egyházpolitikai publicistánk előle megállapította az ő 1868-iki „Emlékül s igazolásul” című halála után megtalált feljegyzéseiben, amelyben a „Religio” szerkesztésétől való visszalépését azzal indokolta meg, hogy nem tudja a lapot az eddigi szellemben irányítani, mert az egyházi körök javarésze a liberális kormányt támogatja s az ő egyetemi tanársága is a miniszter tollvonásától függ. Palásthynak, ki ismerte jól a papság lélektanát, az események javarészt igazat adtak. Bizonyára rágondolt a későbbi időkre, mikor a papság tekintélyes részének a liberalizmussal való kacérkodását, főképen a méltóságok s a nagyon személyes érdekek eléréseért, oly kiáltóan jellemezte.

A néppárt jubileuma elénk terelte a megírottakat tanulságul főképen azért, hogy a háború után mintegy lelkiismereti számadási tartva, a keresztény politika már valóságos restaurációt teremtsen az egész egyházi vonalon. A jogosult politikai törekvéseket elnyomni ép oly lehetetlen munka, mint a tengeráramot visszaszorítani. A borzalmas világkatasztrófát Követő mozgalmak gyorsabban fogják megérlelni a keresztény világnézetet követő politika parancsoló szükségét, mert ezek a mozgalmak a vallás ellen is fognak irányulni s politikai felforgatást jelentenek. Az ágyúk, a géppuskák három éves tüzeseje úgyis bámulatos változást gyűjt meg az emberek lelkében.

Nem megalkuvó, felező, taktikázó s jajveszékélő, széthúzó s kegyenc sorstól megigézett katholiciz-

musra van tehát szükségünk, hanem küzdő kuruc katolicizmusra, mely a katolicizmusban rejlő átalakító isteni erővel szüli újjá a nemzeti szellemet. Minél megalkuvóbb s taktikázóbb egy pap, annál könnyebben bánik el vele elhatározó válságnál a liberális hatalom. Csak az úgynevezett „nemzeti” egyházakban (román, szerb, orosz) hunyászkodók a papok. A katolikus papok előtt ott áll mindenkor az apostolok „gaudentes ibant” példája. A kuruc katolicizmus éppen azért történelmi feladatot tölt be, mert a magyar lelkébe ojtott keresztény irányi s szellemet akarja minden nemzeti intézménybe bevinni. Erre a munkára kell megerősíteni a katolikus sajtót, a katolikus egyesületi szerveket, hogy ne csak alamizsnákat, hanem felmentő sereget is kapjunk. Amely pap nem látja be a keresztény politika talpraállításának szükségét, azt az Isten nem hívta a lelkek vezetésére. Amely pap belátással, türelemmel s krisztusi szeretettel az ügy iránt tudja kezelni a keresztény politika célját, és nemcsak tömegérzéssel, hanem erővel szolgálja, annak missziója van az elvek magaslatán tartani a népet.

A keresztény politikát nem kitérésekkel, nem felbuzdulásokkal, nem szép szónoklatokkal, hanem fejlesztéssel s a fejlődést szolgáló erős munkával lehet előbbre vinni. Ezt pedig akkor éri el a papság, ha a keresztény politikát a közérdek ügyének tartja. A papság egy nagy része ugyan mindig tudott e fajta kötelességről. De e tudat sokak előtt azelőtt szállongó s elmosódó volt, háború után azonban mint leküzdhetetlen páran-

csoló erő kell, hogy jelentkezzék minden hiterős pap lelkében. Azelőtt túltették sokan magukat rajta, de a háború után érezni fogják, hogy a becsület súlyával nehezedik rájuk és látni fogják, hogy nem lennének igazi krisztusi papok, ha nem teljesítik a lelkiismeret intő szavát. Azelőtt sok papi kúrián úri passziónak tartották a keresztény politikát, a háborúval azonban éles kardként vág a papi lelkiismeretbe Zichy Nándor szava: Magyarországot restaurálni kell a kereszténységben.

Ehhez a misszióhoz kell a néppárt mellé tömörülnünk. Minden hullámverés dacára a néppárt tántoríthatatlan lélekkel s meggyőződéssel tartott ki a keresztény politika sáncain. Voltak és vannak pártok, amelyek a politikai harc ügyes taktikájában fölülmúlták, sokszor talán a kontemplatív politikára is rákényszerült a néppárt. De ott, ahol nagy elveket nagy bensőséggel kellett védeni, ahol a szívet kellett mozgásba hozni, ahol a kisemberek szociális érdekét kellett megvédeni, ahol a nemzeti érdeknek kellett dominálni, ahol az elvekből kultuszt csináltak s ahol a közéleti salakot nem engedték hozzáférni, ott a néppárt vezetett. Ezért marad útmutatónak a keresztény politika haladásában és vértzetet a küzdelmekben kételkedő kis hitűség ellen. Szembeszállt minden akadállyal, melyek a keresztény politika útját, sokszor intra muros, elzárni akarták. Sokszor vértzett némán, szenvedett csendben, túrt hidegséget, küzdött áramlatok ellen, ha az elv vagy fegyvertársak elhagyták, ha a palotákban nem merték megérteni s ha politikai tusának látta azt, amit a kereszt szeretete

lelke mélyébe sugalt. Ezért említjük mindenütt a pártot kegyeletes tisztelettel, csinálunk 20 éves múltjából irányító törvényt s az unokák előtt is azt kell tanítani róla: iste confessor.

Kormány s keresztény politika a háború után.

A legkényesebben s legnehezebben tárgyalható kérdések egyike, mellyel mégis szükséges foglalkoznunk. Ma beszélhetünk ugyan a kormánynak az egyház iránti bizonyos semleges hangulatáról. De messze vagyunk attól, hogy ez a háborús helyzetből érdekelt udvariasság, a keresztény világnézet megértéséhez s annak a kormányzatban való értékeléséhez valamelyes lépést tegyen. Még a keresztény ideák befolyásától is messze vagyunk, noha a liberális politika ma enyhébb jelentéssel bír, mint a kilencvenes évek liberalizmusa. A régi szabadelvű párt, a koalíció bukása után újjáalakulva, még a liberális nevét is letette. Széli Kálmán óta a liberális kormányoknak a radikalizmussal való kacérkodása mind híresebb lett és a nagy gazdasági sikerek után a történelmi materializmust a gazdasági ellentétek mindinkább részekre bontották s csak töredéke maradt meg a radikális tábor tartalékosai gyanánt. A liberális politika ma meg van a pártfegyelmi renddel s a hatalmaskodó többségi erővel; a parlamenti érdekhez idomul s alig találjuk benne a politikai fejlődés átalakítását

célzó merész erőfeszítéseket. A liberalizmus Petur bánjai elvonultak, a patetikus támadás elcsendesült. Talán a katolikus államférfiaknak is érdeme, hogy a helyzet ennyire is alakulhatott.

De ha csendesült is a liberalizmus az ő támadásában, azért nem szabad azt hinni, hogy a háború után meg fog szünni erős áramlattal csapkodni. A tömegek bírásáért nagy verseny fog megindulni. A szabadkőművesek segédszerveikkel, a demokratákkal, a futuristákkal, a nyugatosokkal, a szocialistákkal már most erősen készülődnek a fővárosban s nagyobb vidéki városokban. A háború sok mindent perzselő tüze bevilágít azon színpalak közé, ahol a mainál jóval nagyobb szociális munka fog ránk szakadni, nagyobb terheket kell vállalnunk s így tisztában kell lennünk, hogy a szociális kérdés a világháború után sokkal parancsolóbb lesz, mint közjogi vagy nemzetiségi kérdés. Új osztályok, új családok emelkednek fel, hogy az elvénhedt régi-eket pótolják. A háború megpróbáltatásaival megmarcangolt nemzetet kell újjászervezni, hogy a rája váró feladatok s jövője megoldásához elegendő nemzetmentő erővel rendelkezzenek. Nincs az állami s kulturéletnek egyetlen területe, melyet a háború megkímélt volna s amikor büszkén hirdettük azelőtt, hogy a kultúra mennyire diadalmas, éppen akkor látnunk kell, hogy a háború által az ember mennyire kultúrátlan lény még mindég. Meg kell csak nézni a sok erkölcsi veszteséget s romlást, mely a háború nyomában jár s be kell mindenkinek látnia, hogy a háború

az erkölcsiségnek is lekaszálója volt. Oly ferde meggyőzések, tanok s hiedelmek kelnek ki az energiát vesztett emberi lélekben, a melyek meggyökeredzése úgy az egyénre, mint az államra egyaránt veszélyes. A nemzet jó s nagyobb mérvben rossz tulajdonságai, a háborúnak tükrében el nem törölhető vonásokkal tárulnak elénk. Ez a világháború a lelkek mélyére világított s nemcsak azt mutatta meg, hogy milyenek mások, a más nemzetbeli államok s népek, hanem hogy mik és milyenek vagyunk mi is. A háború tüzeben a fény, a lelki nagyság mellett látható lett sok politikai salak, amelyet oly türelemmel cipelünk magunkkal.

A nagy tanulság mindebből az, hogy ítéletet kell a nemzetnek önmaga fölött lelkiismeretében tartania, hogy okulva, regeneráló elhatározások szülessenek meg lelkében. Ez ezért kell a háború után feltámadni bennünk a nagy és bámulatos értékeknek, melyek megvalósítása a tisztítás munkáját fogja nemzeti életünkben végezni. Ujjászületés akkor lesz, ha ezen értékeket öntudatos valósággá tesszük. Igazságként fog előttünk állni, hogy a háború új életet fakaszt és új életet követel azoktól, akik élni akarnak tovább. Tőlünk függ, hogy fel tudjuk-e használni azt a rengeteg tanulságot, amelyet a háború ad nekünk. Új munka vár ránk, a nemzetnek új átnevelése, az állam kormányzat szellemének átalakítása az altruista keresztény politika útján.

E munkánál fog kitörni az érvényesülésért való harc a liberális áramlatok s a keresztény világ-

nézet között, mert mindegyik maga számára kívánja a jövőt lefoglalni s értékesíteni. Az új választó joggal okvetlenül szélső s radikális szociális elemek fognak a parlamentbe nagy számmal bejutni. Ezek a mai uralmon levő történeti liberalizmust is igyekezni fognak a szinterről leszorítani. De leghevesebb lesz a küzdelem a keresztjegyében működő politikai alakulás ellen, mert ez már életkérdést jelent: a világnézetek uralmát. Ennél a pillanatnál, az egymásra roppanásnál fog annak szüksége fellépni, hogy az apostoli király kormánya, mely a történelmi liberalizmus alapján áll, a keresztény politika iránt ne viseltessek ellenséges indulattal. Az államkormányzatnak s a dinasztának nem lehet érdeke a szélső radikális pártok támogatása, mert akkor önmaga lejáratásán munkálkodnék közre. Meg kell szünni azon szörnyű politikai tannak, hogy a kormány bármely utón szerzett pénz felhasználásával, a lélekvásárlás szabadalmával egy politikai pártot csak azért igyekezzék letörni a közszereplés teréről, mert az keresztény alapon áll. A jövő józan s az államérdekkel összeférő demokratizálásában a történeti osztályoknak kell előljárniok, ha nem akarnak a szinterről leszorulni. Magyarországon pedig legelső történeti osztálynak annak kell lenni, mely a keresztel összeforrott. A keresztény világnézet uniformisa ellen irtó háborút egy apostoli király kormánya nem folytathat, mert ha megtenné, csak a szélső áramlatokat juttatná erőre idővel a trón és a vallás ellen. Ily természetellenes politikai mesterkedés, a pusztulás

csírája magára a kormányra nézve is. Ennek ellenében jól felfogott érdeke lesz a kormánynak a nemzeti s alkotmányos konzervatív politika, s erre támaszt első sorban a keresztény alapon álló párttól kaphat.

Úgyszólván utalva lesz rá a kormány, hogy a szélső pártok ellen való küzdelemben ugyanazon állomás felé terelődjék, ahol a keresztény politika katonái az őrszemek. A szélső pártok ugyanis oly evolúciót dobnak be a politikai serpenyőbe, oly radikális elveket akarnak államelvekké tenni, amelyek csak végzetes belső zavarok küzdelmével valósíthatók meg.

Elő fog állni az a szükségbeli helyzet, hogy a kormány, mint az apostoli király kormánya, a monarchikus elv s a „salus rei publicae suprema lex” alapján a keresztény irány tisztelőjének tekintse magát s konciliáns állást foglaljon el minden oly politikai tömörülés mellett, mely a keresztény világnézet letéteményese. Elő fog ilyen helyzetnek szüksége annyival inkább állni, mert a háborút követő fordulatokban, erősen szított új ösztönök mozdulnak meg az emberekben s maga a vallásosság nélküli szociáldemokrácia szakítva a nemzetközi jelleggel, mint nemzeti jelszavakkal érvényesülni akaró párt lép fel nagyarányú agitációval, úgy hogy az ellentétek a háború után mind mélyebbek s áthidalhatlanabbak lesznek. Külpolitika, belpolitika s hadviselés mind gyújtó anyag lesz a szociális ellentétek szítására. Ez a nagy küzdelem fogja megvalósítani nálunk is, mint a

'német birodalomban a liberális (radikális) és konzervatív blokk megalakítását, hogy így az ultra-liberális pártok ellen erősebb legyen a tömörülés.

Megjegyzem, hogy konzervativizmusnak nem a nemzeti irány mérsékletét veszem, mint 48 előtt s a forradalom után a 60-as években vették. Értem alatta az alapvető, szélsőségektől tartózkodó, a hagyományokat az újabb igényekhez alkalmazó nemzeti politika renaissancét. A radikalizmus alatt se a doctrinér, az uralmon levő liberalizmust, hanem a szabadgondolkozáson felépült túlzó liberalizmust értem, melynek futárai a Galilei-kör, a Reform-klub, a szabadkőművesség, a Nyugatosok, Vázsonyiék, a tanítók szabad egyesülése, stb.

A mi parlamentünkben a két ellentétes iránynak már szintén megvan a maga mozgó csapata. Az egymástól közjogilag heterogén pártok mind-egyikének többé-kevésbé megvannak a konzervatív s radikális exponensei. A néppárt teljességében konzervatív, a munkapártba, alkotmánypártba s a függetlenségi pártba szintén benyomultak a konzervatív felfogás exponensei. A konzervatív légáramlat átalakította politikusaink egy részét tudtukon kívül, s recsegteti-ropogtatja a pártkeretek régi falait. Ezek a pártok javarészt ellenségei a radikalizmusnak. Jogosultsága a konzervativizmusnak annál inkább nagyobb, mert Magyarország történelmi fejlődésének talajából s a radikális szellem romboló hatásának megfigyeléséből nőtt ki.

A kormány részéről a keresztény politikai világ-

nézetnek tiszteletben tartása s respektálása, mert csak erről van szó, ugyanolyan mederbe fogja idővel a keresztény politikai pártnak, a néppártnak helyzetét a parlamentben terelni, mint amilyen a centrum-párté a német birodalmi gyűlésen. A parlamenti életnek olyan középúton haladó tényezője lesz, melynek súlyát s szavazatnál minden párt kénytelen lesz értékelni.

Az egyensúlyt így megtartva, a néppárt oly célra fogja szegezni szemeit, mely a keresztény politikai befolyást folytonosan felszínen tartja. Politikai taktikája ezzel nem a szép beszédekben fog kimerülni, hanem a politikai élet s küzdelem pozitív tényeinek eredményében. Így idővel mégis csak érvényesül a keresztény elv a kormányzatban és mint valami konduktoron keresztül, valamelyes keresztény szellemet visz be az állami gépezetbe és nem fogja a kormányt egy egész világ elválasztani a keresztény politikai párttól, hanem együtt lesz vele a konzervatív blokkban.

Optimizmus és felelősség a háborúban.

A most folyó politikai vitákban sűrűn foglalkoztak a politikusok ezen két fogalom kihatásával. Azok a súlyos jelenségek, melyek Erdély tekintélyes részének hirtelen elfoglalásával a felháborodott közvélemény előtt nyilvánvalókká lettek, részben a túlzott, mondjuk szertelen hatalmi optimizmusnak, részben pedig a felelősség laza és az alkotmányossággal össze nem férő felfogásának tulajdoníthatók. Még ha stratégiai taktika is volt a románok beeresztése Erdélybe, hogy szabadabb legyen az út Dobrudzsába, és a galíciai s volhyniai fronton előnyomuló erős orosz haderő ellen koncentrált erőkkel operálhassunk, – még ez esetben is a szertelen, szinte túltengő optimizmust, a kormánypolitika hibás időbeli számítása, az ellenség kicsinybe vevése s a közigazgatás kiürítési s menekülési kapcsolódása tárogatonál is hangosabban bizonyítják. A felelősség lazaságát viszont azok a kijelentések és felszólalások igazolják, amelyek a diplomáciában s a parlamentben egyik tényezőről a másikra akarják tolni azt a nagy kérdést: ki a felelős az erdélyi betörés következményeiért?

Az optimizmus ha jóhiszemű, magában véve még nem hiba. Sőt bizonyos fokban az életerő, a tevékenység, az érzelmi világ s az önbizalom emelésére szükséges is. Hibává, sőt bűnné akkor válik, ha az önteltség, az elbizakodottság a forrása. Mindent indokolatlanul, vérmes reményben látni, életbevágó események jövő kihatásait nem mérlegelni, a veszélyt fölényes öntudattal komolyan nem venni; erőnkben, hatalmunkban az ellenséggel szemben elbizakodni, a bátorságot meggondolatlanul kockára tenni, az ellenség törekvéseivel, készülődéseivel nem számolni már olyan optimizmus, amely végeredményében katasztrófára vezet.

Erdély megrohanását s parlamentünk tárgyalását figyelve, ilyenféle optimizmus lép előtérbe. Másként lehetetlen, hogy elmulasztották volna azon intézkedéseket, amelyek a védelemre, főképen a kiűrésre már azért is szükségesek voltak, mert, mint a külügyminiszter kommunikéje is bizonyítja, Románia már egy év óta készült ellenünk. Háborús készülődései és intézkedései pedig tüntető módon folytak s egész Erdély tele volt velők. Ezek hatása alatt pedig két hónap óta nálunk Magyarországon úgyszólván a közhangulatban, a lelkekben élt annak tudata, hogy Románia hadat üzen. És ha önérzettel néztünk eddigi világháborús elfoglaltságunk dacára Románia támadása elé, ezt annak az általános köztudatnak is köszönhattük, hogy a szembezállásra megfelelő hadsereg van Erdély határán összpontosítva. Hogy mégse voltunk a be-

térésre elkészülve s úgyszólván pánikot idézett elő a román támadás, a miniszterelnök újév exkuzató kísérlete dacára, hiába mentetetik, a szertelen optimizmus okozhatta. S így nem számolva a megtámadás lehetőségével, mint az országgyűlési tárgyalások feltárták, az egyes vidékek kiürítése, a menekülés előkészítése s foganatosítása körül szántalmas bizonytalanság, tehetetlenség és zavar támadt. Ezzel természetesen ezer és ezer család, több vármegye lett kitéve keserű viszontagságnak és az anyagi kárnak akkor, amikor a háborúban amúgy is katonáink százezreinek élete s testi épsége forog kockán.

A nemzeti energiát ilyen jelenségek kétségtelesen tompítják. A szertelen, a mindent derülten látó optimizmus a kritikus időkben a prudens óvatosság hiányát is jelenti. Ez az önámító ringatás, mintha teljesen rendben folynának a dolgok s nincs ok a rendbeszedésre, a szervezkedésre s az ellensúlyozásra, minden téren keserű eredményeket terem. De legkritikusabbak eredményei a háború alatt, amikor sokszor egy kellő időben elmulasztott lépés kiszámíthatatlan szomorú következményekkel jár. A túltengő optimizmus sohasem helyes tanácsadó, amint a másik szélsőség, a merev és kesergő pesszimizmus is leszerelő. Az önámító, elbizakodott optimizmus képtelen a küzdelemre, az ellenállásra, a gondoskodó, előrelátó berendezkedésre s ha a politikusokat ragadja magával, abból idővel a nemzeti ügyre nézve valószínű óceáni vihar támad, anélkül, hogy tisztítana. A károkért, amiket okoz, kárpótlást nem ad

az Optimizmus. A halottakat nem támasztja fel, akik a huza-vona áldozatai lettek. Az elvesztett nemzeti vagyont nem tudja visszatéríteni, a nemzeti erőjavak elpocsékolásáért kárpótlást nem tud nyújtani. Még a számonkérés lehetőségét is elüti, mert minden kritikára belső állapotainknak a külföld előtti kompromittálás leplét teríti rá, hogy teljes legyen az eltolás.

A túltengő optimizmus tehát valósággal rontást és rombolást végez. Ha a politikába fészkel be magát, valóságos országrontást, ha az egyházi életbe veszi be magát, vallási dekadenciát és ha a háborúba sívít bele, nemzeti veszedelmet jelent.

A parlament vitája a felelősségre vonás kérdésében is kulminál. A helytállást a mulasztásokért minduntalan hangoztatták az ellenzéknek adott kormányválaszok. De mikor a felelősségre vonás etikájának kell utat nyitni, amikor arról esett szó, szerezhetünk-e elégtételt, megtorolhatjuk-e a könnyű optimizmus nyomában támadt jajkiáltásokat, csöndes félreállítás és bujkálás játszódik le a politikai kulisszák mögött, mintha a háborút nem is a kormány politika indította volna meg. Utólag, a románok kiverése után, a miniszterelnök újévi beszéde hangoztatja a „fölemelt fővel” való felelősséget az erdélyi betörésért, de azért a felelősségre való vonás hangoztatását az ellenzék részéről hazafiatlan manővernek minősítik. Pedig a felelősség riasztó. Felénk kiált Erdély városának és falvainak gyötrelmeiből, a menekülők nehéz sóhajaiból, a katonákat szállító

vonatok dübörgéséből, az ágyúknak dörgéséből. A felelősséget nem kell keresni, még ha nyöszörög, vagy nyekken is alatta valaki. Az ott áll és van az ország színe előtt: a parlamenti felelős kormány képében. Szemünk előtt vannak, kik a háborús idők történelmi válságában különleges s teljes hatalommal intézik az ország sorsát, rendelkeznek a kivételes intézkedésekkel, milliók véréről s vagyonáról. Akiknek éppen a háború adott nagy hatalmat, majdnem diktatúrát a kezükbe, azok természetsszerűleg felelősek a háborús idők minden kormányzati s háborús intézkedéseért is. A kormány különösen a háború idején hangoztatja, hogy a politikai képesség kettős sublimációjából származik. Legfelsőbb bizalom, parlamenti többség, elmetehetség, kitartás s hatalmi erő a fegyverei. Amely kormány ily vonásokkal rendelkezik, az ne csak ékesítse magát az alkotmányosság jelzőjével, hanem viselje is az alkotmányosságból folyó következményeket is. Alkotmányos kormányformától a miniszteri felelősség elválaszthatlan. Ha a tisztviselő felelős hivatalbeli cselekedeteiért, annál inkább egy miniszter. Ha háborúban, amikor legjobban van a nemzeti s állami lét kérdése élére állítva, egy kormány nem vállalja a következményekért a felelősséget, akkor az egész alkotmányos felelősség kifelé üres fogalom, provokálása a nemzet önérzetének s dekórumának. A háború idején is mindenben a kormány képviseli az állami hatalmat és ha mulasztást lát bárhol, hivatása az állami érdek teljesítésére minden tényező figyelmét irányítani, mert

a háborúért politikailag tulajdonképpen a kormány felelős mindenütt. A kormányfelelősség nem lengő kötél, melyen balanszírozni lehet, hanem törvényszerű állami fenség, amely előtt meg kell a politika intézőinek hajolni.

A tehetségek értékelése a háború után.

„Szabad út a tehetségek számára!” A német birodalmi kancellár ezt a hatalmas jelszót hangoztatta, a háború utáni idők egyik vezénylő¹ feladatául. Vezető politikus részéről, pláne kormányszékről, alig hangzott el, ehhez hasonló önzetlen riadó s objektív programm. Hisz a politikának vezér exponensei, különösen a hatalmon levők, féltékenyen őrzik cirkulusaikat. Pártdomíniumukat a más pártbeliek félt befolyásától állandóan leeresztett sorompókkal zárják el. A választások idején pedig egész természetesnek látszó hadjárat támad azon politikai erők ellen, akik az uralmon levő párt politikájával nem azonosítják magukat. Sőt Magyarországon, mint a parlamenti viták, a disharmonikus pártközi villongások s az informáló bizalmi tanács megghiúsulása, a koronázó nádorhelyettség körüli harc igazolják, még a háború se bizonyult erős útmutatónak a nemzet politikai elitjének időközi összehozására.

Éppen azért merész *sensatio*, új világnézet, politikai forrongás, s tisztuló reménység hatását keltette a kancellár hirtelen jött szózata. Az egész világnak, a közérdeknek kiáltotta oda: „utat a

tehetségeknek, állami szükségesség minden akadály ellenére, hogy az erőket az egész érdekében hasznosítsuk; és ha ezt minden előítélettől megvalósítják, akkor a birodalom egészséges jövőnek néz elébe, mert minden köve s minden gerendája szilárd lesz.”

Egész újjászületési folyamatot hangoztatnak a kancellár eme szavai, mint ő maga is megjelölte, a politikai, szociális, kulturális s közgazdasági élet terén. Szavainak hatása alatt érezzük, hogy a tehetségekben hinni, azokban bízni, azokat a közéleti hasznosítás terére hívni, mintegy nemzeti kötelesség, hogy így minden értékes erő beleszővődjék a nemzeti élet hálózatába, munkájába és ezzel a jövő kialakulásába.

Mintha azt mondaná a kancellár: útcsinálónak kell az összes tehetséget bevonni, hogy tágítsák az élet pályaterét és szétáradva a nemzet lelkében, egy-egy fényponttal növeljék előhaladásunkat még akkor is, ha bizonyos elvek el is választják őket a hatalmon levőktől. Az ilyen újjászületési folyamat kiveszi a kormányzatból a túltengő önzést, a félszeg rivalitást s képessé teszi más, tőle eddig távoltartott s le nem kötött szellemi erők meglátására, hatásuknak befogadására. Féltekenység, irigység s durvaság nélkül enged a közélet porondjára minden hasznos tehetséget, hogy mint értéket, a haza ne nélkülözhesse.

De más jelentősége is van a kancellár programjának. Egyrészt szabad mozgást, nyílt teret, szellemi szétáradást jelent a kancellár szava azok számára, akik attól eddig el voltak zárva, és

mintegy érvényesülésre hívja meg őket, hogy a félreismerésből kikelve, még nagyobbaknak látszassanak. De jelenti másrészt annak, a minden személyes tekinteten s pártszellemen fölülemelkedő objektív beismerését is, hogy azért kellett végre valahára ezt a riadót megfújni, mert ez időszert túlmértéken uralja közállapotaink vezetését, főképpen a politikában: az animozitás, a párturalom, a túlhajtott protekció, a tehetségtelenség családias favorizálása, a tudományos s közgazdasági klikkek pressziója, a személyes összeköttetések legtöbbször igazságtalan kiaknázása. Rendszerré vált leszorítani, mellőzni azokat az erőket, akik az uralkodó kormányzat gárdájához nem tartoznak. Manőver lett elfojtani, kicsinyelni s végül letörni az önérzetes jellemeket, a bátor, erős lelkek megnyilatkozását. És hogy a hatalmon levők, annál pótolhatlanabbaknak tűnjenek fel fölfelé, és minél függetlenebbül kezelhessék az adminisztrációt, kormányzati taktika lett, a közepén alóli, színtelen s gerinctelen egyéneknek vezető pozíciókba való helyezése.

A német kancellár kétségtelenül, nemcsak pro domo beszélt. Általános és erélyes hadüzenet a kancellár megnyilatkozása mindenüvé, ahol korrupció van a tehetségek ellen. És hol nincs?...

De egyben emelkedett hangú követelés a kancellár szava arra nézve is, hogy arra a nagy reform munkára, mely a háború után minden téren ránk várakozik, a közélet minden forgalmát és fórumát a tehetségek rajozzák be. És hol nincs erre szükség? ...

A kancellár beszédének eme része is tagadhatlanul nálunk Magyarországon nagy hatást keltett. Ha valahol, nálunk első sorban megszívlelendő a beszéd mindkét fokú jelentése, azok a tanulságok, amelyek a kancellár felhívásából önként folynak.

A német birodalmi kancellár szavai Magyarországra nagyon is találók. Eme beszéd tanulságait szükséges a magyarság lelkéből is kiváltani. Hisz nálunk is nagyrészt azt értékelik tulajdonképpen szervező vagy egyéb kategóriájú tehetségnek, a ki hatalmon van, a kit előkelő állásba stréberkedés, összeköttetés, politikai szükség, elveinek csereberélése, s a denuncians szellem hozott. Szinte állandó gyakorlat, mások vállán emelkedni, mások legázolásával felszínre kerülni. Akárhány pozícióba olyan egyének kerülnek, akik homunkulusok és produktumok, akikről akkor hallunk először, amikor kinevezik. A protekció, a családi konnexió, a pajtáskodás lovagjai, alig élőködnek jobban másutt fontos és vezető állásokban, mint minálunk. A kormányok fölfelé szinte programmszerűen proklamálták az ellenzék minden árnyalatára a kormányképtelenséget, hogy így az érvényesülés útját elvágják és a párt kormányzás parlamenti váltó gazdaságát lehetetlenné tegyék. A párturalom eme folytonos prolongálása természetesen háttérbe szorította a puritán, esetleg más malomban őrlő egyéniségek s kiváló tehetségek érvényesülését s helyettük megjelent a haute finance szövetségével a stréber típus iskolája, mely lekötötte az úgynevezett átlag-értelmiséget s összeregrutálta belőle az új Magyarország vezető osztályát.

Ennek kolomposai azután felöltötték magukra az érvényesülés tógáját s így lettek nagy alakok olyan egyének, kiknek a közéleti tényezősséghez lehetett üzleti vagy agitatív ügyességük, dilettáns sláger készülségük, fontoskodó nagyzolásuk, de nem volt se jellemszilárdságuk, se kiváló rátermettségük, se kiforrott tudásuk. így emelkedtek a közélet mindenható tényezőivé nagy rajokban kúszva sarjadzó egyének, akik melengetve a hatalom napjától, a miniszteri szobák s klubbok szőnyegfalai mögül húzogatták a terrorizálás vagy lejáratás zsinégét azok felé, a kik nem csatlakoztak hozzájuk. Szóval Magyarországon egész áramlat, sőt rendszer volt a háború előtt a független s önálló tehetségek lejáratása s mellőzése. Ezt a rendszert többé-kevésbbé minden pálya megérezte. Nem került el bizonyos mérvben az egyházi pályát se. A szellemi élet hivatásos irodalmi s tudományos munkásai bizony ritkán látják munkásságuk méltó elismerését. Kevés nagyobb kaliberű tehetségnek sikerül képességének megfelelő munkakörben érvényesülni. A tanári állások sincsenek úgy anyagilag biztosítva, hogy azokat állandó theologiai élethivatásnak tekintsék. És bizony szórványosak az irodalmi felkarolások is, amelyek a munkára termett tehetségek irodalmi vállalkozását elősegítenék. A barátság, az összeköttetés a tehetségek méltánylásában időnként még az adminisztrációt s tudományos szerveinket se hagyta érintetlenül.¹ Azután

¹ Hasonló jelenségekről Szemere Miklós „A Cél” folyóirata néhány év előtt, találó kritikus tanulmányt hozott egyik budapesti egyházi írónk tollából.

aki ismeri a múlt század 90-es éveitől a magyar katolikus mozgalmak életét egész a jelenkorig, az ennek a korszaknak történetéből, amikor összeütközött a keresztény s liberális politika, figyelhette meg, hogy mint csúszott be, nem is szórványosan, hanem tekintélyes arányban a magyar papi közéletbe is a stréberkedő érvényesülés, amely nagyon is megfizetteti magát az egyházzal. Az uralkodó politikai rendszer ennek az áramlatnak, természetesen a saját érdekében, készséggel nyitott utat. Számításába vágott, s ezért az elhelyezésben mint diplomata járt el. De természetszerűleg az ilyen eljárás magával hozta azután, az önállóbb tehetségeknek az előmenetelben való mellőzését. Mintegy programm lett, hogy az erős tehetségekből, az önálló, a gerinces stílusú egyéniségből minél kevesebb kell a vezető állásokba. A nagy produkció ezekből úgylátszik, nem látszott közhasznúnak a hatalmi tekintély emelésére. Ezért lett ezután számos nagytehetségű s szabású egyénnek az agyonhallgatás, a gyanúsítás, a féltékenység s a bizalmatlanság az osztályrésze. Hogy ilyen rendszer a tehetségek értékelésére nem hatott felemelőleg s fejlesztőleg, az tiszta dolog. Valamint az is, tény és leszűrt igazság, hogy ezek az említett dolgok, – noha azok, akik fáznak az alsó papság önállóbb megnyilatkozásától, erősnek fogják tartani, – nem üres frázisok, nem egyéni panaszok, nem túlzások, hanem a lelkekben, az egyházi közéletben élő s nem egyszer hangoztatott köztudat hangjai. Hisz nem lehet tagadni, hogy szimpátia, politika, kegy, sze-

szély, előkelő összeköttetés, szóval „sors bona” révén emelkedtek s csinálódtak akárhányan tehetségekké vagy nagyságokká. És bizony nem ritka eset, hogy sok értékes lelkipásztori egyéniség, különösen a csendes falvakban, maradt itt is, ott is elfeledve. Amíg más pályán hasonló, sőt kisebb képzettségű kvalifikációval az előmenetel többé-kevésbé rendezett, legalább fizetési osztályokba osztott, az egyházi pályán háromnegyedrészben az előmenetelt bizonyos kiváltságos helyzetnek lehet mondani. Aki eléri, szerencséről beszélhet. A zöm, mint valami röghöz, oda van kötve egyazon kerethez s lemondással kell szemlélnie, hogy a siker dolgában közülök mennyire és mennyien vannak a „sorsok”-ra bízva. Ez annyival inkább kirívó, mert, ami a világi pályán, ritka kivétel, az egyházin nagyon gyakran túl fiatal egyének, akiknek még ha tehetségesek is, de alig jutott idejük tehetségük múltjára s eredményeire rámutatni, – fölös számban, túl korán jutnak exponens állásba és gyorsan honoráltatva, mintegy ringet alkotnak. Míg viszont, korban s munkában kimagasló egyének maradnak elég sűrűn a háttérben, valahol megrekedve. A sokszor üzletszerű, sokat vállaló, mindenbe belekapó élelmeség gyakran helyettesíti az igazság rovására az erőt s a tehetséget. Szinte szállóige: ez ügyesen csinálja. Látunk is váratlan előrejutásokat és ismeretlen nevek hirtelen karrierjét. Pedig tagadhatatlan régi igazság, ha még oly zseniális is valaki, idő s évek kellene, hogy kiforrja magát, élettapasztalata leszűrődjék s így értékes

vezető egyéniséggé fejlődjék. Ahol ezt a princípiumot nem tartják be, ott tapasztalható gyakran az a visszatetsző tünet, hogy a ki nem forrott fiatal egyéneknek fejükbe száll a hirtelen emelkedés, az elért hatalom s fölényvel, elég animozitással szeretnek másokat letaksálni, ami a testületi szellemnek se befelé, se kifelé, csak kárára válik. Ezzel nem a fiatal munkaerők ellen szólunk, akik ha kiváló tehetségek, helyes, ha munkatérre hivatnak. A rendkívülit s nagyot alkotó fiatal tehetségek soron kívüli előléptetését is időnként indokoltnak tartjuk. Mi csak azon, a lelkekben élő általános s másutt is hangoztatott meggyőződésnek adunk kifejezést, hogy ne legyen a korai, szinte lifttel való emelkedés túltengő rendszer a korosabb meritumok rovására és hogy az eddiginél jóval nagyobb számban s keretben, a tehetségek minden munkakörben érdemileg méltányoltassanak.

Hisszük, a háború után ebben is lesz változás. A háború ebben is kell, hogy tanító hatással legyen az adminisztrációra. Az egyénekben amúgy is megfogyatkozva, nagy reform-munka vár az egyházra és sok eddigi úgynevezett copfos rendszer el fogja veszíteni hitelét. Viszont, sok önértékes, fáradtsággal dolgozó tehetség lelkipásztori, tudományos, irodalmi s szociális munkáját jobban fogják értékelni.

Mindenki kanonok nem lehet. De meg lehet találni a módját, csak jóakarattal, emelkedett testvéries érzéssel és önzetlen érzékkel hozzá, hogy az arányosabb fizetési osztályokba való beosztással,

s az egyházi kitüntetéseknek¹ lehetőleg bizonyos korhatárhoz simuló automatikus beállításával, – minden értékes erő munkássága mértéke szerint s korához mérten méltányoltassék.

Utat minden tehetségnek, felhasználni azok erejét és elismerést a tehetség munkájának! Ez a szellem indul hódító útra a kancellár harsonás beszédéből. Egy újjászülető állami, egyházi s kulturális élet problémáiba világít be a kancellári jelszó és ha így beszél a német politika első embere, Magyarország, mint hű szövetséges, tanulhat tőle, okulhat s követheti.

¹ Nagyon helyeselhető ama, eléggé kialakult egyházi közvélemény, hogy a sokféle kitüntetést a címekben s disztinkciókban redukálják s bizonyos korhatárhoz kössék. Sok félremagyarázásra ad okot, a hívekre nézve sem jó nevelő hatású s a hiúságot is növeli, amidőn a fiatalabb papságnál a vörös cingulust korán s túltengő arányban látják.

A háború s a politikai ellentétek.

A háborús országgyűlésen a politikai ellentétek többször kiújultak. Már pedig a jelen nagy háborújához csak növeli az erőt, a hatalmat és a lelkesedést, ha a nemzet kifelé egységesen jelenik meg s a politikai pártok a háború idejére a nagy küzdelem hatása alatt bevonják a pártharc zászlóját. Amikor könnyek tündökölnék százezreknél, nemcsak a szemekben igazgyöngyként, de mélyen lent a lelkekben, mint a családok háborús könnye, akkor szűnjenek meg a törvényhozás termeiben a politikai párttusák- Amikor fiaink ott küzdenek érettünk a harcok fergetegében s napról-napra nagyobb dicsőséget írnak be a századok legendáiba, akkor fölösleges disszonancia a politikai ellentétek felrázásával a daliás idők erkölcsi értékét a nemzet közhangulatában ellenértékíteni.

A mostani világháború vérrel erősíti meg amúgy is nemzeti ideáljaink s igazaink jogosultságát. A háború a harcos magyarnak okvetlen meghozza állami presztízsenek felemelését és sérelmeinek orvoslását. Ez elől kitérni, a háború megtanította rá Ausztriát, úgyszólván politikai

őrültség lenne. A nemzetiségek által széttagolódott Ausztriának s mögötte Németországnak elsőrangú érdeke, a politikailag erős Magyarország. A magyarság megnövekedett ereje csak használ Ausztriának, mert növeli a monarchia erejét s a dinasztia tekintélyét. Ez ma már lehet mondani, európai tudat. A háborúban megmért s súlyosnak talált magyar államnak a békekötés fogja megadni azt, amit benne százados harcok tradíciójaként a háború életre keltett: a megizmosodott nemzeti államban az új irányt, az új intézkedéseket és az új törvényt. A teherpróbát fényesen kiállott Magyarországra nézve lehetetlen, hogy be ne következzenek mindazon következmények, melyek állami tekintélyét és hatalmát emelik.

Az, hogy páratlanul összetartott minden tényező ebben a nagy küzdelemben, a nemzeti szuverén magyar állameszmének diadalát jelenti. Amint beköszöntött a háború, a sorainkat elválasztó erős falak egy nagy lelki emóció hatása alatt leomlottak s egy varázsütésre testvéri érzéssel sorakoztunk egymás mellé- Egyek lettünk. Egymás s a háborúval kapcsolatos nagy ügyek szeretetében olvadtunk össze. Bizonyos mithoszi korszak szelleme érintette a magyart s látszott, hogy mily öntudatosan használja fel lelki, erkölcsi s testi erőit saját sorsának intézésére.

A Habsburgok alatt Magyarország még sohase mutatkozott be akkora erkölcsi fönségben, állami tekintélyben és politikai komolyságban, mint e háború alatt. Eme nagy nemzeti erőforrások ott

honolnak a szívekben és az idegen fondorlatnak és cselszövénynek gyökérszálaait kitolja, nehogy förládoztassék Magyarország független államisága. Nincs az a „internacionális” csalétek vagy „összbirodalmi” hóbort, mely a nemzet egységét ezen túl megbontsa s a néplelket eltántorítsa.

Minden politikai, közgazdasági s szociális szervezkedés a háború után erős nemzeti alapon fog megindulni. A szív megtelik a haza jobb boldogságába vetett élő hittel s minden számottevő tényező a társadalmi ellentétek kiegyenlítésére fog törekedni.

A háború veszteségeit a családi élet megpróbáltatásait, a gazdasági élet drágaságát, az új berendezkedés nehézségeit sokáig fogjuk az igaz még érezni. De a háború dicsőséges eredményeiért erős lélekkel fogjuk a ránk nehezendő keresztet is elviselni és az élet küzdelem közéleti tisztulással is fog járni.

A háború bebizonyította, hogy igazi államfenntartó nemzet vagyunk, ha ennyi államisági erőt tudunk a lelkekbe beplántálni. Ha hibákat követünk is el, eme hibák az állam összetartó alapját nem érintették. Sok teendőnk lesz a háború tapasztalatai nyomán a restaurációra, de nagyobb lesz az alkotó s kitartó erőnk is. A nemzet munka és áldozatkészségét csak az csigázhatja fel, ha érzi és tudja mindenki, hogy egy erősebb s önállóbb magyar állam érett gyümölcsét fogjuk majd a háború után leszakíthatni.

Eme háborús tanulságok indokolják, hogy a politikai küzdelmeket a háború idejére úgy a kor-

mánypártnak, mint az ellenzékieknek fel kell függeszteniök. Amire az országgyűlésen 1914. november 30.-án deklarációt tettek a pártok, azt meg kell tartani. Elismerjük, hogy megvolt a jogos alapja s igazsága az ellenzék interpellációinak. Az is tény, hogy a kormánynak politikai eszélyességéből s külpolitikai érdekből is résen kell lenni, hogy ne adassék alap s ne provokáltassék a nemzeti hangulat ilyen interpellációk megtételére. A forum politikai dekórumát, a nemzeti közérdeket a háborúban is féltékenyen kell minden kormánynak megőriznie. Es a szenvedélyek felkorbácsolásától a kormányt támogató pártnak is tartózkodnia kell. El kell kerülni még a látszatát is annak, mintha a kormány kiaknázná az ellenzék politikai abstinenciját. A suprema lex salus reipublicae elvénél fogva azonban az is nagyon igaz, hogy a jelen válságos idők, a külpolitika s a saját belső helyzetünkről való megtevesztés miatt se alkalmassak nagy elvi vagy közjogi politikai dolgok nyilvántartására s pertraktálására. Kivétel akkor áll elő, ha veszélybe kerülne a háború folyamán a nemzet államisága, vagy közgazdasági exisztenciája. Ha a politikai kérdések élére állítást valamely párt a háború idejére felfüggeszti, ez természetesen nem azt jelenti, mintha a párt álláspontja az elv vagy a politika tényeinek megítélésében megváltozott volna, vagy azt föladná. Csupán azt jelenti, hogy ezekben a válságos, a nemzet sors fordulatára döntő jellegű napokban kikapcsol minden politikai momentumot s politikai bírálatot, mely a háborús nagy

mérkőzésre, annak külpolitikai megítélésére zavarólag hatna.

Jelenti tehát ez a kikapcsolás a háború tartamára a politikai Treuga Dei-t, hogy a pártok, még a háborúval kapcsolatos javaslatokat is csak technikai vagy célszerűségi szempontból bírálják el, félretéve minden jogos pártpolitikai szempontot. Háborúban minden párt előtt egy célnak kell lebegni: teljes erővel támogatni mindazt, a mi az országot ebben a nagy háborúban megsegíti.

Magától értetődik, hogy az ellenzék háború alatti politikai abstinenciája legkevésbé se ok arra, hogy a kormánynak akár belső, akár külső politikájával magát azonosítsa vagy a kormány politikai cselekedeteiért a felelősségben osztozzék. A háború nem elég alkalom arra, hogy a politikai törekvéseit felfüggesztő ellenzék oly cselekedetekért vállalja a felelősséget, amelyeket elő se készített. A felelősség csak az esetben állana elő, ha az ellenzék bevonásával, mint az antant államoknál, pártközi kormány alakulna. A háború után természetesen visszanyeri minden párt akció szabadságát.

Mikor arról lesz szó: hogy történtek-e a háború alatt súlyos politikai hibák? milyen legyen a háború után az ország berendezkedése? hogyan alakuljanak közviszonyaink? – akkor fog eljönni az ideje a politikai felelősségre vonásnak s a politikai bíráltnak azok fölött, akik a háborúban az ország kormányát vezették.

A háború s az ellenzék informálása.

Ez a kérdés a függetlenségi pártban pártválságot s az országban nagy sajtóvitát idézett elő. Pedig az egész ügy a háborús állapotnak természetes következménye. A német birodalmi kancellár a többi politikai pártok vezéreivel állandó összeköttetésben áll, áttekintést nyújt nekik a helyzetről, érinti a különböző kérdéseket s a pártok vezetői szintén kifejtik véleményüket. Nálunk is arról volt csupán szó, hogy az ellenzék bizalmi férfiai időnként a kormánytól a háború lefolyásáról, a kormánynak ezzel kapcsolatos terveiről s intézkedéseiről informálódnak. Szóval betekintést nyernek az események kohójába s a mindenkori helyzetbe. Viszont az ellenzék bizalmi férfiai is leadják véleményüket, kifejtik álláspontjukat nemcsak a kormány, hanem a korona előtt is. Hogy lesz-e ennek pozitív eredménye, az már a kormány felelőssége. Eljárásával azonban az ellenzék a *dixi et salvavi...* elv alapján fedezve lesz lelkiismeretében úgy a jövő alakulásának jobbra fordulása érdekében, mint a balra fordulás ellenében.

A háborúhoz, annak miként való viseléséhez

különben nemcsak a kormánypárti, hanem az ellenzéki közvéleménynek is köze van s így a kölcsönös információ tulajdonképpen a háborúval kapcsolatos állami érdeket szolgálja. Az egész akciót indokoltta azon körülmény tette, hogy az országgyűlés csak időnként ül össze s a háborús aktualitásokat ritkán lehet alkalmas módon megtárgyalni. A lényeg azonban az, hogy akárhány, a háborút érintő dolgot nem tanácsos, sőt lehetetlen a nyilvánosság legkiválóbb fóruma, az országgyűlés elé hozni. Van sok kérdés és ügy, amelynek pertraktálása a háborús közérdeknek s az állami tekinteteknek ártana.

Az állam általános közérdekét, a háború taktikáját befolyásolná s kockáztatná az elért eredményt, ha oly háborús dolgokat bírálna vagy vitatna meg az országgyűlés, amelyeknek feltárása betekintést engedne ellenfeleinknek a mi viszonyainkba s esetleges belső helyzetünkbe. Hisz még a hazai nyilvánosság elé se lehet mindent vinni a fölösleges izgalmak elkerülése s a megtévesztés miatt.

Az országgyűlés tárgyalásaiból ilyenkor kikapcsolni a harcot, a háborús kérdések bírálatát, politikai s előrelátó érettséget jelent. Annál imprudensebb merénylet lenne saját céljaink ellen, ha ellenséges államok egész szabadon vehetnének tudomást a háborúval kapcsolatos dolgainkról. Ha valamikor, a háború alatt első állami érdek a reservatio s a háborús diskusszióval járó külpolitikai vonatkozású bírálattól tartózkodni, hazafias kötelesség. Hogy azonban minden poli-

tikai elem tájékozva legyen, ismerje a hadiállapotot, a kilátásokat és hogy így az ellenzék is saját politikájához mérje a helyzetre való befolyást, erre való szerv a bizalmi kiküldöttek útján, az ellenzék informálása.

Ez a megoldás, az ellenzék felfogásának érvényesítésére, sokkal előnyösebb, mint egy háborús koalíciós kormány alakítása. Ez már politikai felelősséget jelent és megőrlését egy, a háború után bekövetkező kormányképességnek. A háborúért való felelősséget viselje az a kormány és párt, amely a háború kitörésekor a hatalmat bírva, a háború iniciatívájában s szervezésében is részes. Az ellenzék ezzel szemben csak passzív lehet s tartalékban marad a jövő alakulásaira. – Ugyanis a kormánynak számolnia kell azzal a lehetőséggel is, hogy a háború esélyeitől s eredményeitől függően a háború befejezésekor, sőt a háború folyamán is helyét más kormánynak adja át. Sokszor a háború alatt vállalt kötelezettségek teljesítése ügyében is bonyodalmak támadhatnak s a politikai esélyesség javasolja a kormányzatot egy másik, az előző kormány kötelezettségeitől független kormány kezébe letenni.

Sokszor halljuk, hogy a háborús események igazolták Tisza István parlamenti viselkedését az ellenzékkel szemben. Hogy a véderő fejlesztését célzó törvényt minden eszközzel tető alá kellett hozni, mert a háború évek óta, különösen Bosznia annexiója, még inkább a balkáni háború óta előre vetette árnyát. Hogy ha le nem törik az ellenzéki obstrukciót, a háborúra nem készülhet-

tünk volna el. Ezen állításokat mérlegelve a le-
szűrt igazság mégis az, hogy ha a- kormány már
akkor az ellenzék vezéreivel megismertette volna
bizalmasan, mint most a delegált küldöttekkel a
tulajdonképeni helyzetet, a monarchia céljait, a
háború előállítását: az ellenzék, vezérei szavára
bizonyára meghajol a magasabb állami szempon-
tok előtt és felfüggeszti a harcos ellenzéki agitá-
ciót. Az ellenzéki letörés elmaradásával pedig vi-
szont úgy kifelé, mint befelé megkímélték volna
a magyar parlament tekintélyét s Ausztria kárör-
vendezésére, nem lett volna törvénnyel precedens
alkotva arra, hogy íme Magyarországon az ellen-
zék csak a kormány akarata szerint mozoghat. Ho-
lott jöhet idő, midőn a kormány egy erős ellen-
zékot Ausztria felé ütő kártyának használhat föl
az ország érdekeinek tágítására, különösen ha spe-
ciális politikai harcot kell vívni Ausztria pártjai s
politikusi ellen, aminek a szelei már most fűj-
dogálnak.

A háború sokra tanít...

Mintha némi expiacióként festett az ellenzék infor-
málása a múltért. Értéke azonban természetesen
akkor lett volna az egész akciónak, ha nem állí-
tanak falat az ellenzéki exponensek s a korona
közé és a delegáltak minden jogos aspirációt nyíl-
tan feltárhattak volna. A magyarság állami érvénye-
süléseért a monarchiában úgysis külön politikai har-
cot kell vívnunk Ausztriával a háború alatt s
a háború után is. És ha e miatt is a nemzeti
erők s a pártok tömörítése lebeg a kormány
előtt, csak helyeselni lehet, ha félretéve minden

hatalmi önhittséget, az ellenzékkel karöltve akarja Magyarország előhaladását biztosítani. A mi speciális közjogi helyzetünkben, az örökös párturalmi politika helyett, egy igazán politikusszerű kormánynak magának kellene azonnali lenni, hogy állami szuverenitásunk paritásos keresztülvitelében egy erős, bátor és tekintélyes ellenzék legyen háta mögött. Ilyen reális politikai berendezkedéssel, a parlamenti váltógazdaság rendszerének végre a mi kormányzatunkban is útját egyengetnék.

A háború és a pártok harmóniája.

Az úgynevezett „ellenzéki bizalmi tanács” tagjai megbízatásukat az országgyűlés színe előtt letették. A megokolás, mellyel ezt kísérték, önértetes államférfiakhoz méltóan, őszintén tárta fel mindazon akadályokat, a melyekkel missziójukban találkoztak. Sőt nem is pusztá akadályokkal találkoztak, hanem valóságos lebecsüléssel.

Miután az egész ellenzéki informálás a kormány beleegyezése nélkül nem vált volna testté, annál feltűnőbb, hogy a bizalmi férfiak missiója meghiúsult. Mind a hárman feltárták az indokolásban, hogy az informálódásra és hozzászólásra hivatott tényezők, gyakran a hozzászólás lehetősége nélkül befejezett tények elé kerültek. Nem lévén beavatva előzetesen az események folyásába, teljes elzárkozottsággal találkozva, nem volt módjukban, hogy tájékozódást szerezzenek s befolyást érvényesítsenek főképen a külpolitikában, így a bizalmi tanács nem érhetve el semmit, nem teljesíthette kötelességét se.

Ügylátszik, mind a két fél másképp értette az ellenzéki informálás célját. Az ellenzék szószerinti értelemben vette s azt hitte, hogy amikor betekin-

tést nyer, egyben a saját súlyát is latba vetheti. A kormánytényezők, mint az események igazolták, nem így fogják fel az informálást, s nem nyújtották lehetőségét annak, hogy a bizalmi férfiak az informálódhatás minden adataival el legyenek látva. De ha a kormánynak, melynek helyeslésével történt az egész informálási ügy felszínre kerülése, nem volt módjában megadni a felvilágosításokat az állami titkok princípiumából, akkor miért ment bele a bizalmi férfiak küldetésébe? Hisz ilyen fontos s az állami közérdek szempontjából nagy kihatással bíró ügynél, előzetes megbeszéléseknek kellett történni arra nézve: hogy mik képezhetik az információ kereteit? – mely világpolitikai kérdések közölhetők és mily irányban és meddig köthetik le szavukat a hatalmat képviselő politikusok? És ha az ellenzék bizalmi férfiai előre látják, hogy a megszabott keretek között nincs célja működésüknek, nem tudnak az ország érdekében a kormányhatalomnál közreműködni, akkor bizonyára nem vállalkoztak volna a bizalmi tanács szerepének betöltésére.

Hisz amúgy is nagy áldozat és nehéz helyzet volt a parlamenti ellenzéki hivatására nézve az egész informálási ügy. Úgyszólván a megtévesztett politikai közhangulat ellenére mentek bele az illető ellenzéki pártok. Ha mégis belementek, indokoltá a mai, a történelemben s országos helyzetünkben szinte precedens nélküli kivételes helyzet tette, amikor mindenkinek, különösen a politikusnak erkölcsi kötelessége minden kínalkozó módot felhasználni a nemzeti közérdek javára,

hogy Apponyival szólva, legalább egy százalékkal is gyarapíthassa a „jó esélyeket” a nemzet számára.

Az ellenzék már előbb megtett mindent, hogy az ország és nemzet nagy háborús kérdéseiben, existenciánkat érintő ügyeinkben a maga bírálót, hazafias aggodalmait, panaszait, az orvoslásra vagy enyhítésre szükséges iniciatíváit érvényesítse. De mind hiába. Fölfelé nem talált méltó meghallgatásra s nem sikerült a személyi tekintetek s a mai uralkodó rendszer párthatalmi érdeke miatt. a más parlamenti országok háborús egységének kifejezője, a koncentrációs vagy koalíciós kormány se. A segítség és útkeresés utolsó állomása volt tehát a bizalmi információ, az úgynevezett bizalmi tanács, hogy ezzel egyrészt útját állják a háborúval kapcsolatos kérdések parlamenti feszegetésének, másrészt megtalálják a módját a kormány és ellenzéknek háború alatti harmóniájára. Nem kevesebbet, csak azt akarta ezáltal az ellenzék elérni, hogy a magyarság jövőjének irányítása legimponálóbban. az összes nemzeti erők tömörítésével, tehát egyesült erővel történjék és a belpolitikai egység a magyarság háborújához méltóan szóljon kifelé a külföldnek.

Szóval, bevezető akart ez a kísérlet lenni az iránt, hogy a háborúra a pártok és politikusok egymásra találjanak s tisztult közérzéssel mutassák meg a világnak, mennyire tud a magyar a nagy idők nagy embere lenni. Mennyire tud áldozatos önfegyelmeléssel s önuralommal a nemzeti védelem tekintélyére összeforni. Nem az el-

lenzéken múlt, hogy ezen intenciója nem sikerült s hatalmi szempontok miatt nem akarják megérteni és honorálni a-nemzet oszlopos ellenzéki vezéreinek nemes törekvéseit. Sőt hallottunk olyan politikai véleményt is, hogy a kormány szerepe az egész akcióban csapda lett volna s rejtett célja az ellenzéki vezetők lejáratása lett volna saját pártjaik előtt. Mi nem akarjuk ezt a hírt akceptálni, mert Tisza István ilyen perfidiára nem kapható. Az ellenzék informálásának megghiúsítása azonban tényleg a kölcsönös harmónia lehetőségét döntötte fel s háború idején a proklamált intenzívebb parlamenti ellenőrzés nyílt színen, félő, hogy felidézi azon időket, amikor a *resrudescunt vulnera nostra* szelleme a világ előtt fogja átjárni a lelkeket, a nemzeti egység nagy kárára.

Amikor létünkért folyik a harc, nem a megértés akadályait kell szítani, nem lebecsülni az ellenzékben levő nemzeti értéket, hanem összehozni minden értékes erőt az egység tüntető kifejezésére. Amely nemzet háború idején teljes harmóniába olvad, annak van ereje az életfentartási harc folytatására s kiküzdésére is. Nem pusztán arra a harmóniára utalunk, melyet Apponyi az éjjeli ülésen oly mesterien aposztrofált, hanem arra is, amely nagy veszélyben hozza ossza a pártokat.

Ennek a harmóniának kompaktságára azért van nekünk első sorban szükségünk, mert nem lévén egységes nemzetből álló állam, mint a német, francia, olasz, román, bolgár, stb. – nemzetiségeinknek a lelki s nemzeti egyensúlyozottsággal

is imponálnunk kell. Amely nemzetet, mint a magyart, annyi ellenség környékez, ahol a háború idején a zöldszász Brandsch, aki pedig német ember, német újságírók jelentésében mer izgatni a magyarság ellen – ott igazán ütött az utolsó intő óra a magyar politikai pártok harmonikus egységére, nehogy az ellenkező megbénító hatás alatt, a nemzetiségek legyenek a kárörvendezők a magyar nemzet rovására.

A Mercier-eset.

A világháború forratagába egy hatásban mély jelentőségű egyházzpolitikai eseményt dobott be Mercier belga prímás s mechelni érsek esete. Bis-sing belgiumi német főkormányzó egy külső for-májában kíméletes, de belső tartalmában erélyes és feddő hangú, dorgatóriumnak beillő levélben intette meg a prímást a német hatalom iránt mintegy renitenciára irányuló pásztorlevele s politikai szereplése miatt. A főkormányzó lépésében, a német birodalom államhatalmának határozott, ellenmondást nem tűró önérzete s türelmének provo-kálása nyilatkozott meg. A belga prímásban vi-szont a hazája jövő sorsáért aggódó, belga szem-pontból az agitatórius nemzeti főpap lép élénk, aki nem tud belenyugodni az idegen hatalom or-szágfoglalásába s mintegy éleszteni iparkodik a nemzeti szellem tüzét. A belga nemzet történeté-ben, az ő speciális környezetében, Mercier maga-tartásával kétségtelenül tiszteletet kivívott történeti alak lett. Előre bocsátjuk, hogy az egész ese-tet nem kultúrharcos színen s szemüvegen kell nézni. A porosz kultúrharcos eseményekkel se hozható párhuzamba. Se Ketteler, se Ledochowski

érsekek, se Krementz ermlandi püspök példáinak semmi köze a szóban forgó egyházpolitikai eseményhez. Belgiumban nincs az egyháznak jogfosztása ... Azonban egy egészen más, következményeiben nagyon is aktuális politikai kérdéseket vet a Mercier eset felszínre.

Első sorban azt, hogy milyen magatartást kell egy püspöknek, illetve a papságnak betöltenie hivei, mondjuk a nemzet iránt, ha hazáját ellenség szállja meg?

Másodsorban, mi a hivatása a püspöknek s papságnak az okkupáló hatalommal szemben?

Harmadsorban helyes volt-e Mercier érsek magatartása s követésre méltó-e?

Kétségkívül minden püspöknek s papnak hazafias kötelessége együttérezni nemzetével. A papság történetének legfényesebb lapjai, ha a vallás szent érdeke összeforr a nemzeti közhangulattal. Részt kell vennie az ország háborús munkájában is, nemzetinek kell lennie a nagy küzdelmekben is, mert ez az erőpróbája hazafiságának. Nem szabad csúsznia a zsarnokok előtt s nem szabad a hatalom előtt félnie az igazság kimondásától. Nincs helye az alkotmány, a szabadság ellen való konspirációban és nem adhatja magát oda semmiféle nemzetellenes mozgalomnak, absolutisticus törekvéseknek, még ha cserében a hatalomtól előnyökben is részesülne. Legyen dinasztikus hűségű a püspök és papság, de nemzete érdeke ellen soha se fadjuljon egyszerű udvaronccá, mindenre készséges aulikus szolgává. Egyházi szoros hivatása mellett hazafias küldetését akkor teljesíti legimpo-

nálóbbban, ha a balsorsban, a nehéz időkben is kitart nemzete mellett. Ilyen balsors, nehéz idő a háború is. Megviseli a nemzetet vérben, erőben, létszámban, vallásosságban, kultúrában és közgazdaságban. És ha mindezek tetejébe, szerencsétlenül üt ki az a háború az országra nézve, ha veresség éri államiságát, akkor a háború következményeiben felkorbácsolja a nemzet lelkét s nagyon könnyen felszabadulnak a lekötő morális erők zsilipéi. Elkeseredés, kétségbeesés, elvadulás, elernyedés, elfásulás fészkel be magát a lelkekbe. Eme válságos pillanatokban áll be azután a papság működésének legnehezebb, de egyben a legszebb szerepe-

Ilyen bomlási állapotban, ha valakinek, a papságnak nem szabad elvesztenie fejét, a lélekjelenlétét. Mert ha minden el is vész, a vallás vigasztaló és erősítő hatalma fönmarad, mind utolsó menedék. Államiság, alkotmány elveszhet, de a nemzet lelki élete nem veszhet el még a nemzeti válságban sem. A sújtott nemzet az ő bánatával, keservével az oltárokhoz menekül s a templomok lesznek egyedüli visszhangjai a nemzeti lélek sóhajainak. Emlékezzünk az 1848-ki szabadságharcot követő időkre, amikor az esztergomi bazilika fölszentelés, a primás aranymiséje, a mária-zelli zarándoklat mily felemelő volt a nemzetre. A papságnak, élén a püspökökkel, a szerencsétlen kimenetelű háborús korszakban kell leginkább a nemzetben az Istenben való mély bizodalmat, az összeroskadástól megóvó lelkierőt s a vallás kegyelmi szereivel élő lelki életet emelni.

Ha egy országot az ellenség megszáll a vigasztalás, az Isten irgalmában való erős hit, a lelki energiák élesztése jut előtérbe s a papságnak minden mozzanatot meg kell ragadnia, hogy a nemzet fiai sorsukat, existenciájuk miatt is béketűrőssel viseljék el s türelemmel várják be a háború eredményének végleges döntését. Az okkupáló hatalom elleni izgatás, a renitencia csak provokálást idéz elő az ország sanyargatására. Már pedig a papságnak amellet kell őrszemnek lenni, hogy az ország helyzete a megszállás alatt ne súlyosbodjék, hanem elviselhetővé váljék. Egy, az ellenségtől okkupált országban, a lelkipásztorok csillapító s okos magatartása sokszor még megmentheti azt, ami menthető.

A papság mérséklő befolyása nemcsak a nemzet lelkét enyhíti, erősíti sorsának türelmes elviselésére, hanem egyben az okkupáló hatalom szívét s politikáját is képes kíméletes bánásmódra hangolni. Egy okkupált országban a kultúrviselt s okos, számító politikát folytató győző, a milyen a német Belgiumban, kímélni iparkodik a nép érzelmi világát. Erre támaszkodva lehet az érzelmi világot befolyásoló papságnak, az okkupáló kormányhatalmat mérsékletre bírni. A közbenjáró, védő, szószólós, közvetítő hivatást kell tehát a hatalommal szemben betöltenie. Püspöknek s plébánosnak éppen azért, ha ellenség okkupálja a várost vagy községet, nem illő elmenekülnie. Ottmaradásával nyílik legszebb hivatása, népeért s híveiért helyt állani, azok sorsán az okkupáló hatalomnál javítani. A lelki uralmat még az

ellenség is respektálni szokta s ha a pap nem lép fel az okkupálók ellen, sőt a lelkek iránt mérséklésre használja fel lelki hatalmát, az ellenség legtöbbször elfogadja a papság közbenjárását s személyében a hívek érdekképviselőjét. A hatalom birtokosát ily okkupált országban tehát nem ingerelni, hanem megindítani kell a papságnak. Csak így tud népén könnyíteni.

A hatalom nyers ereje ellen, úgyis céltalan egy erkölcsi testületnek mint a papság küzdeni és a lelkek megnyugtatását segíti elő, ha félre teszi ilyenkor a politikát s kesergő hazafiúi érzelmeit szívében rezerválja. Sima, körültekintő, tiszteletteljes, a viszonyokkal számoló eljárással, nem pedig harcias törekvésekkel lehet a győzőnél az amúgyis sújtott ország számára kíméletet elérni. Amint egyrészt a nemzet irányában ezekben a válságos időkben a vigasztalás, a lelki erősítés s a béke szeretete a papság első kötelessége, úgy másrészt a győzővel szemben a békéltető, a nép állapotán segítő vagy enyhítő eljárás lehet a lelkipásztori okosság első feladata.

Ezek alapján, helyesen viselkedett-e Mercier a német kormányzattal szemben s követhető-e eljárása hasonló helyzetben?

Elteltekintve Mercier nem helyeselhető római szereplésétől, bármily szimpatikus egyéni vonás Mercier hazafias bánata s bármilyen nagy alakja lett ezáltal a belga történelemnek, adott helyzetben mint lelkipásztor (ezt a jelleget kell a dolog megítélésénél előtérbe állítani), nem viselkedett nemzete s egyháza jól felfogott érdekében okosan.

Olyan helyzetben, amilyenben Belgium, mint okkupált ország van, egy főpap számára nem a túlzott enthusiasmus, nem a temperamentum tüze, nem az egyéni bátorság s a szembeszállás az érvényesülés alapja, hanem a nemzet, a hivek magasabb érdekeinek megmentése miatt, az apostoli türelem, a higgadtság, az adott állapotba való beletörődés, a néplélek megnyugtatója s a győző lelkének megindítása. Ilyenkor a papnak a mérsékelő irányzatot, a hazafias higgadtságot kell képviselnie. A renitentia a hódítót a nemzet ellen üldözésre uszítja. Még lenne elfogadható indoka és mentsége Mercier eljárásának, ha a német hatalom a vallásszabadságot lábbal tiporná, ha az ország papságát üldözné, ha az egyházi intézményeket sújtaná.

De még ilyen körülmények között is háborúban inkább a csillapítást, mint az ellenállást javasolja az okosság. Köztudomású azonban, hogy a németek a megszállott területen udvariasan bántak úgy Mercier érsekkel, mint a többi püspökkel. A hitélet ellen semmi bántó intézkedést nem tettek, a vallási szabadságot nem sértették. A hágai egyezmény értelmében az okkupált területet különben is az illető ország törvényei alapján igazgatják. Mercier érseknek, dacára, hogy nyíltan tüntetett az okkupáló hatalom ellen, semmi bántódása nem volt. Működése elé semmi nehézséget nem gördített, dacára entente szellemének. Szabadon, *salvus conductu*ssal utazhatott Rómába; papjainak politikai vétségeit, amelyre különben Merciernek magatartása adott tápot, megtorló elintézésre

a főkormányzó elég lojálisan Mercierhez tette át. Úgy ez, mint a római út megengedése ellenséges okkupált területen, kivételes háborús intézkedések közepette, páratlanul álló nagy türelemre s mérsékletre vall a német kormányzat részéről. Másutt Merciert viselkedéseért rég internálták volna. Például az oroszok a lebergi ruthén érseket, aki pedig tizedrészét se követte el az okkupáló hatalommal szemben mint Mercier a németek irányában el is hurcolták. Egy okkupáló kormány sehol se köteles tűrni, hogy ellene hadi állapotban az ellenszenvet nyíltan szítsák s egy püspök mint politikai ellenség visszaélve magas állásával, politikai gyűlöletterjesztő nyilatkozatokat vigyen be pásztorleveleibe a győztes s kormánya ellen.

Ilyen körülmények között tehát indokolatlan volt Mercier magatartása s nem követhető hazafias rajongásának szertelenségében. A Mercier-féle magatartásnak ott van menthető helye, a hol Krisztus ügyét s egyházát kell védeni a püspöknek, ahol kultúrharc tombol, ahol előáll sz. Pál intelme: Oportet Deo magis obedire. Minél inkább távozik egy nemzet kormánya a kereszténységtől, minél inkább bántják az egyházat, annál jobban kell annak szabadságához, elveihez, jogaihoz ragaszkodni a püspöknek, a kit az Isten az egyház kormányzására hívott meg s az evangéliumot tartja.

Ekkor áll elő az úgynevezett polgári bátorság ama faja, mely az állami s egyházi élet nagy erőpróbáiban képessé teszi a püspököt a legnemesebb erőfeszítésre, a legnagyobb áldozatokra, hogy

a lelkiismeret egész hatalmával energikusan szálljon szembe az eléje gördülő akadályokkal.

A megszállott Belgiumban azonban hála Istennek a vallás és egyház ügye nem okozott bajt. Ettől nyugodt lehetett Mercier. Es bármennyire szokatlan még háborúban is Bissing fellépése egy bíbornok ellen, Mercier túlzó szereplése egy főpapnak háború idején csak a rajongó politikai gyűlöletre, de nem egyben a tárgyilagos igazságra támaszkodhatik.

A háború és a papság.

A harc titánja jár közöttünk irtózatos érc-lábaival s nem nézi, melyik szívre lép. Mi csak azt látjuk, hogy a haza megmentése érdekében a véráldozatok nagy napjai ragyognak fölöttünk és mesébe illő, csodaszerű, költők lantjára méltó dolgokat hallunk katonáink dicsőségéről. Neves és névtelen, fényben s kunyhóban születtek amikor piros vérükkel váltják meg a jövő számára a magyar nemzetet, abban a pillanatban belépnek a nemzet történetébe, a nemzet szívébe, hogy ott éljenek édes és megható halhatatlanságban.

A véráldozat mellett van ebben a nagy világháborúban azonban más áldozat is. Az itthonmaradottak számára eme nagy napok az anyagi készség, a teherkönnyítés, a társadalmi munka, a hősiesség, a lelkierősítés áldozatának napjai. És ebben a nagy áldozatban a háború előtti rettenetes belső politika viszály és elkesebredés közepette is, örök dicsőségére a magyar politikai lélek emelkedettségének s érettségének, meg tudtuk teremteni a nemzet erkölcsi egységét. A lelki nagyság finom beszivárgással mint-

egy diadalmaskodott a lappangó, az ingerlő ellentétek fölött.

Eme nagy áldozati munkában vezető tevékenységet fejt ki a papság is. Amellett, hogy a harcmezőn a tábori papság a lelki vigasztalás és mentés munkáját végzi, az itthonlevők a megpróbáltatások e nehéz napjaiban egy élet munkásságát áldozzák, hogy könnyítsék a haza terhét, enyhítsék a szülők s hitvesek fájdalmát, gondozzák az árvák jövőjét, kivegyék részüket a társadalmi tevékenységben és erősítsék a nemzet lelkét a háború kihatásainak kitartó s bátor elviselésében. Csakis a krisztusi hitből kiáradó lelki erők ébrentartásával lehet e nemzetbe annak tudatát beleönteni, hogy győznünk kell. A papnál a háborúban a lélekre nézve ugyanazon munka vár, mint orvosnál a testre. Sőt nagyobb, mert a testi élet enyészétével a lelket még mindig meg lehet menteni. Kint a katona lelkét kell gondozni; itthon a családot, a népet kell vigasztalni, segíteni és erőslelkűvé tenni, hogy a lelki életet a háború bensőbbé tegye s Istenhez odakösse. Ha végig nézzük templomainkat s azokban a papság működését, mindenütt ráakadunk a háborúval kapcsolatos lelkipásztori munkára. Szószék, gyónatószék oda áll a családi fészek mellé, hogy az a háború viharait ne érezze annyira, aggodalmát a bizalom, bánatát a megnyugvás váltsa fel. Odaférközik a lelkipásztor a családi otthonhoz, hogy a család lelke el ne sötétedjék, el ne hűljön a szeretetben s Krisztus legyen a család feje, akire ilyenkor a válságos, sötét időkben leginkább le-

het ráismerni, vele szóba állni s kegyelmeiben részesülve, tőle lélekben átfényesedni. így állítja be a pap a világháborúba a rendületlen, Istenben hívő és bízó hitet, hogy krisztusi lélekkel győzzük le a rosszat, emelkedjünk hantok és harcok, egyéni s családi veszteségek fölé; hogy kiszakadjon lelkünkéből az áldozat hősiessége és aktív hatalommá emelkedve, adni és tenni, tűrni és lemondani tanítson a hazáért.

Ezen a téren annál energikusabb munkásságot fejt ki a papság, minél inkább látja, hogy a hosszú háború bizonyos fáradtságot, fásultságot váltott ki a lelkekből s fellépett a hosszú háborúk egyik bélyege: az eldurvulás, az erkölcsi elvadás s a tekintély tisztelet esése.

A lelki munkásság, az Istenhez való vezetés mellett egy másik nagy háborús vonása a papságnak az anyagi áldozatkészség. Amint a kormány a nemzettől pénzt kért a háború céljaira, a nagyarányú egyéni jótékonyság, a kórházak, üdülőhelyek, sebesültek, a harctéri segítségek mellett, a papság a nemzeti hadikölcsönből óriási arányban vette ki részét. Érezte, hogy amit eddig a világpiac bankárai adtak, azt most a nemzetnek magának kell adnia. Nem elégedett meg a hivek buzdításával, hanem maga járt elől jó példával, hogy így buzdításainak nagyobb súlya s hatása legyen. Nemcsak zászlót adott a katonáknak, nemcsak lelkesedésre tüzelte azokat és nemcsak megáldotta a papság őket, hanem hogy az ideális célok, az erkölcsi fegyverek mellett a háború győzelmes eredményét emelje, fiaink véráldozata

mellé odatette az egyház anyagi áldozatát 500 millióban. A papság ezzel bevészte a nemzet szívébe, hogy minden korona egy-egy küzdő katonánk életét teszi biztosabbá és cserben hagy-nánk ezer éves nemzeti becsületünket, ha nem sietnénk katonáinknak egy győzelmes hadjárat feltételeit segítségül vinni. A hadikölcsön-jegyzésben első vonalon s súllyal szerepelnek az egyházi jegyzések. A háborús gazdagodásban, az állítólagos Rudnay esetet leszámítva, a papságnak nincs része. Sőt különösen a városi papság elég súllyal érzi vállain a háborús drágaságot s leszál-lott jövedelme dacára, kiveszi részét a háborús jótékonyaságból, önmagától vonva meg sok min-dent, csakhogy a szegénység és nélkülözés rom-jain új életet teremtsen. Az anyagi áldozatkész-ség a papságnak ősi hivatása és történeti feladata. Minél nagyobb azután a nemzeti veszedelem, an-nál hatalmasabban támad fel eme hivatás s fe-ladat, hogy mint örökséget hű sáfárként a hazá-nak átadjuk. Országbontó nemzeti veszedelmek idején, nemcsak önfentartási ösztönből, hanem vérrokon fiaink, a nemzet millióinak összetartó” zandóságából fakadó érzés is áldozatkésszé tette a papságot, hogy a nagy közösség nemes szen-vedelme így szorítson háttérbe minden önző gon-dolatot. Áldozatkészségével a papság egyben pél-dát adott, hogy az egyénnek el kell magát feled-nie, áldozatot kell hoznia a közért, az egészért, a jelen és jövő egységéért, a nemzeti fennmara-dásért.

A magyar papság a nagy veszedelmekben hűségesen ivott mindenkor a keserőség, a megpróbáltatás kelyhéből. Most is megoszt minden viszontagságot, szenvedést a nemzettel. Együtt érez híveivel. Azok baja az ő fájdalma is, azok küzdelme az ő osztályrésze is. Ezért tud nagy lenni az áldozatkészség oltárán, ezért tud összeforni a közérzessel a háború forgandóságában és hullámveréseiben.

A haza büszke önérzettel s meglelégedéssel láthatja, hogy papsága nagy energiával foglal le magának minden olyan munkakört, amelyben döntő tényező lehet itthon a háború lelki s társadalmi tevékenységében. Elsősorban teljes vértezettél dolgozik azon, hogy a háború szellemét belekapcsolja Istenbe. Megfogyva saját munkásaiban, az itthonmaradt papság a harctéren levő paptársak munkáját is végzi s így a háború kettős, sőt akárhányszor sokszoros munkát hárít az itthonmaradottakra. Most érzi igazán mindenki a hazában, hogy a háborúban szükség van jó katonára, jó lövészárookra, okos vezetésre, sok munióóra, sok-sok pénzre, de szükség van jó fedezékre is. Nem a csatatérre gondolunk, hanem arra a lelki fedezékre, melyet a fáradt s kimerült nemzetnek itthon a papság nyújt. Midőn vigasztal, energiákat éleszt, nélkülözésen segít, lelki sebet s fájdalmakat gyógyít, midőn hitet s reményt önt belénk, tulajdonképen Istenhez tereli a lelket, hogy így a nemzet a krisztusi megújulás mesgyéin építse az állami jövő fejlődés új lépcsőfokozatát.

A papság a háború után.

Pünkösöd a megújulás, a megvilágosítás, a megerősítés és a megszentelés ünnepe. Jelenti a lendületet, mely jót és nagyot akar; jelenti a lelkiületet, melyben a nagy érzések s erők forrására akadunk s majdnem maga tud új világot teremteni. Ha valami, a világháború legalkalmasabb a pünkösdi érzések felkeltésére. Különben is a sajtó rég tele van a közélet, a közgazdaság, a tudomány s a politika terén beálló nagy változások s új alakulások fejtegetésével. Szükséges a jövővel eleve, a békeidő beköszöntése előtt foglalkozni, hogy az alapok idejében le legyenek rakva és a háború küzdelmeiben a nemzetnek legalább jövőjének biztosításában legyen megnyugvása.

Az tiszta dolog, hogy minden téren nagy változások s átalakulások lesznek. Abból, amit megszoktunk sok fog elavulni s új viszonyok, érdekek lépnek helyébe. Az is tény, hogy a jövő nehéz, kényes, válságos és bonyodalmas problémákat fog feltárni. De azért ma még nem lehet természetesen arról szó, hogy a jövő képét előre megfesse bárki. Ennek csak körvonaláról lehet helyes érzéssel beszélni s elmélkedni, hogy így

előrelátással gondoskodják kiki, minden szervezet s intézmény az új keretekbe való új és nagy feladatok mérlegelésére. Egy fegyelmezett szervezetnek s intézménynek a háborúból eredő új kötelességekkel indokolt törődnie, és le kell szűrnie a háború eredményeinek s tanulságainak okos gyümölcsötztetését. Szóval: a felkészülés állapotába kell lépni, hogy ne találjon bennünket a béke fölkészületlenül.

Minden háború eredménye, pláne ilyen világháborúé, az egyházra s annak szolgálóira nehéz és komoly helyzetet teremt. A háború az ő sok brutális erőszakával erkölcsi ébredést nehezen produkál és sok ember bizony rosszabb lesz, mint béke idején. A háború olyan nagy folyam, melyben minden úszik s sokszor el is úszik. Csak látni kell a harctérről hazatérő katonát, az itthonmaradottakat... A lelkük forrongásban van.

Éppen azért, hivatásbeli tekintetben a papságnak a háború után nagy erőt kell kifejtenie a családok bánatának s küzdelmeinek lelki gyógyítására. Bele kell markolnia a lélek nevelésébe s a megingó lelkeket a vigasztalás s a hitbeli megerősítés fegyvereivel szükséges ellátnia. Olyan súlyos esemény s borzalom, milyen a háború, de valóján hosszú vonalon a lelkek vallási fegyelmeztségét s kicseréli a lelkek értékét. És amikor az élet s a megélhetés mentéséről van szó, az ember elfásultságában hamar kiköppenik az örök-kévalók kereséséből.

Elkeseredés, kislelkűség, cinismus, elégedetlenség s eldurvulás lép a tömegnél előtérbe s a pap-

ságnak úgyszólván újra kell a lélek átgyúrásának, átalakításának, átnemesítésének munkáját kezdenie, hogy a nemzet feltámadhasson s Isten felé szárnyaljon. A harctérről hazaérkező milliókkal kapcsolatot kell keresnie, a lelki átformálás érdekében; rajok kell úgyszólván ülnie, hogy a kedvező alkalmakat s nyilvánulásokat el ne szalassza.

A háború után új társadalmi és gazdasági világnézetek és szervezkedések fognak előtérbe lépni s ezek keresztény jellegének megőrzésére fokozott szociális egyházi tevékenységre lesz szükség. A régi, az átélt könnyebb idők lassan vagy alig fognak visszatérni. El kell készülnünk, hogy ebben a restauráló munkában aranyhegyek, rózsák nem fognak várni a papságra. Sőt további önfeláldozásra, önuralomra, türelemre s megrövidült jövedelemmel új teherviselésre kell a papságnak készen lennie. Éppen azért a háborút követő változások az edzettség, az erős akarat s a tisztánlátás jegyében csak akkor fogják hatásukat éreztetni, ha a krisztusi elvek mesgyéjén maradnak. Erre annál inkább nagyobb a szükség, mert már előre veti szelét a világnézetek radikális s szabadkőműves áramlata.

Ez rá fogja vetni magát a nemzetre, de amelylyel szemben Krisztus kegyelmi erejével felfegyverzetten fogja a magyar papság a küzdelmet felvenni, hogy az örök igazságokat és ideális célokat, mint nemzeti értékeket megmentse. El lehetünk készülve, hogy lesz kormány, amely szorultságában, a politikai erők megosztása céljából s

taktikából liberális egyházellenes politikát is fog csinálni. Az se lehetetlen, hogy a radikális szélsőségeknek parlamenti erősítést is fog adni. Nem szabad pessimistának lenni, de hiba lenne viszont a merev Optimismus, a hatalommal való eltelés, a melyekben pedig sokszor ringatja magát a papság s azt hiszi, – mint 50-60 éve, – elég szavát felemelni, hogy a támadás az egyház ellen elüljön. Mint középút, az óvatosság, a felkészülés, a principiis obsta elvének követése a helyes módszer. Ha ilyen alapon figyeljük a fejleményeket, rájövünk, hogy minden háború, de, különösen ilyen giganticus világháború, az egyházra nézve megpróbáló és válságos időket jelent. Amíg egyrészt a papság lelkes önérzettel s krisztusi szeretettel gyógyítja a nemzet sebzett lelkét s azt a természetfölötti vágányok felé indítja; másrészt a háborút követő s a vallás iránt legtöbbször ellenséges szellemű áramlatok ellen védi a nemzeti s keresztény érdekeket.

Ezek alapján nagyon helyénvaló és természetes igazság, hogy amely papság a háború után Magyarország keresztény integritását vállalain fogja tartani, és amely papságnak eszébe se jutott olyan szélsőségeknek kívánása, mint a milyeneket 1848-ban az esperesi egyházkerületek követeltek; sőt a háborúban kiállotta a hithűség és erős hazafiság erőpróbáját, az a papság kérheti, hogy minden irányú fáradságos tevékenysége és e mellett politikai meggyőződése felülről a háború után más szemmértékkel respektáltassék, mint a múltban akárhányszor.

A néppárti politikát vagy más hazafias pártot követő pap ne tekintessék impossibilis egyénnek. Minden hazafias alapon álló politika tiszteletet érdemel s emiatt kategóriába osztani bárkit, dekloráció ellenes dolog. Egy pappal szemben az eljárás vagy méltánylás akkor tárgyilagos s független minden politikai és hatalmi pressziótól, akkor mérlegeli az igazságot, ha nem a politikát, hanem a tisztas papi munkásságot nézi. Ne a politikai simpatiákra és hatalmi kegyekre építsék a pap munkásságának elismerését s jutalmazását, hanem az eredményekre, amelyeket pályafutása felmutat.

A háború után a papság kétszeresen nehéz működést fog hivatásában kifejtetni s ezt minden fórumnak megbecsülnie s méltányolnia szükséges annyival is inkább, mert a háború után in membris úgyszólván megfog a papság fogyatkozni s a fiatal-ság hiányát az egyház is nagyon meg fogja soká érezni. Azonkívül minden világi pályára úgyszólván csábítani fogják az ifjúságot, megjavítják anyagi ellátását, biztosítják a gyorsabb s méltányosabb előmenetelt. Egy tanult férfi tehát pályáján, mint a pap is, ne legyen a lutriszerű esélyeknek kitéve. Elő fog éppen azért állani az egyházi pályán is a papság helyzetének megfelelő reorganizáció, hogy ne csak a „sors bona” legyen a szállóige. És bár az oltárért, az isteni elvek hirdetéseért, a lelkek megszentéseért lesz mindenki pappá, de azért lehetetlen attól elzárkózni, hogy az autonómia segítségével maga az egyház javítsa az alsó papság anyagi helyzetét az egész vonalon és rendezze a szolgálati pragmatikát. Így a papság, amennyiben ká-

nonilag nem kifogásolt, ne legyen kénynek-kedvnek kitéve, hanem annak idején, méltányolva s elismerve lássa hivatásos fáradságát. Az alsó papság anyagi helyzete már többször foglalkoztatta az érdekelt köröket. Ha ismételten zörget a nyilvánosság kapuján, ez azt jelenti, hogy máig sincs megfelelően megoldva. Ahogy ma áll, az félrendszer szabály. Úgy fest, mint mikor a sérült hajó lékeit jól-rosszul betömik. Ma úgy áll a helyzet, hogy a kérdés egyik legfontosabb belső szociális ügyévé lett az egyháznak. Az élet általános megdrágulása, a pénz értékének csökkenése, melyek a háború után is jó ideig fognak tartani az eddigi anyagi helyzetet még nehezebbé tette. A nagy különbséget mely az egyházi javadalmak között megvan, enyhíteni s korlátozni szükséges, hogy több érték, de észre nem vett, sőt mellőzött papi egyéniség a maga idején mégis értékeltesse. Szűnnie kell azon helyzetnek, hogy az előmenetel a mai rendszer fenntartása mellett, csak egy kicsiny körzet szerencsés kiváltsága legyen. Az élet a maga állandó kihatásaival s előre haladó áramlatával átsiklik, sőt áttör a merevség, a paragrafuskodás, a túlhaladott ósdi felfogás rácsain és a folytonos kísérletezés s toldozás helyett, radikális megoldást keres. Ha lenyűgözött s vagyontalan az egyház, szíves testvéri érzettel s heroikus öntudattal osztja meg a papság a megpróbáltatás keserveit s a küzdelemben tud erős s kitartó lenni. Amíg azonban birtok van a magyar papság kezén s azzal módja van rendelkezni, méltányos s igazságos a papság javadalmazásának arányos

rendezése intra muros. Nincs hasonló képzettséget igénylő pálya, ahol a javadalmazásban, nagyrészt azonos munkakörben oly aránytalan, különbségek s széles árkok lennének, mind Magyarországon az egyházi pályán. Ha nincs is minden pályán rangi emelkedés, amit könnyen lehet nélkülözni, de megvan a fizetésosztályokba s fokozatokba osztott anyagi emelkedés. Minél előrehaladottabb a kor szociális szelleme, ennek ellenkezője mint kirívó viszás állapot annál inkább feltűnő. Nemcsak a levegőben van ennek a helyzetnek a hangulata, de benn él a lelkekben is annak tudata. És ha még mindig félszázad előtti szemüvegen néznők ezt a helyzetet és hatalmi szempontból féltékeny szellemmel, elégedetlen demagógiának tartanak a fölött megnyilatkozni, akkor nemcsak a jog és igazság, de a fraterma charitas törvénye is csődöt jelentene.

Az egyházi javadalmak arányosabb beosztását, a toldozó pótlékok helyett, az átlagos egyenlősítés rendszerével lehetne egymáshoz közelebb hozni. A plébániákat, tanárokat s hitoktatókat 3 fizetési osztályba lehetne osztani. Az első fizetési osztály 4800 K-val kezdődne s ez öt évenként úgy menne tovább, hogy a 30 éves papszolgálatba lépéssel mindenki, aki kánonilag nem kifogásolt s akinek a plébániája nem üti meg a mértéket, az állami VI-ik fizetési osztályú 8000 K-ás fokozatot elérje. Szolgálatképtelenség esetén a fokozatos legnagyobb nyugdíja 6000 korona lenne. A papot amúgy is, míg mozogni képes, nem engedik nyugdíjba, pláne a háborút kö-

vető paphiány miatt tartani fogják, ameddig csak lehet. Öregségére vagy betegségére legyen azonban a papnak olyan nyugdíja, amely állásához, képzettségéhez s átélt munkaköre nehéz felelősségéhez illő. A háború után nagyon lefog szállni a vagyont szerző papok száma: a legtöbb nyugdíjas pap, mint egyedüli forrásra, a nyugdíjra lesz utalva.

Természetes, hogy az említett fizetési beosztással, az eddig jogosult egyszerűbb stolaris illetékek megszűnése is együtt járna. A rendezést az egyházmegyék saját hatás körükben, az autonómia igénybevételével, mintegy, házilag de egységesen s intézményesen hajtánák végre. Minél tovább halasztódik a papság anyagi helyzetének megoldása, a bármely oldalról jövő kitérés vagy nyomás később annál nagyobb rianást okoz s súlyosabbak lesznek az akadályok is a radikálisabb áramlatok terjedésével. Az a papság, a plébániai papság, mely az egyházi köztevékenységben a napnak sokszor nemcsak hevét, de szúrásait is viseli, mely legjobban van kitéve, éppen közéleti munkássága miatt az egyházellenes mozgalmak cél-táblájának, amely plébániájában tulajdonképpen a vallási élet egyensúlyát tartja kezében, az a papság, már önérzete s állása tekintélye miatt is, nagyon is megérdemli, hogy a háborút követő mostoha s nehéz időkben, fokozottabb munkakörében, ne csak alamizsna-segélyekre s pótlékokra szoruljon, hanem intézményesen biztosított anyagi ellátással mintegy felemeltessék. Amily mértékben nyilvánul a tartózkodás, az alsó pap-

ság anyagi helyzetét, az eddiginél nagyobb kvótával házilig elintézve emelni, ép oly arányban lesz a papság függetlensége a politikai hullámzásoknak és sokszor bizony, a tapasztaltak nyomán, a szekatúráknak is kitéve.

Midőn a magyar papság helyzetének reorganizációját, különösen tekintettel a háborút követő körülményekre, mint szükséges existencialis ügyet jelezzük, egyben rá kell mutatnunk egy más dologra is. Észre kell vennünk bizonyos, itt is, ott is felmerülő eltolásokat, melyek hűtik az egymást megértő meleget s kifelé csökkentik a működés hatását. Le kell szorulni minden pálya közéletének színteréről az önző lekicsinylésnek, a bizantinista antagonizmusnak, a felelőtlen s vakmerően ítélő kritikának, a mai korba be nem illeszhető merev formalizmusnak, az intrikus előretérésnek és a politikát felhasználó stréberségnek. Ahová ezek a magyar egyéniséggel ellenkező, idegen fajbéli import vonások becsúsznak, ott az intellektuális magyar társadalmi rétegek meghódítására nem igen lehet kulturaliter hatni. Az intelligencia, melynek megnyerése a háború után ketős fontosságú, nagyon is figyeli a papi közszellemet, amelynek hatása rája ma elég gyöngé. Ki nem egyenlített ellentétek, birkózó érdekek, hitközönyösség, harc egymás ellen, személyes antagonizmus tépi intelligenciánk lelki egyensúlyát. Ha tehát valaki akár egyén, akár testület eme összeütköző pontok közé akar állni, hogy visszatartóztasson katasztrófákat, egyensúlyt hozzon létre s a magasságok felé vezessen, attól megkívánja az intelligencia, hogy

puritán önzetlen egyéni értékkel s nobilis műveltséggel emelkedjék föléje. Bármily magasztosak a hirdett elvek s tanítások, ezeket az intelligencia nagy része csak azoktól veszi be, akiknél nem tud rámutatni ama import vonásokra, amelyeket a társadalmi felfogás még a saját körétől is távol tartandónak ítél. „Ma már a laikus elem – mondja Prohászka Ottokár – nem az a vezetett, gyámolított fél, mint régen volt.” Éppen azért ma pusztán a hatalom s tekintély erejével nem lehet lelkeket meghódítani. Ma az intelligens ember a lelki vezetésben is megkívánja, hogy annak a vezető'nek a világot érintő s befolyásoló műveltsége, úri érzéke s általános közéleti tudása, korrektsége ne legyen kisebb az övénél. A kor fejlődése újabb kultúrköröket s igazságokat tár fel, melyeket a papságnak hasznosítania kell. Valahányszor újabb kultúrelemek keletkeztek, az egyház legtöbbször művészettel lefoglalta annak vívmányait, beillesztette szellemébe s diadalmaskodott fölötte. így volt az egyházatyák korában, a XII, században s a reneszánszban. Nem elég csak tekintélyt hirdetni, hatalmat ragyogtatni s kasztokba vonulni. Nem elég csak a történeti jogokra örökké hivatkozni, elszigetelődni s rágcsálódni copfokon s lejárt formákon. A beállításnak, a meglátásnak kell fe-fül kerekednie, mely számol a világ elváltozásával, a korszellem igényeivel, melyeket ez a katolikus intézmények iránt támaszt. Hogy azután a papság ebben az intelligenciát reformáló munkába-edzett jól rendezett sereg, igazi acies bene ordináta legyen, az import vonások száműzetése mellett,

egymás iránt több testvériességre, a fiatalabb s öregebb papoknak egymás iránt több kölcsönös fegyelmezettségre s tiszteletre van szükségük. Egy-
 más iránt több szerető megértésnek s összetartozásnak kell dominálnia. Kifelé csak belső összetartozottsággal lesz erős a papság. Értékelni szükséges egymásban minden jót, minden intellektuális és lelki erőt, nehogy sanda szemmel nézve egymás az előnyeit s kiválóságait, tompítsuk kifelé a hatásunkat s ne vessen belső egyenetlenségünkön az ellenség. Szűnjön meg azon elég gyakran tapasztalható pártoskodó s személyeskedő irányzat, amely egyiknél a bocsánatos hibákat is szikláknak gördíti előmenetele elébe, míg másinál mélyedések fölött is elnéz s a barátság vagy kegy burkolatában nincs akadály a emelkedésnek. Nehéz munka lesz a háború után az intelligenciát a keresztény szellemű érdekközösségbe beilleszteni. Egy Prohászka Ottokár szellemével azonban, aki úgyszólván megelőzte korát, aki megérezte a jövődők szelét, s ezért értik félre, – az ő irányának követésével s impulzusával, az ő egyéniségének stílusával neki lehet a Dominus Jesus felé vivő munkának vágni, hogy művészi-
 leg kiformalódjék az intelligens emberfia a keresztény kultúrában.

Prohászka Ottokár egész életének apostoli önzetlenséggel az volt az eszménye, hogy összekösse az intelligens emberfiában a földet az éggel, hogy megtanítsa azt a magasságok felé törni és dolgozni, hogy megmutassa neki azt, amit a csil-
 lagvizsgáló messzelátója se lát: D o m i n u s J e s u s t.

Fölsimerte az egyház történelmi helyzetét, amely Magyarországon ezer és ezer szállal van a társadalomhoz, kultúrához s az intelligens középosztályhoz kötve. Ezt az osztályt akarta lekötni az egyház számára. Nehéz munka, ami intelligenciánkat, amely át van szöve a liberális,, az egyházat kicsinylő szellemmel, a katolikus érdekközösségre megnyerni. Prohászka neki vágott tolla s szava bámulatos impulzusával. Nem félt az ellenáramlattól, mert tudta, hogy aki a rázkódtatásokat kerüli, maga se rázhat föl másokat. Az alkotás, a teremtés mindig rázkódás és rázkódtatás. Es Prohászka, csakhogy művészileg kiformalhassa azt az emberleket, a nagy küzdelemben sohase eresztette le kardját. Hogy hódítani tudott, azt nemcsak nagy szívének, zseniális eszének köszönhette, hanem nagy szabású s vonzó lelki életének, ritka fantáziájának, hogy mint kitért kapu, lelke mindent befogadjon s másokat megújítson.

Ebben a hódító lelki hadjáratban Prohászka egyénisége semper idem maradt. Az igaz szívet, nagy jellemet hiába a szerencse próbálja ki. Hányan lesznek a sors kedvezéseiben, a hatalom dicsőségében telhetetlenek, fenhéjázók, szívtelenek, stréberek? Prohászkanál a diadalok, a népszerűség közepette is az ő hithűsége, alázatos-sága, fedhetlen papi karaktere, az emberek iránt való mélységes szeretete voltak a vezérlő elemek. Mint alapon, az ő rendületlen krisztusi hitén és meggyőződésén épült fel egész rendszere. Adhattott esetleg félreértésre okot, mert lehet, hogy

talán nem mindenkor akarták s tudták megérteni korát megelőző új ideáit, De senkise tagadhatja meg tőle, hogy mindig jót, mindig” a magasságok felé vonzót, mindig pünkösdi tüzet, mindig a szeretet műveit, az egyház érdekét, a lelkek Krisztusban való tősgyökeres átalakítását akarta s stílszerűen csakis ezekért dolgozott az egyház szelleme szerint. Prohászka egész valójából az élet eszményi felfogása sugárzott ki és ebben oly magaslaton áll, ahová még a nagy lelkek közül is kevesen emelkednek. A háborút követő nagy változások igazolni fogják Prohászkat, hogy a magyar katolikus papság elsősorban az ő szelleme nyomán lesz képes restaurálólag hatni.

A katolikus hírlapírás a háború után.

Szilágyi Dezső, a ki fölfelé s lefelé nyíltan ki- mondta meggyőződését, nem egyszer elismerte s kijelentette, hogy a jövő politikai alakulásai két világnézet szerint indulnak: a liberalismus s a kereszténység jegyében, mert e két világnézet egymással ellentétes felfogást jelent. Mint látjuk, mind a két világnézet a hírlapi sajtót tette szervezkedése egyik alapjává, hogy az állami s társadalmi gépezetek lefoglalására, támogató közvéleményt teremtsen maga számára.

Minden politikai, társadalmi, vallási, közgazdasági s kulturális akció, az ember minden életnyilvánulása mögött ott van a hírlap-sajtó. Még a világháborút is nemcsak a politikai kulisszák mögött, a diplomáciában s az arzenálokban készítették elő, hanem a szerkesztőségekben is, ahonnan az entente részéről az izgatás a fajok s népek ellen kiindult, hogy azután a kipattanó szikra gyújtson. A háború után a sajtó jelentősége még nagyobb lesz. Az országok sebeitől fognak vérzeni s a tátongó sebekre orvosságot kell találni. Az eszméket a sajtó fogja mindezekre feldolgozni, amint a sok panasz, feljajdulás is a sajtóban kér

helyet, hogy a leszűrődött s termékenyítő véleményekből a megoldást, az orvosságot megtalálják. A nézetek lendítő kerekét a sajtó fogja tovább kovácsolni. A versenyben, mely a hírlap sajtóban a közvélemény befolyásolására a keresztény s liberális világnézet között megvan, a liberális sajtó vezet.

A liberalizmus e tekintetben óriási haladást, sőt uralmat ért el. Sajtója kezében tartja mindazon szerveket Magyarországon is, amelyek a politikai s közgazdasági hatalmat biztosítják. És mint valami diadalmas világnézet úgyszólván uralkodik a közvéleményben. Csapkod szárnyaival ide is, oda is. Akár munkapárti” vagy 48-as, akár szocialista vagy nemzetiszínre festett köntösben jelenik is meg, azért többé-kevésbé keresztényellenes a világnézete. A keresztény világnézet ellenében a jelszavuk: Corrupte et impera. Vagyis rombolj, hogy győzhess. Vele szemben a keresztény világnézet munkássága nálunk ebben a küzdelemben messze elmaradt. Igen szerény keretek között mozog hírlapi sajtónk. Úgyszólván még a kiskorúság éveit éli s ez időszerint úgy fest, mint ha törpeségre lenne predestinálva.

Aki a hírlapi sajtót, ezt az élő krónikáját kornaknak, napról-napra figyelemmel kíséri, annak látnia kell azon pozitív erőt, mely a gyúpontra, a liberális sajtóba egyesül. Egész kimutatást lehetne adni azon sérelmekről s bántalmakról, amiket a liberális sajtó burkoltan vagy nyíltan a társadalom erkölcsi ízlésén s a kath. hitigazságokon évenként elkövet. Az időnként megjelenő karácsonyi, húsvéti s sz. Istvánnapi vagy hasonló alkalmakra le-

adott ünnepi s kenetteljes vezércikkek csak porhintés s mézes madzag a közönség megtévesztésé e, hogy íme ők is értenek valamit a kereszténységhez. A liberális sajtó csak úgy képes természetesen a katolikus világiak között előtérben maradni, ha egyes szervei itt-ott, érdek és alkalom szerint, a vallásos iránynak is gyűjtnak időnként egy-egy halványan pislogó mécset. így fogva tartják a vergődő lelkeket, hogy a lelkiismeret s az ellenálló erő, raffineriával leszereltesék. A liberalizmus s a vele szövetkezett szabadkőműves szövetkezetek minden mozdulatáról hasábokban emlékezik meg a liberális sajtó javarésze. Ellenben a katolikus ügyekről, a keresztény politikusok parlamenti vagy társadalmi szerepléséről néhány sorban számol be. Mindezekről kommunikéi, kivonatai legtöbbször színtelenek, sokszor értelmetlenek a kihagyások miatt, nehogy a hűséges tudósítás a keresztény öntudatot s önérzetet felébressze. Ez is taktika, jól számítva azon közfelfogásra, hogy az olvasóközönség politikai tudásának meggyőződésének amúgyis a sajtó a forrása s az irányítója.

Általánosan ismert a liberális sajtónak a keresztény irányzattal való ellentéte s harca. És mégis akkora a közönyösség, hogy a keresztény sajtónak szégyenkezve kell tapasztalnia, mennyire gyámolítják a liberális sajtó erejét nemcsak a világi katolikusok, hanem akárhányszor a katolikus papok közül is sokan. Többet adnak a liberális lapokban személyükről hozott tudósításokra, az interjúvokra, mintha ugyanaz pl. csak az „Alkotmány”-ban jelennék meg. Egyházi részről gyak-

ran kifakadnak a katolikus lapok időnkénti panaszos s megindokolt bátrabb kritikája ellen. De annyi lelki emelkedettség akárhányszor nincs, hogy nyíltan állást foglalnának a katolikus ügyeket támadó vagy szintelen liberális sajtó ellen.

Lekicsinylik gyakran még papok is a katolikus hírlap színvonalát. Hogy nem hoz eleget, hogy nagyon ösztövé, nem modern, vizenyősek a tárcái, nincsenek nagyobb szabású írói. De annyi érzékük nincs, hogy anyagi eszközöket segítenének előteremteni, hogy beállanának éppen a hangoztatott hiányok miatt, a katolikus hírlapírás agitátorainak a társadalom minden rétegében. Ha ezt tennék az emelkedést is előmozdítanák s megszűnnének a hangoztatott panaszok is. Kritizálni legkönnyebb, de ha valaki betekintene a katolikus sajtó küzdelmes szegénységébe, akkor józan ítélettel azt is elégnak találná, amit most ad. Amikor arra van rá példa, hogy közismert liberális politikai lap, papi támogatással éledt újjá a tönk széléről, akkor ily stréberkedő helyzetben, hogyan lehessen katolikus hírlap-orgánumot magas, modern színvonalra emelni s azzal keresztény közvéleményt teremteni?! .

Pirulnunk kell azon az indolencián, a hogy a 12 milliónyi katolikusnak sajtója Magyarországon áll. A sajtónak csak 10 százaléka követi a keresztény világnézetet. Kath. lapjaink csak vergődnek a templomi gyűjtésekből, időnként kapott adományokból mint valami alamizsnából. Ezek valósággal csak a Veronika kendő szerepét játsszák a katolikus sajtó kálvária útján. Ahol

nincs nagystílű áldozatkészség, ott megfeneklik annak a katolikus lapnak a versenyképessége is. Úgyszólván ábránd világ kell, hogy a katolikus sajtót valaminek lássuk s az arra embereket kapjunk. A liberalizmus nemcsak agitál, de áldoz milliókat sajtója érdekében. Ott azok, akik ha nem is mind vezéremberek, de vagyonosabbak, nem a rendes előfizetéssel, hanem százasokkal, ezresekkel váltják meg lappéldányukat. Azért hatalmas nagyrészt a liberális sajtó, mert a liberalizmus oszlopos emberei nemcsak beszélnek s ígérnek, de az elv és a jövő érdekében cselekedni tudnak az áldozatkészség szárnyain s belátják, hogy propagandát gyakorlati utón csakis így lehet végrehajtani. A szabadkőművesek milliót áldoznak, hogy nagy napilapot teremtsenek s negyedévre tanároknak, tanítóknak, tisztviselőknek a propaganda miatt ingyen küldik. A nagy tőkének birtokában képes egy lap reklámot csinálni. A hol a szerkesztő csak a nem nagyszámú s gyakran vegetáló előfizetőkre támaszkodhatik s alamizsna segílyt kap, ott a tengődés s a deficit nyomban beáll.

Azért hozzuk fel mindezeket, mert a háború után előáll a katolikus sajtó megerősítésének szüksége, mint életkérdés. Azt a nagy politikai s társadalmi küzdelmet a szélső liberális irányzatok ellen nem tudjuk teljes fegyverzettel s szellemi munícióval felvenni, ha nincs a közvéleményt irányító s mindent behálózó politikai hirlapsajtónk. XIII. Leó pápa mondotta: „A bajok özönét s a jelen nyomorúságos helyzetet, nagyrészt a rossz

sajtó rovására írjuk”. A helyzetnek a keresztény ügyre való javulását csakis a katolikus sajtó lendületre való jutásával érhetjük el. A német, belga s osztrák keresztény politikai irányzat nagyfokú haladása a katolikus sajtó emelkedésével áll arányban. Addig nálunk se várható a keresztény politikai irányzat győzelmes előhaladása, amíg annak előfutára a kath. sajtó az egész országban szétágazó lendületre nem jut. Ez az előfeltétel. Se sóhajtással, se sopánkodással, hanem csak bátor cselekvéssel tudunk e téren dűlőre jutni. Ha egyszer az államnak a kereszténység a tűzoszlopa, hogy lobogjon fénye ne csak a templomban, hanem a nyilvános életben is, akkor fel kell a hírlapi sajtót, mint legcélravezetőbb külső eszközt arra használni, hogy a tűzoszlop fényessége bevilágítsa a közélet minden fórumát s szikráival meggyújtson minden hozzáférköző lelket. Akiknek az Isten javakban, akár világi, akár egyházi vezető az illető, módot adott, azok az eddiginél többet adjanak, mert hisz az egyház jövőjét minden áldozattal is kell megmunkálni. Ha a keresztény magyarságnak telik passziókra, választási harcokra, a divatos, sokszor hiúságos jótékonyosság sokféle keretű megnyilatkozására, akkor elvárható, hogy a katolikus sajtóra a garast ne kétszer is olvasva, sóhajtások között adja ki. Ilyen sivársággal a 800 nem keresztény szellemű lap mellett, a meglevő 100 katolikus lap is fogyni fog. Pedig a sajtó erősebb hatalom mint az iskola, mint a törvényhozás. Egyikbe is, másikba is a sajtó hatol be megtermékenyítő gondolataival. Hiába építünk templomokat – mondotta X,

Pius pápa, – hiába tartunk missziókat, alapítunk iskolákat, ha e mellett elhanyagoljuk a sajtót.” Az egykedvűség, sokszor a tájékozatlanság miatt nem képes sajtónk előre jutni.

Az idők elmennek fölöttünk s ha nem vesszük komolyan az intő jeleket amelyeket a háborús közszellem már előre vet, úgy meg fogjuk érdemelni sorsunkat s a nagy küzdelemben könnyűnek fogunk találtatni. Minden katolikus városi centrumban, az egész megyére vagy környékére irányító s elterjedt katolikus orgánumnak kell lenni. Szükséges, hogy „Az Est”-hez hasonló boulevard lap is legyen kezünkön a székesfővárosban. Erőfeszítéssel s belátásos áldozattal meg lehet ezt is csinálni az illetékes tényezőknek, csak akarni kell. Ha a börzianerek, a szabadkőművesek, a demokraták minden áldozatot meghoznak érdekeik sajtóbeli képviseltetésére, akkor mi se maradhatunk csak templomgyűjtési alamizsnákkal a katolikus hírlapok mellett. A katolikus hírlapokkal legyen meg az összeköttetése minden katolikus világi s egyházi tényezőnek és ne legyenek katolikus ügyekben benfentesebbek, jobban s hamarabb értesültek a liberális lapok egyike-másika, mint a magyar katolikus sajtó vezérorgánuma, mert ez lealázó s dekórumellenes a kath. sajtó tekintélyére.

Ha a lelkeket vezető papság hátvédet fog maga mögött látni, akkor az is mindent meg fog az eddiginél hatványozottabb buzgalommal tenni, hogy a liberális sajtó a katolikus családok asztaláról kiszoríttassék. A lapokból, mint valami

szószékről, folyton hall az a hívő mindenfélét. A pap előtt nem lehet tehát közömbös, hogy e lapok milyen elveket s tanokat hirdetnek s így a kath. hírlapsajtó terjesztése a híveknél mintegy provoziója a keresztény politikai gondolkodásnak. A pap támogatását a kath. sajtóra nézve a nagy Windhorst eme szavakba foglalta össze: aboniren, inseriren, korrespondiren. Ezt az adót a kath. hírlapi sajtónak minden papnak meg kell adni, ha XIII. Leó 1889. október 15-iki intelmeinek meg akar felelni.

A katolikus közéletben számosan, különösen az egyházinál, még mindig, bizonyos előítélettel nézik azt a katolikus journalisztát; a publicisztika eme harcos tekintélyét alig méltatják valamire, alig ismerik el tehetségnek. Akárhány, a dolog velejéhez, a hírlapírás tudományához, nem értő s beképzelt nagyság fölényes pózolásal bírálkodik fölötte s alig tud belenyugodni abba, hogy az a letaksált hírlapíró a közérdekben, az elvek nagy küzdelmeiben akaratuk ellenére, tulajdonképpen az ő irányítójuk is. Hisz aki ismeri a magyar politikai, társadalmi s egyházi közélet történetét, annak tudnia kell, hogy a hírlapírók az ő cikkekkel alakították át a nemzet gondolkodásában a rendi Magyarországot modern állammá s vittek sok merev egyház-közéleti felfogásba is új akkordokat. A nagy reformeszméket, melyeket a politikus, a nemzet-gazdász, a kultúr-tudós elvetett mint magot, a hírlapíró vitte ki a közvéleménybe, az dolgozta fel s tette a közönség előtt megérfhetőkké. Ha nincs hírlapíró, aki testet s lelket adjon

a reformgondolatoknak, ma félszázadnál hátrább állnánk. Egy-egy nagyobb kaliberű újságcikk sokszor irodalmi termék s művészi alkotás a stílusban és gondolkodásban. Es bizony nagyobb befolyást gyakorol, nagyobb gyakorlati értéket dob be a közéletbe, mint akárhány akadémikus s csak szűkebb körben olvasott tudományos mű.

El kell ismerni minden fórumon, hogy a vérbeli újságíró, aki alatt az irányító politikai, a publicisztikai írók értem első sorban, olyan tehetség, akinek nem elég, hogy szakmájában (politika, szociológia, kultúrologia) tudja, ismerje resszortjának anyagát, hanem, hogy megtudja azt írni is. Nagy áttekintő, nyomozó, átölelő s informáló tehetségbeli erővel kell bírnia, hogy az érdekllett s érintett kérdésben átható s irányító legyen. Aki évek során gyakorolja, annak az ő hírlapírói szakmájában, stúdiumában egyetemessé válik tudása. A hírlapíráshoz tehát nemcsak készülség, tudás s emelkedett gondolkodás, hanem az elmének nagyfokú fegyelmezettsége is szükséges, párosulva természetesen az elvi meggyőződés puritánságával s függetlenségével. Éppen azért, nincs visszataszítóbb s a hírlapíróra dehonesztálóbb, mintha elveit, tollát áruba bocsátja s köpenyeget fordít, élemedett korban vallott meggyőződését cserre-bere tárgyává teszi. Az újság változtathat irányt, de teljesen új emberekkel, új gazdával. A hivatásos publicista azonban kell, hogy semper idem maradjon. Másként súlyából, becsületéből veszít s csak árt a hírlapírás tekintélyének s tisztességének.

Amint támogató hadsor áll a kath. hírlapi sajtó mögött, akkor a katolikus s vérbeli hivatásos hírlapírónak szárnyai megnőnek, szava, mint valami harsona, messze széthangzik s hivatása súlyát átérezve, igazi bajnoka lesz a keresztény publicisztikának.

A katolikus hírlapíró feladata a háború után nagyon meg fog sokasodni, mert a küzdelem a liberális szélső áramlatok s kereszténység között alig volt valaha is nagyobb, mint lesz a világháború befejezésével. A világháború nagy eseményei s férfiai erejükkel csodálatra indítanak bennünket, de mint következmény azok a változások s átalakulások lesznek örökké fontosak s az egész közéletre kihatok, melyek a népek nézetvilágában s életében forrongásszerűen végbemennek. Ezek lesznek a látható okozatok.

Az új gondolat és életfeltételek megteremtését, a modern tudományos s közgazdasági berendezkedéseket a keresztény világnézettel, mint alaptenyezővel kell összhangba hozni. Az igaz, egy ideig a háború előtti politikai s társadalmi felfogás még nagyon erős lesz s így az új kialakulási eszme, mely helyettesíteni akarja, az átmeneti időben erős harcnak lesz kitéve.

De amint beleplántálódik a tömegek lelkébe, inspirálni fogja intézményeinket.

Ebben a titáni küzdelemben a katolikus hírlapírásnak selypíteni, susogni, mozogni mit sem ér. Nem a küzdelem kikerülése, hanem a keresztény tan gyakorlati beillesztése a nagy alakulásokba, lesz a hivatása. Ha a katolikus hírlap-

írás az égető katolikus ügyeket kikerüli, azt de-
 rékon nem ragadja: ha az ellenfél zömét fel nem
 keresi s a táborhelyet kerülgeti; ha csak kendőzi,
 simogatja az égető napi kérdéseket, akkor fölös-
 leges s életerő nélküli a katolikus hírlapírás. A
 gyáva hírlapírással, a színtelen elvi védelemmel
 kielégítjük a liberálisokat; a katolikus hitigazság-
 nak, illetve világnézetnek azonban lejáratói ma-
 radunk s az ellenfél falain még rést se törünk.
 Kisebb rossz nem írni s hallgatni, mint hűtelenül
 írni. A katolikus hírlapírás jelszava csak az evan-
 géliumból merített lehet: Clama! quasi tuba ...
 et ne cesses! Kiálts mint a harsona és ne en-
 gedj! Isteni elvi kérdésben nem lehet engedni. A
 katolikus hírlapírás ha fél, hasonló a bibliai Ge-
 deon elbocsátott fegyvereseihez. Az ilyen hirlap-
 írást, különösen mikor a katolikus hírlapírót sok-
 szor intra muros, e falsis fratribus is gáncs,
 denunciatio és mellőzés várja, – nem hívta az
 Isten a katolikus sajtó porondjára.

Tiszta, nyílt mezőn kell tehát a magyar kato-
 likus hírlapírásnak állani a háború után is- Ha
 Isten ügyéért küzd, ha a keresztény politikát
 akarja szolgálni, nem szabad opportunistának
 lenni. Az alku minket gyöngít s az ellenfélt erő-
 síti. A környező mélységek s örvények dacára,
 a katolikus hírlapíró hisz a krisztusi fényben, a
 magasságok fölé törekszik s hangoztatja: Uram
 én kitartok melletted. Éppen azért operamini,...
 mert bizony reánk sötétedik ...

A háború s a katolikus hívek egyházi autonómiája.

A háborút követő politikai, egyházi, közgazdasági s kulturális tennivalók között utóbbi időben ismét sűrűbben halljuk a katolikus autonómiát hangoztatni. A katolikus népszövetség formális akció indítását határozta el, a jászóvári premontrei prépost bátor, átgondolt s az egyház szellemének megfelelő, nagyszabású kezdeményezésére. Mintha éreznék az autonómiát sürgető katolikus társadalom, hogy a háború után nagy összeszedettségre s erőtömörítésre lesz szüksége minden intézménynek, különösen olyan nagy hit-es erkölcsi intézménynek, mint a katolikus egyház. A háború levő erőket csak összehangolva, összeműve, szervezett egységekben lesz képes az egész katolikuság javára a vallásos élet mélyítésére és a kulturális alkotások fokozására beilleszteni. Mert mi a katolikus hívek autonómiájának tulajdonképpeni feladata? Hármass feladata van. Első sorban közegül szolgálni az apostoli király főkegyúri jogának gyakorlásában. Másod sorban a katolikus egyház vagyonát, iskoláit s szabad-

ságát biztosítani, azok kezelésébe támogatólag befolyjni. Harmad sorban a világi híveket az egyházi tevékenység terére ráirányítani, hogy az egyházat kulturális s társadalmi munkájában intenzívebben támogassák. Mint Zichy Nándor egyik beszédében jelezte: „A magunk ügyeinek és az azok fölötti rendelkezési képességnek birtokában lenni, ez az autonómia.” Az 1848. XX. t.-c. 2. §-ában kimondott vallási jogegyenlőség a kath. egyházra ez ideig nincs végrehajtva. Vagyonára s iskoláira sóváran néz a liberalizmus, rákacsintanak a többi felekezetek is, melyeknek rivalitása szítja az autonómia ellen a hangulatot. Az utolsó kongresszus óta autonómiai mozgalmaink csak akadémikus jellegűek, jólehet minden új kormány programjában benn volt. Ezért mondotta néhai Ugrón Gábor 1900-ban az autonómia zárüléséről, hogy temetésről jön, az autonómia díszes temetéséről. Ne feszegessük most az állítólagos nehézségeket, melyek a magyar katholicizmus eme közel 70 éves nyílt kérdését s jogos aspirációját oly bántó módon hátráltatják. A legnagyobb nehézség az, mintha az illetékes fórumok egyike vagy másika, hatalmi szempontból nem akarná. Erre már több, szinte rekrimináló hang kiáltott be a katolikus társadalom várakozó hangulatából, mert tájékoztatva mai napig sincs, hogy hol, melyik zátonyon felekük meg minduntalan az autonómia. A háborúnak kellett jönni, hogy a leányzó felébredjen. A háború után bekövetkező általános demokratikus szellem megnyerése tolta előtérbe annak szükségét,

hogy a 12-ik óra elérkezett, itt az utolsó idő, hogy minél több köteléssel fűzzék a híveket az egyházhoz s belterjesebbé tegyék a lövészárokban megroppant lelki életet.

A háborúban teljesített szolgálatok nagyban emelték az emberértéket. Az egyén, aki eddig csak szám volt, most tettekkel tényező erő lett, melyet minden intézmény s szerv lekötni s megnyerni iparkodik saját speciális érdekeinek értékesítésére. Az egyházellenes világnézet intézményei nálunk is minden tényezőt felhasználnak hatalmas hálózatuk biztosítására. A szabadkőművesektől alapított, élesztett vagy kitartott különféle egyesülések, a társadalomtudományi cégér alatt működő, szabadgondolkodást terjesztő csoportosulások és a szociáldemokrata szervezetek nem csinálnak titkot belőle, fennen hirdetik összejöveteleiken s sajtójukban, hogy a háború után nagy agitációs munkába fognak, az uralkodó „felekezetieskedést” szító intézmények ellen, amik alatt természetesen a katolikus intézmények értendőek. Első sorban az intelligenciára vetik magukat, hogy ennek lelkületét lekössék s eltávolítsák a vallásos irányzattól. Éppen azért fel nem tételezzük az illetékes katolikus intéző körök részéről, hogy ellensúlyozásul fel nem használnának, ki nem aknáznának mindent, ami új tónust, új levegőt, új érdekszövetséget vinne be a katolikus világiak s a papság demokratikusabb közösségébe. A nagy szociális erőt, ami a katolikus egyház egyik ereje, ápolni s érvényesíteni kell, hogy a kath. egyház súlya s hatása a lelkekben, annak

egységes propagatív ereje mindjobban kiemelkedjék. Ez, ebben a nagy mérköző küzdelemben nem pusztán a papság ügye. Ez minden katolikusnak, világinak s egyházinak egyaránt érdeke. A tanító s tanuló egyház egy testet képez. Ha támadják, egyesült erővel kell az ellenáramlat ellenében összefognia. A vallás érdekét, mint nemzeti lét-fentartó alapot minden katolikusnak egyformán szükséges védenie. A nagy küzdelem, mely a háború után a szellemeket foglalkoztatni fogja, a világok harca lesz. A hívő s a keresztyén világnézet, a hit és a hitközönyösség, sőt bizonyos rétegekben a hitetlenség küzdelme az emberlélek meghódításáért. Ehhez képest, ha a katolikuskat összefogó és összekötő gyakorlati fontos szervről, az autonómiáról szólunk, a háborút követő nagy munkában az autonómiát főképpen az egyházi s világi hívek szempontjából kell tekinteni. Amidón a tanító egyház a híveket az autonómiába bevonja, mintegy az idők változó stílusának tesz beilleszkedő engedményt.

Fogalom s jogi zavar elkerülése miatt előrebocsátjuk, hogy amidón katolikus autonómiáról beszélünk, nem a tanító egyház, hanem speciálisan a világi hívek autonómiájáról van szó. Arról a részesedésről és megosztásról, melyet a püspöki kar, az egyházi vagyon, az alapítványok s iskolák kezelésében, a főkegyúr pedig kegyúri jogai gyakorlásában az autonómiának átenged- Kánonjogi értelemben magának az egyháznak nincs szüksége autonómiára, semmiféle jogállam

nem adhat neki autonómiát, mert az egyház mint ilyen, isteni jogon, maga is szuverén hatalom s így cselekvési, rendelkezési szabadságát, nem származtathatja semmiféle más hatalom, pl. az állam engedélyezésétől vagy megadásától. Az állam azonban támogathatja az egyházat, pl. az autonómia megalkotásában is s ezzel elősegíti annak külső működését; amint viszont az egyház támogatása is előmozdítja az állam erkölcsi s kulturális fejlődését. Es a miként az állam, szintén mint szuverén hatalom, alárendelt testületeinek pl. családi, városi, megyei és tartományi autonómiát engedélyezett vagy adott, úgy az egyház is biztosíthat tőle függő intézményeknek, pl. káptalanoknak, szerzetesrendeknek, uralkodóknak, kegyuraságoknak bizonyos önkormányzati, tehát autonómikus minősítvényeket s így engedhet világi híveinek is külső vonatkozású ügyekben bizonyos fokú befolyást. Természetesen különböző mindkét hatalomtól engedélyezett autonómia is. Az államhatalom ugyanis az alkotmány alapján a nemzettől ered, az egyházi viszont közvetlenül az isteni alapításra vezet vissza származását, isteni tekintélyen alapszik s föltétlenül a pápával s a vele egyesült püspökökkel van összekötve. Az állami életben működő autonómia szervek tulajdonképen *jure proprio* az alkotmányból fejlődtek s sokszor magát az államot is irányítják, például megyék, városok; az egyházban létesíthető autonómia ellenben az egyház isteni alkotmányának legkisebb csorbítása nélkül, csakis némely nem kánoni, tehát külső vonatkozású

ügyeket foglal magában, melyeket a püspöki kar átruházás útján, *jure delegato* megoszt a hívekkel, anélkül, hogy erre kötelezve lenne. Ez az autonómia azután lehet: 1. országos, melynek hatáskörébe a kormány által napjainkban kezelt ügyek mennének; 2. helyi (megyei és egyházközségi), mely a helyi egyházi vagy az iskola kezelése tekintetében állana a püspök rendelkezésére és segítségére.

A római katolikus egyház szervezetének szigorú szemmeltartásával a katolikus hívek autonómiájában a hatáskör tekintetében, határvonalat kell állítanunk azon ügyek között, melyek a világiak hatáskörébe nem engedhetők s amelyek viszont oda utalhatók.

Nem tartozhatnak az autonómia hatáskörébe a dogmatikus s kánonjogi természetű ügyek, a rendi s joghatósági hatalom (*potestas ordinis et jurisdictionis*), melyek az egyház tanításait s alkotmányát sarkalatosán érintik. A Schlauch Lőrinc, báró Hornig Károly és dr. Steiner Fülöp püspökök együttesen, Vaszary Kolos bíboros-hercegprímás, Steiner és Ivánkovits János püspökök annakidején külön javaslatban foglalkoztak azzal, hogy az autonómia elé mely ügyek utalhatók s melyek nem. Ezen memorandumok értelmében, a világi hívek az autonómiában nem gyakorolhatnak: rendi hatósági, törvényhozó, kormányzó s bírói hatalmat, mert ezek hierarchikus jogosítványai az egyháznak s papi fölszenteléssel, fölhatalmazással járnak, melyekre a világi hívek nem képesíthetők. Negatív alapon

tehát a világi hívek elé sohase utalhatók a következő ügyek:

1. A magyarhoni katolikus egyháznak összeköttetése s közlekedése a Szentszékkel. 2. A hit- és erkölcstani kérdések tárgyalása; az egyházi törvények, pápai, zsinati vagy püspöki, egyházkormányzati joghatóságból folyó határozatok, avagy rendeletek fölülbírálása, vagy el nem fogadása. 3. Az egyházi szószék, a káté s egyáltalán a vallástanítás módszere; a hittanárok és hitoktatók alkalmazása és fölmentése püspöki hozzájárulás nélkül; a papnevelő-intézeti tanítás, tanulás s nevelés rendszere, az ezekben működő személyek alkalmazása és fölmentése. 4. Liturgikus kérdések és cselekmények tárgyalása. 5. Az egyházi fegyelem tárgyalása és gyakorlása, fenyítő büntetések alkalmazása. 6. A püspöki és magánkegyuri, úgyszintén a szabad adományozása plébániák betöltése; plébániák, önálló lelkészek, káplánok felállítása s megszüntetése; szerzetesrendek, társulatok, testvérületek (Kongregációk), úgyszintén segédlelkészek körüli intézkedés.

Pozitív alapon viszont a világi hívek autonómiájának hatáskörébe bevonhatók s átutalhatók azon ügyek, melyek az egyház dogmatikus s kánoni akadályaiiba nem ütköznek, a hierarchiai szervezetet nem érintik. Ezen alapon az autonómia hatáskörét azon ügyek alkotják 1. a melyeket ő felsége az apostoli főkegyuraság címén, a minisztérium útján gyakorol. 2. a melyeknek intézésére a püspöki kar

delegálja s 3. azon jogok, melyekben az állam az autonómiát mint egyesületi testületet részesíti. A főkegyúri jog tekintetében tehát az autonómia: a) A főpapi méltóságra kinevezendő személyeket, hármassal propozícióval, a minisztérium útján, az ország primása s püspöki karának véleménye kíséretében a főkegyúrhoz fölterjeszti. A szerzetes-rendek apátjainak s prépostjainak jelölését ugyancsak fölterjeszti, b) Átruházható a felügyeleti jog, az egyházi javak és alapok kezelésére, c) Véleményezési jog a kánoniak betöltésére, a nagyobb egyházi javak megterhelésére, vételére vagy eladására, d) Kezelési s rendelkezési jog a vallás és tanulmányi egyetemi alapok tekintetében, e) A nagyobb egyházi javadalmak leltározása, kezelése s átadása az utódnak, f) A tanulmányi alap által fönntartott vagy segített főiskolák s középiskolák tanügyi igazgatása, a tanártestület kinevezése, nyugdíjazása, fegyelmi eljárása.

2. A püspöki kar delegálhatja az autonómiát: a) Az egyházi, birtokok kezelésére; az istentiszteleti, nevelési s tudományos alapítványok ellenőrzésére a püspöki jogok megtartásával, b) Az iskolák tekintetében, a törvényszerinti népoktatási intézetek vezetésére s a katolikus középiskolák ellenőrzésére, c) Egyházmegyei tanítói nyugdíj- és segélyalap kezelésére.

3. Végül az állam részesítheti az autonómiát bizonyos jogokban: a) megadja neki új szerzésekre a tulajdonszerzési képességet, vagyis a

jogi személyiséget, b) Följogosítja bizonyos mértékben, az egyházi adó kivetésére. Az egyházi vagyon megadóztatására már pápai engedély kell.

Elegendő tehát a tér, mely a hívek gondjait, érdekeit s érzelmeit az egyházhoz fűzi. Az egyház külső ügyeinek, vagyonának, alapítványainak, nevelésének s oktatásának gondja szép tevékenységi kört biztosít s elég alkalmas arra, hogy azon támogatás, melyet azelőtt az egyház az államtól élvezett, a katolikus hívek tömegében birja ezentúl erős gyökerét.

Az 1897-iki autonómiai választásokat elrendelő primás körlevél az autonómiának az állami mindenhatóság ellen való védelmét jelöli meg, midőn hangsúlyozza: „Ezen nagyfontosságú hatáskör a katolikusok bizalmiférfiakra ruházva, megadja a katolikus egyháznak azon függetlenségét, önállóságát az állammal szemben, melyet a törvény által bevett keresztény felekezetek már régtől fogva élveznek.”

A laikus elemnek bevonását Prohászka Ottokár püspök is védelmi tényezőnek tekinti, midőn „Híveket az egyháznak” értekezésében többek közt azt mondja: „az egyház védőivé neveljük őket.” Az egyháznak elsőrendű érdeke, hogy a vele esetleg ellenséges hatalommal szemben, szabadságának biztosítására védőket kapjon. Az autonómia pedig az állami hatalmat ellensúlyozza a szabadság nevében. Amint valamely intézmény jogosítványait szélesebb rétegekre kiterjeszti, az már érdekeit közössé teszi s önönmagát erősíti. Ha tehát az egyház, a

felekezetlen állam helyett, a híveivel osztja meg külső vonatkozású ügyeit s a sacerdotium a populussal szövetkezik, az a hívő, az eddiginél jobban fogja érezni, hogy ő is tényező, az egyház érdeke az övé is s öntudattá lesz benne, hogy az egyház ügyét sajátjának tekintse s meg fog benne szünni az inferioritás látszata. Nem állítom, hogy az autonómia nélkül nincs egyházas érzés, hogy az lenne azon csodaszer, mely egyszerre mindent meggyógyít. Csak azt hangoztatom, hogy az autonómia mindenesetre egyik főbb gyakorlati eszköz, mely az egyházas érzést emeli, nagy tért nyit a hívek öntevékenységére s ezzel tényleg az egyház védelmére segíti nevelni a híveket.

A védelmi irányra nézve a híveknek az autonómiába való bebocsátása az egyház társadalmi erejét, kihatását is növelni fogja. Akik a sáncon kívül vannak, azok nem igen melegednek mind föl a sáncon belül lakók iránt. Pedig társadalmi erőgyűjtés, mint a németországi, belgiumi példa mutatja, a katolikus öntudatnak melegágya. Panaszkodunk a hívek és papok kölcsönös hidegségén, egymástól való elszigeteltsége, az összetartozás érzésének hiánya miatt. A világi hívő fél nagyobb része fél a klerikális jelzőtől, a katolikus mozgalmakban való részvételtől fázik. Ennek megszüntetésére az autonómia azért kínálkozik alkalmas eszköznek, mert a világi híveknek egyházi érdeklődését, az a befolyás fogja ébren tartani, melyben egyházunk világi vonatkozású ügyeiben részesülnek. Az állam he-

lyett a hívek közössége lesz az a vezető sodrony, mely villamos áramként mozgatja katolikus karitatív, szociális s közművelődési intézményeinket. Ez érdekközösség révén a közszellem ébren lesz s anyajeggyel jelöli társadalmi műveinket. Köztevékenységünkre éltető hűs levegő vonul át s az a katolikus világi kedvet fog kapni az egyházi élethez. Az egyház szabadságát hívei segítségével is intenzíve védheti. Mert akinek jogokat utalunk át, abban öntudattá válik, hogy az adományozó érdeke az övé is. Míg ez az öntudat fel nem ébred, addig egy nagy közérdeknek megvédéséről nem lehet szó. A jogmegosztás felfegyverezi lelkében a világi hívet: ahol jogokat adnak, ott bajnokokat nevelnek, hogy legyen az egyház szabadságának az ellenséggel szemben páncélfala. Mi is itt vagyunk, mi is intézkedünk... ez az érzés fakad az autonómiából a papságra s a hívekre nézve. Ennek tavaszi melegétől eloszlik a téli fagyos gondolat: nekem itt semmihez semmi közöm. Nem kell félni a hívek bevonásától. Ha félünk, ez annak a látszata, hogy nem tudja a papság lelki bátorsággal hitre, köztevékenységre nevelni híveit és féltjük az egyházat híveitől, ami bizalmatlanság önmunkánk iránt is. A hatáskör korlátaira s a képviselőikre nézve különben is ott van a szervezet és a szabályzat. Ha a hívek bevonatnak az egyház külső ügyeinek intézésébe, befognak lépni a katolikus egyletekbe, társulatokba, hogy innen a családokba és a közéletbe vonuljon a katolikus szellem.

Nagy előnyt nyújt a vagyonkezelésnek a hívekkel való megosztása mellett, főleg a vagyonerőgyűjtés szempontjából az is, hogy az önmegadózással, melyben az egyházi nagy javadalmak előljárnának, az egyház újabb erőforráshoz jut, melyekkel az autonómia föladatát első sorban az iskolákban s másodsorban az alsó papság arányosított anyagi ellátásában viheti nagyobb mértékben előre. „A vagyoni kérdés” – mondja Forster Gyula – az autonómia sarkpontja.” Benne lesz meg azon szervezetünk, mely alá az egyházi vagyon mint jogalanynak védelmébe helyezhető; másrészt lesz egy újabb jogi preservatívunk az egyházi vagyon gyakrabban kísértő szekularizációja ellenében.

Bármennyire vindikálja is az állam az egyházi vagyont és alapítványokat, a német birtok és tulajdonjogi (ager publicus) fejlődés és hűbérrendszer alapján állami közvagyonnak, ez nemcsak az egyház érdeke, de állami jogrendszerünk törvénye miatt is tarthatatlan állítás. Amikor ezen vagyont az egyház megkapta az alapító királyoktól, Magyarországon Nagy Lajos királyig, a határon s mocsarakon kívül nem is volt állami vagyon. A föld a király magántulajdonává vált már az első foglalás után. Az állam annyira nem volt vagyoni jogi alany, hogy felségárulás, vagy kivándorlás esetén a birtok nem az állam, hanem a királynak tulajdonába szállt vissza. A hűbériség osztott tulajdonjogát se ismerték törvényeink. A magyar vagyoni jogi törvény szerint a tulajdon a leszármazás (descensus) útján lett továbbítva a

családra. Az Árpád-házi királyok adományai, a kiktől az egyházi vagyon nagyobb része származik, a descensus joghatályával adattak s örökös tulajdonjogot (haereditas) képeztek. Az alapok és alapítványok jogalanyiságát törvény állapította meg, mely a magyarországi katolikusok egyetemét jelöli meg jogalanynak. A katolikus világi hívek tehát egész nyugodtan és joggal bevonhatók a vagyoni és alapítványi kezelésbe. Sőt bevonásuk a politikai elvek szerint változó állami fölfogással szemben erőssége lesz az egyháznak.

Egyházi érdekből nagyon fontos s az egész autonómia ügykezelésére nézve pedig elhatározó, hogy az autonómiai képviselők az egyház által megkívánt olyan kellékekkel bírjanak, a melyek nélkül senki se lehet autonómiai képviselő. A kath. egyházhoz való tartozás nem lehet elegendő kellék arra, hogy valaki autonómiai képviselő, vagy akár egyházmegyei s egyházközségi tanácsos legyen. Amerikában pl. az egyházi bizottságnak csak olyan katolikus lehet tagja, aki a templomban ülő helyet bérel s legalább húsvétkor a szentiségekhez járul. Az autonómiában csak vallásos, egyházas érzületű ember foglalhat helyet, aki külső életében elismeri s követi az egyházi törvényt. Különös is volna, hogy egy olyan szervezetnek, melynek célja a keresztény társadalmat szolgálni s védeni, olyan vezérlő tagjai lennének, akik nyílt ellenségei saját egyházuknak, ellenségei a hitvallásos tanügynek, a valláserkölcsök nevelésnek, szabadkőművesek s a házasságukat egyházilag nem kötötték meg. Ha véletlenül ilyen kerülne be, az

egyháznak vétó jogának kell lenni ilyenek az autonómia képviselőitől való kizárására s e jogot a szervezési szabályzatban expressis verbis szükséges feltüntetni. Az állam se ad bizalmi vagy kitüntető állást olyanoknak, akik az államhatalommal ellenséges törekvéseket vallanak.

A világi elemre nem lehet közönyös annak a vallási indifferenzizmusnak terjedése, mely a társadalmi rendet fölforgatással veszélyezteti. A szocáldemokrácia nemzetközi s vallástalan iránya nagy társadalmi réteget pusztít, a fönnálló rend ellen tör s úgy a faji, mint vallási jelleget kiakarja a nemzetből irtani, a történeti magyarság elnemzetietlenítésére törekszik. A szabadkőművességtől irányított többi, úgynevezett „intellektuel” mozgalmaknak is ez a céljuk. Éppen azért az autonómiában a világi elem a társadalmi rendnek egyik fő támaszát fogja birni, a mennnyiben az abban megnyilatkozó jognak, szabadságnak s érvényesülésnek biztosítékával be fogja látni, hogy a vallásos társadalom megvédésében részt venni neki is eminens kötelessége. Egynek érezvén magukat a világiak, a külső vonatkozású ügyekben a pappal, nemcsak a papságnak, hanem a világiaknak is érdeke lesz minden fölforgató szellem és áramlat ellen küzdeni. A hívek állásfoglalása ellensúlyozni fogja a katolikus egyház elleni támadásokat. A hívek be fogják látni, hogy a papság ellen intézett támadások után a polgári társadalom ellen való akció következik a fölforgató áramlatok részéről. A világi elemnek ép azért

saját jól fölfogott érdekében egyik hathatós garanciája az autonómia. Társadalmi békéjének és szellemi haladásának egyik lényeges eszköze lesz, ha bevonul az autonómia sáncai közé s mint tényező szerepel a vallásos élet megerősítésében. Ha nem akarja a polgári társadalom, hogy megroppanjon biztosságának bástyája, akkor két kézzel kell megragadnia az autonómiát. A világiak részvétele az egyház ügyeinek intézésében ellensúlyozni fogja a fölforgató vallásellenes irányzat terjedését s a világiak maguknak építenek tulajdonképpen sáncokat, ha a keresztény társadalmi rend védelmére szövetkeznek az egyházi elemmel.

Legyen tehát gyakorlati elv: nyissunk tért a világiaknak az egyházi tevékenységre, foglalkoztassuk őket az autonómia útján közvetlenebbül az egyház ügyeivel. A felsőbb papi körök tartózkodása az autonómiától, ellankasztja azt a laikus világot, mely szeretne az egyházi életben részt venni és annak bizonyítéka, hogy az egyház fél saját híveitől. Az nem ok a tartózkodásra, hogy más országban még nincs meg. A király apostoli kegyúrsága miatt, oly speciális helyzete sincs máshol az egyháznak, mint Magyarországon. Ne csak mi utánozzunk mindig másokat, hanem támadjon a magyar szellemben is olyan új gondolat, melyet mások utánózhatnak. Nagyítás s önámítás nélkül lehet állítani, hogy a laikus közönség az autonómia felpozsztító tevékenységétől kedvet, lelkesedést merít a katolikus élet egyéb műveinek létesítéséhez. A késedelmezés az autonómia terén azt a látszatot kelti, hogy az egyház túlzó optimista;

világi vonatkozású hatalmában minden külső támogatás nélkül is önhittén bízik; a jelen állapotokkal szemben a tolerari posse álláspontjára helyezkedik s nem látja oly sötétnek a helyzetet, mint az autonómiát sürgetők. Félő, hogy ilyen fel fogás, mely emlékeztet az egyház politikát megelőző 70-80-as évek petyhüdségére s elbizakodottságára, most is azzal fog végződni, mint a 90-es években. Amikor éppen azért, mert nem szervezkedtünk idejében az előttünk tornyosuló fellegek láttára, rajtunk ütöttek az egyházpolitikával. Vagy mint Csernoch János hercegprímás mondotta 1909-ben, a katolikus nagygyűlés alkalmából Szegeden: „Úgy állottunk ott, mint egy olyan hadsereg, – mely csatát veszített.” Ha a háború tömeglélektanából felocsúdva, nem tanulunk, félő, hogy majd akkor fogják az autonómiát megcsinálni, amikor az egyházi vagyonnak s a katolikus iskolának már roncsai lesznek kezeink között. Csernoch János hercegprímás az idézett szegedi katolikus nagygyűlési híres záróbeszédeiben mondotta az autonómiáról azt a jóslatszerű igazságot: „Csak akkor fog valóvá válni, midőn nem részleges, hanem teljes verességet szenvedtünk s mikor már a világi híveknek sem lesz mit védeniök.” Az egész autonómia tulajdonképpen a jövőre való tekintésnek az ügye. Az energiákat a jövő számára akarja biztosítani s működésbe hozni. A katolikus egyház nálunk a tétovázással, a huzavonával, az úgynevezett splendid isolation-nal már elégszer

megjárta. Itt 12-ik óra, hogy ne 40–50 év előtti, a hatalom fényességétől kápráztató szemüvegen nézzük egyházi közügyeinket, hanem a jelen viszonyok mesgyéjén állva, tanuljunk s okuljunk a múltból. Igyekezzünk intézményeinket úgy körülbástyázni s vértetni, nehogy az eső után jöjjön a köpönyeg. Hogy eme aggodalom ne teljesülhessen, fogjon össze minden tényező, legyen a rég vajúdó, annyira már megérett autonómia igéjéből végre test.

Éppen azért tanácsos az ügyet ébren tartani. A püspöki kar legutóbbi tanácskozásán újabb lépést tett, melynek eredményét a katolikus közvélemény érdekléssel várja. Tanácsos lenne gyűléseken a megválasztott autonómia képviselőt cselekvésre felhívni. Van egy fonál a világon, amelynek vége akad: a türelem fonala. Ha ez elszakad, félő, hogy szálait a katolikus világi közönség maga fogja összebogozni.

A háború s az új birtokpolitika.

A magyar föld nagyon divatba jött népszerű s életkérdéses téma lett. Az országgyűlésen, a hírlapsajtóban s a szakmunkákban az agrár reformokat, mint a háborúval kapcsolatos államszocializmus gerincét hirdetik itt is, ott is. Politikusok, egyházi s világi vezéregyéniségek, nagy gazdák, ipar- s bankbárok egymásután adják le nyilatkozatukat arról, hogy miképen képzelik az új magyar földbirtok-politikával a nemzeti izmosodást biztosítani. És minden okoskodás meg-egyezik abban a végső következtetésben, hogy a föld termelő erejének fokozása, gazdasági megúj-hodásunk s ezzel jövőnk alapja. Ez a nagy igazság különben nem új dolog. Csak a háborúval járó óriási gondok és terhek állították újra előtérbe, amikor a háborús 25-30 milliárdos adósság ter-hére s a hazáért küzdő hősök helyzetének javítá-sára alapot keresünk. Most érezzük, hogy a mező-gazdasági modern haladás nálunk mennyire hát-térbe szorult. A háborúnak kellett jönni, hogy itt járó németek útmutatására, meglássuk az irigyelt magyar földnek nagy erejét s kész-tessük áldott képességének kiaknázásával oly

berendezkedés fokozására, hogy egyrészt a ránk nehezedő háborús terheket elviselni, másrészt a hősök, az elesettek s a rokkantak tűzhelyét megmenteni segítsen.

Az új birtokpolitika jelszava: minél többet termelni! Sok szó esik a nagybirtokról s kisbirtokról, a bankbérletről s a parcellázásról. A nagytőke mintagazdaságokat hirdet s üzemi hitelt akar adni a közép és kisbirtokosnak az albérletekre. Vállalja a nagybirtok bérletét s nagy befektetést ígér a belterjes üzemformára. Mivel a föld előkészítésében, a termény ápolásában s betakarításában, a munkaerőben stb. a gépeknek s ezekkel a gőz, a motoros erőnek elhatározó szerepük van, a nagy gazdaságok óriási előnyben vannak a kis gazdaságok fölött. Viszont az is tagadhatlan, hogy Magyarországon a nagybirtok elég túltengő s a birtokelosztás aránya nem egészséges a közép- és kisbirtok fejlődésére. Az új birtokpolitika tehát, amidőn több termelést sürget, egyben már szociális szempontból is a közép- és kisbirtok segítségére kell, hogy siessen. A birtoktagozás, a támogatás, a modern gazdasági nevelés még nem elegendő feltételek. A közép, főképen a kisbirtokos osztály nemzettartó pillére az államnak. Erősítésére tehát meg kell adni a szükséges feltételeket. E feltételek abban állanak, hogy a házi kezelésű nagybirtok, mely a súlyosodó munkásviszonyokkal a rája váró terheket sok helyen amúgy se fogja igen elbírní, nagy forgó tőkéje is szórványos, önönmagát decentralizálná a birtokbérlettel, s részben az eladással is. De ne egye-

nest bankokkal, hanem magukkal az érdekeltekkel. A bankbérlet legtöbbször kihatást jelent s a bankok bérlet-tevékenysége mint a képviselőházi s egyéb gazdasági intézmények tanácskozásai igazolják, csak nagy ellenakciót provokálnak a gazdasági életben a nagy tőke ellen s a plutokratáknak a birtokos osztály verejtékéből nagy, fáradságnélküli jövedelmet produkálnának. A birtokpolitika keretében nem lehet mellőzni az egyházi birtokkezelés reformját se. A másfél millió hold katolikus egyházi birtok (a többi felekezeteké $\frac{1}{2}$ millió hold) a földkérdés megoldásánál nagy súllyal bír a több termelésre nézve. A több termeléshez kellő hozzáértés s vezetés, megfelelő munkaanyag s szükséges felszerelés szükséges. Színvonalon álló investíció nélkül nincs intenzív s modern üzemű gazdálkodás a legkiválóbb tisztikar mellett se. Hogy az egyházi birtoknál ebben legtöbb helyen nagy hiányok vannak, az tagadhatlan nyílt tényállás. Nem keresik az investícióhoz a megfelelő arányú tőkét, sokszor a kedv is hiányzik hozzá. Nem alakult ki még általánosan az a tendencia, hogy tulajdonképpen nem az egyéni célra, hanem az intézmény javára kell gazdálkodni. Még mindig megelégednek sok egyházi birtokon azzal, hogy csak a javadalmas szükségletek igényét fedezzék. Ami különben a magyar földbirtokos osztály általános betegsége. De hogy mennyit s mit lehetne még abból a birtokból kihozni, hogy a jövedelemfokozással mennyi kultusz és kultúrcél juthatna erőforráshoz, hogy a birtokhoz nemcsak a java-

dalmasnak, hanem az egyházi s állami érdekek is köze van, az még sajnos nem alakult ki az egész vonalon otthonos gazdasági rendszerré. Éppen ezen jelenség miatt látjuk, hogy a most folyó birtokpolitikai eszmecserékben s munkákban, nagyobb részben elég jóindulattal s élénk érdeklődéssel foglalkoznak az egyházi birtokpolitika jövőjével is, az ahhoz kötött nemzeti, kulturális s szociális érdekek szempontjából.

Ezen bajok megszüntetéséhez a pénz, tehát tőkés szükséglet igénybevétele áll elő. A modern intenzív gazdálkodáshoz szükségelt nagyobbarányú ipari üzemmel kapcsolatos investíciót amortizáció útján esedékes kölcsön útján lehet megnyerni. Ha több helyen a javadalmi törzsvagyon erre nem lenne elég, tanácsos felhasználni egyházi alapítványi kölcsönt is. Necsak egy javadalmas, hanem az utód is viselje a nagyobb befektetés terhét, amely a cél érdekében amúgy is meghozza a hozott áldozat arányában annak gyümölcsét. Egyházi szociális s nemzeti érdeket kell együttesen szolgálni az egyházi birtokpolitikának. Ki kell elégíteni azt az egyházzszociális érdeket, hogy a sokkal jövedelmezőbbé teendő egyházi birtoktöbblet jövedelméből az egyházi állások javadalmazásának igazságosabb beosztású arányai érvényesüljenek. Segíttessék vele az arra méltó lelkészkedő papság és iskoláink anyagi javítása. De nemzeti szempontból viszont az az érdeket kell szolgálni, hogy az egyházi birtok egyházi keretben s magyar kézben maradjon, nehogy az esetleges bérleteket a hadsereg szállító „új földesurak” lepjék el.

Fontos, hogy kinek kezében van az egyházi birtok. Akié a föld, azé az erő s a jövő. Óriási érdek azért, hogy a nagyobb szabású modern investícióval, mezőgazdasági iparral s fokozott állattenyésztéssel egyházi kezelésben maradjon az egyházi birtok tetemes része. Ahol azonban ez, a közgazdasági tekintetek, a kezelési nehézség, a távolság stb. miatt nem valósítható meg; vagy a vidéken nagyobb arányú a rokkantak, az apa nélkül maradt hadi családok száma, ott a birtok egy részéből, közép- és kisbirtok-bérletek alakítandók. Aminek azonban előfeltétele lenne az illetéktörvénynek törvényhozási megváltoztatása, hogy minél kisebb teherrel jusson a kisgazda földhöz. De a bérletek ne eszközöltessenek az állam útján, mert a párhatalom mindent befolyásol. Függségi viszonyba jutna úgy a birtokos egyház, mint a bérlő.

Az egyházi birtokpolitikánál felmerült azon többfelől hangoztatott vélemény is, hogy az egyházi javadalmas, mint ilyen ne foglalkozzék maga a birtok kezelésével. Elvonja ez őt magasztos vallási hivatásától s állása erkölcsi hatását is megbénítja. Hogy tehát a javadalmas szabaduljon a hivatásával össze nem férő gazdasági tevékenységtől, a birtokon adjon túl az egyház oly módon, hogy azt cserélje be állami kötvényekbe, melyek az egyházi birtok mai jövedelménél nagyobb fix jövedelmet biztosítanak. Az idea első pillanatra nem fest rosszul. Sok igazság van abban, hogy a papság az ő nehéz lelki s kultur elfoglaltságában, ne legyen kénytelen ideje s tevékenysége tekintélyes részét gazdálkodásra

fordítani. Valamint az is megszívlelendő, hogy amikor a papság igen helyesen s szociális hivatásához is méltóan a nép szövetkezeti gazdasági nevelésével foglalkozik, ne essék abba a túltengésbe, mintha azért lenne útmutató, hogy a saját gazdasági érdekeit is gyarapítsa. A pap mint rikító üzletfőnök, önző típus s reakciót provokál. Ámde, ha kötvényekbe fektetnék az egyházi birtokot, félő, hogy így felszabadult egyházi birtok az állam kezébe jut eladva, az javarészt nem a kisgazda kezébe, hanem nagyobb rész az „új földesurak,” bankok, kartellek vagy más idegenek kezébe kerülne, a kisgazdaságok agyonnyomására. A földnek megtartása szociális, nemzeti feladata s ereje az egyháznak és azt idegen kezekbe juttatni segíteni bűn nemcsak az egyházi érdek, hanem magyarság szempontjából a társadalom ellen is. Az egyházi javadalmast, eredeti hivatása intenzívebb teljesítése érdekében, a speciális birtokkezeléstől tehermentesíteni más mód van. Ez a mód a katolikus autonómia birtokkezelésével érhető el. Az autonómiában élő katolikuság egyeteme az egyházi birtoknak rendeltetését, annak közgazdasági adminisztrálását az egyesülésben rejlő erőnek megnyilatkozásával sokkal jobban fogja képviselni s megvédeni, mint az esélyeknek s hullámnak kitett értékpapír-rendszer. Ha magunk adjuk ki kezünkől a földet, ez annak lenne a jele, hogy a katolikus egyház nem tudja a földet értékelni, képtelen azzal bánni. Az autonómiában megtaláljuk a kezelési szervet. Az egyháztól függ a válságos időkben, hogy élni kíván-e

ezzel a támasszal. Senki sem tagadhatja, hogy a háborúokozta nagy világkatasztrófa a radikálisabb irányt fogja világszerte erősíteni. Így volt ez minden nagy háború után s a történelem tanúságai elől nincs kitérés. Képzeltető-e, hogy ez a radikalizmus érintetlenül hagyja-e az egyházi birtokot, az autonómia erős vára nélkül?

A nemzeti feltámadás és a háború.

Úgy érezzük, mintha a keresztény hit tanítását a feltámadásról, átvitt értelemben alkalmazhatjuk a háborúval kapcsolatos politikai s nemzeti átalakulásra is. Erő, lelkesülés, megújulás és hősiesség nélkül nem lehetünk és ezeket a háborút követő nemzet-reformáló feltámadástól várjuk. Ilyen világháború nemcsak nagy embereket termel, hanem felkelti az új alakulások, az új világok vágyát és benne látja az ember a feltámadó renaissancénak hajnalhasadását. Nemzet, mely ekkora dicső megpróbáltatásból nem kerülne ki reorganizáló s duzzadó új lélekkel, átalakító benyomásokkal, az hiába nyert kívül háborút, itthon elveszti a további csatát. Ez az itthoni csata folytatása lesz a győzelmet kihasználó, nemzetépítő küzdelemnek. Sikere attól az egyetemes felfrissüléstől függ, mely képes és harcra kész lesz a háború előtti dekadens irányzat megdöntésére. Kalapácsnak kell lenni ennek a háborúnak, melynek törésében a megújulás eszméi s a tevékeny előretörés úgy válik ki, mint ahogyan a mag válik ki hüvelyéből. Kultúrtörő ez a háború, mely az értékeket kiemeli a nemzetből s elénk tárja miért

élünk, mi által érvényesülünk, mik az erkölcsi követelmények, az ideális célok, melyek a nagy kötelességek és a jövőt biztosító szükségletek? Nagy erővel nyúl belénk eme értékekért, hogy azután azokhoz tartsuk életünket.

A háború, ez a nagy világtörténeti kockarázás elsősorban a mi nemzeti biztosságunk s fejlődésünk megszilárdítását s előre haladását kell hogy eredményezze. Amint egyfelől rettenetes rázkódtatásaival államokat, nemzeteket temetett el, másfelől viszont új állami s nemzeti alakulások alapjait rakta le. Megmutatta, hogy egy nemzet életében nincsenek változhatatlan és érinthetetlen határok. Felszínre hozta a nemzeti értékek, hivatások, feladatok és célok revízióját. Felrázta az energiát s a nemzet óriási erőfeszítést végez, hogy bevésődjék a lelkekbe a hősiesség és nagyraemeltség ideálja. Oda visz bennünket magyarokat is ez a háború a történelmi teremtések kohójához, hogy annak ércötömegéből kiválasszuk és kiolvasszuk a magyarság államfentartó képességét s e hazában vezető felsőbbségét. Ennek látható eredménye természetesen az állami lét formájának a mainál szervezettebb s egybefoglalóbb kialakulásában tör előre. Az állam egysége, szorosabb politikai organizációja, intézményeinek demokratikus fejlesztése fog a politika uralkodó gerince lenni. Pillére pedig, anélkül, hogy a militarizmust az alkotmány helyére állítanánk, legalább egy időre, a nemzet katonai szellemű nevelése leszen. Az idők útmutatása azonban, hogy az államszervezet fokozott fejlődésének szempontjából, a katonai reorganizáció-

nak a nemzeti élet feltételeit kell szolgálni. Nem lehet e hazában más ez a katonai reorganizáció, mint a nemzeti állam szerve, a magyarság uralgó közszellemének pajzsára emelve.

Másodsorban ez a világháború tanít meg bennünket arra, hogy többé nem szabad Magyarországon a nemzeti politikának küzdelmi, azaz sérelmi politikának lenni. Meg kell szűnni azon abnormalitásnak, hogy jogainkat, állami követelményeinket problematikusnak tekintsék s azok védelméért folyton harcoljunk Ausztriával. Hazánk területi épsége, állami önállósága, politika egysége be és kifelé nem lehet többé közjogi viták tárgya. Ezek, mint eddig is, tiszta és világos tények és mint Magyarország igazai és szerzett jogai elvitázhatatlanok. A magyarság államfentartó képessége, védő ereje, fegyvereinek súlya ma jobban kitűnt mint valaha. És ebből az európai köztudatból alakult ki természetsszerűleg azon leszűrődött politikai eredmény, mondjuk konzekvencia: hogy a kettős monarchiában a magyar nemzet és állam minél nagyobb tényezővé váljék. Ezt az eredményt kimutattuk a háborúban olyan nyelven, melyet az egész világ megértett: fegyvereink erejével és a dinasztikus hűség megbízhatóságával. Most már nem pusztán az írott törvényekre hivatkozhatunk állami jogaink elismerésében, hanem amit magunk láttunk s tapasztaltunk: fiaink vérehullására, a hozott óriás anyagi áldozatokra és a kipróbált hűségre.

A háború után megújnodott Magyarország így fogja a magyarság politikai feltámadását jelenteni.

A nemzeti újjászületést visszahoztuk az életbe, mely küzdelmet parancsol s melynek porondján a reményben edzetteké, az igazságban hívőké s a magukban bízóké a diadal. Útmutató, vértezet és hajnalderengés nekünk a háborút követő feltámadás. Útmutatója a diadalmas előretörésnek, vértezet az erejében kételkedő kishitűség ellen s hajnalderengés a kísértések nehéz óráiban. A nemzeti élet minden terét fel kell karolnunk és használnunk. A tehetségek egész sorozatát kell nevelnünk s értékesítenünk; erőt, erényt, lelki emelkedettséget, fegyelmet s munkakedvet kell művelnünk, hogy minden a húsvéti Lélek melegétől fejlődjék s úgy fejlődjék, hogy kikíváncsozók s kivirágozzék belőle a feltámasztott magyarság demokratikus ereje és megtörhetlensége.

TARTALOM.

	Oldal
I. A háború s a keresztény politika szüksége .	5
II. A néppárt önállósága	13
III. Néppárt vagy keresztényszocialista párt? .	21
IV. A néppárt és a papság	28
V. A kormány s a keresztény politika a háború után.....	40
VI. Optimizmus s felelősség a háborúban.....	47
VII. A tehetségek értékelése a háború után.....	53
VIII. A háború s a politikai ellentétek.....	62
IX. A háború s az ellenzék informálása.....	67
X. A háború s a pártok harmóniája.....	72
XI. A Mercier eset.....	77
XII. A háború s a papság.....	85
XIII. A papság a háború után.....	90
XIV. A katolikus hírlapírás a háború után.....	103
XV. A háború s a katolikus hívek egyházi auto- nómiája.	114
XVI. A háború s az új birtokpolitika.....	131
XVII. A nemzeti feltámadás és a háború.....	138

TÁRGYMUTATÓ.

	Oldal
1. Szent István szelleme - - - - -	5
2. Világnézetek küzdelme- - - - -	6
3. Államszocializmus - - - - -	8
4. A keresztény politika szüksége - - - - -	9
5. Hatvanhét és negyvennyolc - - - - -	11
6. Passzivitás s homágium - - - - -	12
7. Problematikus kérdések - - - - -	13
8. Az opportunista néppártiság - - - - -	15
9. A politikai okosság középútján - - - - -	18
10. A német centrum mint ideál - - - - -	19
11. A néppárt szociális tartalma - - - - -	21
12. A kettős keresztény pártberendezkedés - - - - -	22
13. Politikai egység a keresztény politikában - - - - -	23
14. A politikai utilitarizmus - - - - -	25
15. Csak egy keresztény párt legyen - - - - -	26
16. Zichy Nándor műve - - - - -	28
17. A néppárt küzdelmes működése - - - - -	29
18. A néppárt s a többi pártok - - - - -	31
19. A néppárt s a liberális papok - - - - -	32
20. Keresztény politikai mozgalmaink a kiegyezés után	34
21. A kuruc katholicizmus mint parancsoló szükség -	36
22. A néppárt támogatása mint közérdek - - -	37
23. A kormányhangulat - - - - -	40
24. A verseny a tömegek bírásáért- - - - -	41
25. A háború mint új alakulások eredője- - - - -	42
26. A keresztény politika mint állami érdek- - -	43
27. Radikális s konzervatív blokk - - - - -	44
28. Optimizmus - - - - -	47
29. Erdély megrohanása - - - - -	48
30. Szabad út a tehetségeknek - - - - -	53
31. A kancellári riadó jelentősége - - - - -	54
32. A tehetségek pártpolitikai kezelése Magyarországon	56
33. A fölfelétörés az egyházi pályán - - - - -	57
34. A magyarság súlya a háborúban - - - - -	62
35. A háborús eredmények - - - - -	63

36. A politikai küzdelmek felfüggesztése	64
37. A háború s az ellenzék	67
38. A parlamenti rezerváció a háború alatt	68
39. 4 kormány és az ellenzék	69
40. Az ellenzéki bizalmi tanács meghíúsulása	72
41. Az ellenzék lojalitása a háborúban	73
42. A pártok harmóniájának szüksége kifelé	75
43. A belga primás magatartása	77
44. A püspök s a nemzeti politika	78
45. A papság s az okkupáló hatalom	80
46. A belga primás magatartása s a lelkipásztori okosság	81
47. Mercier szertelensége nem követhető ^{TM}	83
48. A nagy áldozatok	85
49. A papság munkája a nemzeti lelkiezőrt	86
50. A papság anyagi áldozatkészsége	87
51. A papság összeforrása a nemzeti közérzéssel	89
52. Pünkösdi lélek az egyházban	90
53. A háború eredménye s az egyház	91
54. A világnézetek küzdelme	92
55. Politikai jutalmazás	93
56. A papság helyzete	94
57. A papság anyagi helyzetének rendezése	96
58. A papság és az intelligencia	97
59. Prohászka Ottokár az intelligenciáért	100
60. A liberális sajtó munkája és ereje	103
61. Katholikus közönyösség	105
62. A hírlap a háború után, mint az életkérdés fegyvere	107
63. A sajtó és a papság	109
64. A hivatásos hírlapíró egyénisége és súlya	110
65. A katolikus hírlapírás s a háború okozatai	112
66. Mozgalom az autonómiáért	114
67. A háború s a lelkek megnyerése mint közérdek	116
68. Az autonómia jogköre az államban s az egyházban	117
69. A világi híveknek át nem engedhető hatáskör	119
70. A híveknek átutalható ügyek	120
71. A híveknek bevonása mint egyházi érdek	122
72. Az egyházi vagyon és az autonómia	125
73. Az autonómiai képviselő	126
74. Az autonómia mint a hívek érdeke	127
75. Az autonómiai késedelmezés s huzavona eredménye	128
76. A magyar föld ereje	131
77. A birtokpolitika új mesgyéjén	132
78. Az egyházi birtokkezelés reformja	133
79. A birtokkezelés és a papság	135
80. Háború s feltámadás	138